Nemeshegyi Péter

AZ EUKARISZTIA

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR III/6
Nemeshegyi Péter: Az eukarisztia

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR

Szerkesztőbizottság:

Alszeghy Zoltán (Róma) — Nagy Ferenc (Róma) — Szabó Ferenc (Róma) — Weissmahr Béla (München)

Munkatársak:

Adriányi Gábor (Bonn) — Alszeghy Zoltán (Róma) — András Imre (Bécs) — Babos István (New York) — Balás Dávid (Dallas) — Békés Gellért (Róma) — Békési István (Klagenfurt) — Csányi Apor Dániel (Dallas) — Farkasfalvy Dénes (Dallas) — Gajáry Aladár (Chur) — Gánóczy Sándor (Würzburg) — Hardy Gilbert (Dallas) — Henkey Károly (Montréal) — Horváth Tibor (Toronto) — Juhász László (Buffalo) — Kereszty Rókus (Dallas) — Mehrle Tamás (Fribourg) — Mihályi Gilbert (Chicago) — Nagy Ferenc (Róma) — Nemeshegyi Péter (Tokió) — Nemesszeghy Ervin (London) — Őrsy László (Washington) — Őry Miklós (Klagenfurt) — Somfai Béla (Toronto) — Szabó Ferenc (Róma) — Vass György (London) — Veszelovszky Albin (Green Bay) — Weissmahr Béla (München).

NEMESHEGYI PÉTER

Az eukarisztia

RÓMA 1975

A Teológiai Kiskönyvtár munkatársai különböző teológiai irányokhoz tartoznak; mindegyik saját módszerét követi, és saját nézeteit fejti ki. A szerkesztőbizottság nem törekszik arra, hogy a közös hit egységével megférő többféleséget elsimítsa, hiszen éppen az eltérő hangok egymást kiegészítő harmóniája adja meg a mai katolikus hittudomány hű képét.

Imprimatur. † Giovanni CANESTRI, Vicegerente, Arciv. tit. di Monterano.
Dal Vicariato di Roma, 17.6.1975.

Tipografia Dario Detti - Via G. Savonarola, 1 - 00195 Roma

ELŐSZÓ

Nem találunk megfelelőbb kifejezést az eukarisztia jellemzésére, mint azt, amely Dörnyei István, Gergye Győző és Csőgl János paptestvérek nemzetközi viszonylatban is kiváló művének (Szentmiseáldozat és Oltáriszentség, *Budapest, 1971) alapgondolata:* « *Az eukarisztia Jézus igenje Istennek* » *(36.l.).*

Jézus az utolsó vacsorán, amikor kezébe vette a kenyeret, hogy megtörje, és a kelyhet, hogy felejthetetlen szavaival tanítványainak adja, igent mondott az Atya akarata szerinti szenvedésére és kereszthalálára: önként elfogadta azt mint az isteni szeretet felülmúlhatatlan tanúságát:

— *igent mondott az új szövetségre, arra az örök békeszövetségre Isten és az emberiség között, amely az ő életáldozatában lesz valóság;*

— *igent mondott tanítványainak, nekik adta magát, hogy velük legyen mindenkor, mint életközösségük forrása és köteléke;*

— *igent mondott, a remény igenjét, a feltámadási örök életre, ahová benniünket vár, hogy együtt igyuk az új bort Atyja házában.*

Amikor elrendelte, hogy « *ezt tegyük emlékeként* », *Jézus ezt az ő igenjét — az Atyaisten által végtelen szeretettel elfogadott igenjét — adta nekünk,* « *hogy mi is az ő igenjével állhassunk az ő Atyja és a mi Atyánk elé* » (i.m. *31.l.). Mikor Jézus igenje a mi igenünk lesz;*

— *igent mondunk Jézus emlékére, hittel, hálával: igen, életünk, reményünk egyetlen alapja Ő, aki értünk meghalt és feltámadott;*

— *igent mondunk azáltal, hogy Őt most esszük és isszuk, és így elismerjük, hogy teremtmények vagyunk, megváltottak vagyunk, akiknek valóságos élete nem más, mint egybeforrás Jézussal;*

— *igent mondunk « Jézus kereszthalálára, amely önátadó, szövetséget kötő, új emberi közösséget teremtő az emberi életnek természetfeletti értelmet adó áldozat »* (i.m. *191.l.*), *hogy így a Szentlélek erejéből mi is Jézusban « önátadó igent mondhassunk Atyánknak »* (i.m. *150.l.*);

— *igent mondunk embertársainknak, akikkel egy asztalhoz hívott az Úr, akikkel együtt esszük az egy és egyetlen Kenyeret, amely által eggyé lesz az emberek sokasága;*

— *igent mondunk, a remény igenjét a Bárány menyegzői lakodalmára, az örök életre, melybe befogad az Atya « Krisztusban, a végérvényesen és örökre Elfogadottban »* (i.m. *155.l.*).

Az eukarisztiában Jézus kifejezte egész valóját, és odaadja egész valóját: ugyanazzal az egy mozdulattal fordul Atyja felé és testvérei felé. Az úrvacsora belevonz minket Jézusnak ebbe a mozdulatába. Az eukarisztia: út, amely az Atyához vezet. Ezen az úton pedig csak testvéri közösségben lehet járni. Ez az út maga Krisztus, a meghalt és feltámadott Krisztus: az « Én vagyok » (*Jn 8, 28. 58*), *akinek légyege viszonyulás « az Atyaisten felé »* (« pros ton Patera » — *Jn 1, 1. 18; 14, 12*). *Ezért, akárhányszor ismételjük is a szentmisét — és nincs olyan cselekmény az emberiség történetében, amelyet annyiszor ismételtek volna —, az soha-*

sem válik megszokottá vagy unalmassá. Mindig új és friss, mint « az új szövetség új áldozata » (Iréneusz).

A szertartás, amelyet Jézus rendelt, maga az egyszerűség. Egy darab kenyér kell hozzá, egy pohár bor, néhány mozdulat, egy-két szó. De ennek az egyszerűségnek titka végtelen és kimeríthetetlen. Hatalmas fóliánsok se tudnák annak teljességét feltárni, mennyivel kevésbé ez a mi kis könyvecskénk. De ha ennek a kincsnek néhány alapvonását sikerül is csak feltárnunk, az is nagy nyereség. A többit majd megérteti a Szentlélek: a szentmise, a szentáldozás tapasztalatán keresztül működő isteni, krisztusi Lélek.

Tanulmányunk beosztása egyszerű. Tárgyalásunk első részében a Szentírás eukarisztiatanát fejtjük ki, hiszen itt találjuk azt a végső normát, amelyhez minden idők eukarisztikus cselekményének alkalmazkodnia kell. Tanulmányunk második részében azt vizsgáljuk, hogy mit jelentett az eukarisztia az Egyház életében, az első kereszténytől kezdve napjainkig. Természetesen csak a legfontosabb pontokat érinthetjük történelmi áttekintésben, de hiányossága ellenére is az ilyen vázlat nélkülözhetetlen; hiszen a huszadik századbeli magyar kereszténynek hite nem egyéb, mint részesedés abban az egy, apostoli, egyetemes hitben, amellyel őseink és kortársaink kétezer éven át cselekedték, imádták és élték az eukarisztiát. Végül egy rövid harmadik részben megkíséreljük, hogy az első és a második részben lefektetett alapokra támaszkodva teológiailag mélyebben feltárjuk az eukarisztia értelmét.

Amint előző, a Szentháromságról írt könyvecskénk, úgy ez a könyv is a keresztény hitből indul ki, és annak megértésére törekszik. Hisszük tehát, hogy Jézus az Isten fia, és így az Atyaisten végleges kinyilatkoztatója; hisszük, hogy Jézus tanítványai a Szentlélek se-

gítségével helyesen fogták fel és fejezték ki Jézus személyét és tanítását; hisszük, hogy a Szentírás, amely ennek a tanításnak lényegét tartalmazza, isteni sugalmazás alapján íródott, teljesen megbízható könyv; hisszük, hogy Isten úgy vezeti Krisztus Egyházát a világ végéig, hogy — minden emberi gyarlóság ellenére — a jézusi kinyilatkoztatást hűségesen megőrizze. Ha valaki ezeknek a hittételeknek valamelyikét nem fogadja el, akkor az eukarisztiáról való felfogása is valószínűleg elüt a miénktől. Az ilyen testvérekkel is persze szívesen folytatnánk baráti és tudományos beszélgetést, de e kis könyv keretein belül ez lehetetlen. Vitatkozni pedig e könyvben egyáltalán nem akarunk; inkább hallgatni szeretnénk az Isten szavára, és figyelni a Szentlélek sugalmazására, hogy hitünk e szent titkát minél inkább megértsük, és minél mélyebben átéljük.

Tokió, 1975. Nagycsütörtök.

VÁLOGATOTT IRODALOM

P. Benoît, *Exégèse et théologie* I (Paris 1961), pp. 161-261. - A neves francia domonkos szentírástudományi tanulmánya az eukarisztiáról.

J. Betz, *Die Eucharistie in der Zeit der griechischen Väter*, Band I 1, Band II 1 (Freiburg 1955, 1961). — Nemcsak a görög szentatyákat, hanem az újszövetségi szentírást is részletesen tárgyalja.

J. Betz, « Eucharistie als zentrales Mysterium »: *Mysterium Salutis* (hgg. v. J. Feiner—M. Löhrer), Band IV 2 (Einsiedeln 1973), SS. 185-314.

O. Casel, *Das christliche Opfermysterium* (Graz 1968). - A modern eukarisztius teológiára döntő befolyást gyakorolt.

Dörnyei I.—Gergye Gy.—Csőgl J., *Szentmiseáldozat és Oltáriszentség* (Budapest 1971).

F. X. Durrwell, *L'Eucharistie, présence du Christ* (Paris 1971). Krisztus szentségi jelenlétének modern felfogásáról szóló rövid, de igen tartalmas könyv.

A. Gerken, *Theologie der Eucharistie* (München 1973). - Kiváló tanulmány.

J. Jeremias, *Die Abendmahlsworte Jesu* (Göttingen ^{3}1960). - Számos nyelvre lefordított igen alapos tanulmány az utolsó vacsoráról; a szerző neves protestáns szentírástudós; felfogása egyes pontokban kiegészítésre és helyesbítésre szorul.

J.-A. Jungmann, *Missarum Sollemnia* I-II (Wien ^{5}1962). - A mise liturgiáját ismertető alapvető mű, amely az eukarisztia teológiai megértése szempontjából nélkülözhetetlen.

E. J. Kilmartin, *The Eucharist in the Primitive Church* (Englewood Cliffe 1965). - Kiváló szentírástanulmány.

G. Martelet, *Résurrection, eucharistie et genèse de l'homme* (Paris 1972). - Számos új szempontot hozó, figyelemre méltó tanulmány.

J. Mouroux, *Faites ceci en mémoire de moi* (Paris 1970). - Számos szép gondolattal.

B. Neunheuser, *Eucharistie in Mittelalter und Neuzeit* (Freiburg 1963).
H. Schürmann, *Der Paschamahlbericht Lk 22 (7-14) 15, 18* (Münster 1953).
H. Schürmann, *Der Einsetzungsbericht Lk 22, 19-20* (Münster 1955). - A neves katolikus szentírástudós rendkívül részletes tanulmánya az utolsó vacsoráról.
H. Schürmann, *Jesu ureigener Tod* (Freiburg-Basel-Wien 1974). - Szélesebb körű olvasótábor számára írt mű.
J. Solano, *Textos eucaristicos primitivos* I-II (Madrid 1952-54). - Az egyházatyáknak az eukarisztiáról szóló valamennyi eredeti szövegét hozza.
M. de la Taille, *Mysterium fidei* (Paris ^{3}1931). - Az eukarisztikus teológia történetében korszakalkotó latin tanulmány.
M. Thurian, *L'Eucharistie, Mémorial du Seigneur, Sacrifice d'action de grâce et d'intercession* (Neuchâtel 1959). - A taizéi protestáns szerzetesközösség neves hittudósának kiváló műve.
J. M. R. Tillard, *L'Eucharistie, Pâque de l'Église* (Paris 1946). - Nagyszabású, a szentírásból táplálkozó mű.
F. J. Wengier, *The Eucharistic Sacrifice* (Stevens Point 1960).

Igen fontosak még a liturgiareformmal kapcsolatban kiadott hivatalos okmányok; csak a legfőbbeket soroljuk fel:

Paulus VI, *Litterae Encyclicae « Mysterium Fidei »* (1965. szeptember 15).
S. Congregatio Rituum, *Instructio « Eucharisticum mysterium »* (1967. május 25).
S. Congregatio Rituum, *Institutio generalis Missalis Romani.*
Paulus VI, *Constitutio apostolica « Missale Romanum »* (1969. április 3).
S. Congregatio pro Cultu Divino, *De sacra communione et de cultu mysterii eucharistici extra Missam* (1973. junius 21).

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

DB H. Denzinger—Cl. Bannwart, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum.*

DS H. Denzinger—A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum.*

DV A II. vatikáni zsinat *Dei verbum* kezdetű hittani rendelkezése az isteni kinyilatkoztatásról.

GS A II. vatikáni zsinat *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori rendelkezése az Egyházról a mai világban.

LG A II. vatikáni zsinat *Lumen gentium* kezdetű hittani rendelkezése az Egyházról.

PL *Patrologiae cursus completus, Series latina,* ed. J.-P. Migne.

PO A II. vatikáni zsinat *Presbyterorum ordinis* kezdetű határozata a papi szolgálatról.

SC A II. vatikáni zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű rendelkezése a szent liturgiáról.

ST S. Thomas Aquinas, *Summa theologiae.*

UR A II. vatikáni zsinat *Unitatis redintegratio* kezdetű határozata az ökumenizmusról.

ELSŐ RÉSZ

AZ EUKARISZTIA A SZENTÍRÁSBAN

I. ÓSZÖVETSÉGI TÉMÁK

Az ószövetségben természetesen nincs szó az eukarisztiáról. Hiszen az Jézus új adománya az újszövetség fiai számára. De éppen az eukarisztiát nekünk adó Jézus tetteiben és szavaiban annyi ószövetségi téma csendül fel, hogy helyes megértésükre feltétlenül szükséges ezeknek a témáknak vázlatos ismertetése.

(1) *A Szövetség*

A Sinai hegy lábánál Mózes közvetítésével az Isten és népe között kötött szövetség az izraelita vallás alapja. Isten az, aki meghittjének, Mózesnek kinyilvánítja kegyes akaratát: szövetséget kíván kötni az általa választott parányi néppel. Ez a nép Jahvét ismerje el egyetlen, élő Istenének, Őt imádja, csak neki szolgáljon, és tartsa meg törvényét, főképp a tízparancsolatot. Isten pedig megígéri, hogy e néppel lesz mint ereje és oltalmazója. Miután a nép beleegyezett a szövetség feltételeibe, Mózes, Isten parancsára, az akkori népek szövetségkötési szokása szerint, egy ünnepélyes szertartás keretében megköti a szövetséget. Fiatalemberek áldozati bikákat ölnek le; Mózes a kiomló vér felét az Istent jelképező kőoltárra önti, másik felével pedig meghinti az összesereglett népet e szavakkal: « Ez a vér a szövetségé, melyet Jahve köt veletek » (Kiv 24, 5-8).

E szövetség által nyert értelmet az izraelita nép léte. Nem kell már félnie sem szeszélyes istenségek rosszakaratáról, sem a vak sors végzetétől; de nem szabad az egy Istenen kívül semmit sem istenítenie: sem vagyont, sem hatalmat, sem gyönyört: Jahve az úr, a szikla, akin e nép egész léte alapszik, és egész élete épül.

De nemcsak az Istennel való viszonyt helyezi teljesen új alapokra ez a szövetség; új embertársi viszonyt is teremt. Ami a Sinai-élmény előtt egy laza törzsszövetség volt csupán, abból egy új nemzet születik: Isten választott népe, melyet három évezred történelmének viharai sem voltak képesek elsöpörni. Minden egyén csak annyiban részesül a szövetség áldásaiban, amennyiben e népnek szerves tagja: a kiválasztás kegyelmének letéteményese a nép a maga egészében. Így az Istennel való szövetségi viszonyból új embertársi viszony születik: a másik izraelita már nemcsak embertárs, hanem felebarát.

(2) *Áldozat*

Mint említettük, a sinai szövetség megkötésének szertartása áldozati szertartás. Szinte valamennyi vallásban elterjedt szokás áldozatot bemutatni az istenségnek. Az emberek terményeiket, háziállataikat, sőt néha még élő embereket is odaáldoztak isteneiknek. Primitív vagy téves istenfogalom esetében az ilyen áldozatok célja is gyakran téves vagy tökéletlen: igyekeznek enni adni az arra rászoruló istenségnek, elhárítani az isten irigységét, megvásárolni az isten jóakaratát stb. Valószínű, hogy a zsidók között is voltak olyanok, akik ilyen primitív gondolatokkal végezték a nagy ünnepélyességgel lefolyó áldozati szertartásokat. De az izraelita vallás illetékes képviselői mindig tiltakoztak az ilyen felfogások ellen. Az igaz Istennek nincs szüksége ételre, italra, hiszen minden az övé, és ő úr mindenek felett (Zsolt 50, 9-13). Nem irigyli az emberek boldogságát, hiszen jó, és irgalma örökkévaló (Zsolt 106, 1). De még megvásárolni sem lehet ravaszul jóindulatát, mert az olyan áldozat, amely nem

egy teljesen Istenhez forduló, töredelmes, engedelmes, hivő, szerető lélekből fakad, hasztalan, sőt káros.

Mi a célja tehát az áldozati szertartásna? Hogy csak a leglényegesebbet emeljük ki: « áldozatot bemutatni nem más, mint ajándékot adni Istennek annak kifejezésére, hogy iránta önátadó szeretet él bennünk » (*i.m.* 24.l.). Nem azért leli tetszését Isten népének áldozatában, mert szüksége van kincseire. « Egy édesanya sem azért örül a gyermekétől kapott papírszívnek, mert szüksége van rá » (*i.m.* 244.l.). Azért örül az Isten az áldozatnak, mert ezzel fejezi ki az ember konkrétan, tapasztalatilag, reálisan, hogy Istent elismeri feltétlen urának; hogy mindent Istentől kapott, és hálás érte; hogy minden az Isten tulajdona; hogy bánja és jóvá szeretné tenni bűneit; és hogy nincs számára nagyobb öröm, mint az Isten kedvébe járni, és Isten meghitt barátjának lenni. Az Isten örül az ember ilyen alapbeállítottságának, nem azért, mintha ebből neki magának haszna lenne, hanem mert csak az ilyen ember alapélménye a szeretet, és csak a szeretet élet; Isten pedig, aki az embert szereti, örül, ha az ember él.

Minthogy Istent szemünkkel látni, kezünkkel érinteni nem tudjuk, az izraeliták különböző szertartásokkal igyekeztek kifejezni azt, hogy az áldozati adomány már nem az ő tulajdonuk, hanem Istené. Így például ráöntötték az áldozati állat vérét az Istent jelképező oltárra, elégették az áldozati állat húsát az oltáron, hogy az, füstté válva, felszálljon a magasságba kedves illatként. E szertartások megkapó kifejezései annak, hogy ez a termény, ez az állat már nem a mienk; végleg lemondtunk arról, hogy a magunk kedvére használjuk; átadtuk Annak, aki felette áll mindennek. És azáltal, hogy Isten elfogadja a neki adott ajándékot,

kifejezi kedvét és jóindulatát az áldozat bemutatói iránt.

Az izraeliták meg voltak győződve arról, hogy a jeruzsálemi templomban nap nap után lefolyó áldozatok nem üres szertartások csupán, hanem valóban biztosítják népüknek Isten tartós áldását. Isten maga a bőkezűség, és százszoros áldással viszonozza a neki szánt adományt. Persze az áldozatoknak ezt a hatását nem szabad mágikusan elképzelni. Isten csak azért fogadja el népének áldozatát, mert az ő szabad, kegyelemteljes kezdeményezésére szövetség jött létre közte és Izrael között. Az áldozati szertartásnak csak e szövetségen alapuló hit és engedelmesség kifejezéseként van értelme. A próféták nyomatékosan hangoztatták ezt az igazságot: ha Izrael szíve távol van az Úrtól, baromáldozatok hekatombái is haszontalanok, sőt utálatot ébresztenek Isten szívében (Iz 1, 11-18; Zsolt 51, 18-19). Isten előtt akkor « kedves » a « törvényes áldozat, az égő és teljes áldozat », amikor « töredelmes lélek, megtört és alázatos szív » a bemutatója.

(3) *Áldozati lakoma*

Az ószövetségi áldozati szertartások legtöbbje áldozati lakomával zárult. Miután az áldozati állat vérét az oltárra öntötték, és húsának egy részét elégették, más részét meg a papoknak adták, a többi részt visszakapta gazdája. Ez a hús most már nem közönséges étel, hanem Isten tulajdona. Ő maga adja vissza szeretettel azoknak, akiktől kapta, hogy örömteli, szent lakoma keretében elfogyasszák (Lev 3). Így hát, minthogy Isten az, aki az áldozókat meghívja asztalához, a szent lakoma egységet kovácsol Isten és vendégei között.

A szent lakoma szinte a világ valamennyi vallásá-

ban elterjedt szokás. Az ember mindennapi étkezéseinek is már mély értelme van. Amikor eszünk, tapasztaljuk rászorultságunkat, halandóságunkat — hiszen ha nem ennénk, erőnk elfogyna, éhen halnánk. De ugyanakkor tapasztaljuk, hogy a világmindenség kegyesen fenntartja, táplálja életünket, megerősít, örömöt ad. A nap melege, a föld termékenysége, az eső áldása, embertársaink munkája teremtette az ízletes ételt, amely most az én testemmé, véremmé válik, az én életemet élteti, engem tölt be a jóllakottság kellemes érzésével. De nemcsak az én egyéni életem táplálásáról van szó. Az emberek nem szoktak egyedül enni: hacsak lehet, összejönnek ebédre, vacsorára. A közös étkezéskor senki sem gondol kizárólag a saját maga táplálására: más is egyék, más is érezze jól magát, más is lakjék jól! Az asztaltársak egymást kínálják, egymás egészségére isznak, egymás étvágyának örülnek. A közös asztal közösséget teremt, egységes családot, maradandó baráti kört.

Ha az étkezés szent, vallásos lakoma, akkor ezek a vonások még mélyebben vésődnek bele a résztvevők szívébe. Azt éljük meg itt, hogy életünk végső forrása, Isten táplál bennünket; hogy közösségünk végső kapcsolata, Isten fűz össze bennünket. Az ilyen egységet gyűlölettel, rosszakarattal, károsítással megsérteni szentségtörés.

Igaz, meg kell vallanunk, hogy minden étkezésben rejlik valami titkos bánat is. Hiába tápláljuk saját életünket, hiába tápláljuk szeretteink életét: ezt az életet egyszer csak menthetetlenül kioltja a halál. Számos vallásban szokás a halott családtag számára is ételt készíteni meghatározott napokon, — de hiába: földi étel a halál mezsgyéjét át nem hághatja. Így a közös étkezés egyfelől szülője és nevelője annak a szeretetnek és életközösségnek, amely — ha igazi — a szere-

tett embertárs örök életét kívánja, másfelől azonban tudatában van a földi étel által táplált élet elkerülhetetlen mulandóságának. Ez a paradoxon nem más, mint nagy vágyódó kiáltás az olyan lakoma után, amelynek eledele nem veszendő, hanem örök életet táplál. A minden étkezésben rejlő eme vágy álom csupán, vagy jogos remény? Erre a kérdésre felel az « Élet kenyere ».

(4) *Emlékünnep*

Áldozatot bemutatni, szent lakomát tartani: közös szokása volt ez az ókori közép-keleti népeknek. Az izraeliták e téren nem különböztek az őket körülvevő többi nemzettől. De az izraelita áldozatnak van egy tulajdonsága, mely lényegesen megkülönbözteti az egyéb vallásokban található hasonló szertartásoktól. Izrael szertartásai az élő Isten kinyilatkoztatásával és nagy tetteivel függnek össze, melyekkel Isten lépett népének életébe; ezeket a szavakat és tetteket idézik emlékezetbe; az ezekben a szavakban és tettekben megnyilatkozó Istennel igyekeznek kapcsolatot teremteni. Az izraeli áldozatoknak ezt a vonását a tavaszonként tartott húsvéti bárány szertartásában figyelhetjük meg a legjobban.

A szertartás értelméről a Kivonulás könyvében (12, 1-51) olvashatunk. « Emlékünnep » ez, annak megemlékezésére, hogy Isten megszabadította az ősöket Egyiptom rabságából.

Mióta az áldozati szertartásokat Jeruzsálemben összpontosították, évenként ide zarándokolt fel Izrael apraja-nagyja (MTörv 16,1-8). Niszán hó 14-én (március-áprilisnak felel meg) a templomban elvégezték a számtalan bárány feláldozási szertartását; a nap estéjén pedig (az esti csillag feltűnésétől az már Niszán 15-nek számított) családonként elfogyasztották az ün-

nepélyes húsvéti bárányvacsorát, úgy, ahogyan Isten parancsára az ősök tették azon az éjjelen, amikor Isten megkímélte őket a tizedik egyiptomi csapástól, és kivezette őket a szolgaság földjéről az ígéret földje felé.

A vacsora szertartása a következő volt: a családfő egy rövid asztali áldást mond, és az ünneplők együtt egy pohár bort isznak. Az előétel kesernyés saláta, piros színű mártással. Amikor ezt a szokatlan ételt enni kezdik, a család legfiatalabb fiúgyermeke felteszi az előírt kérdést: « Mit jelent a szertartás? » (Kiv 12,26). Erre a családfő, Istent magasztalva, elmagyarázza a szent vacsora értelmét. A keserű saláta az ősök egyiptomi keserű rabszolgasorsának emléke; a piros mártás a piros téglák emlékét idézi fel, amelyeket kényszermunkával készíttettek az egyiptomiak a kihalásra ítélt izraelita rabjaikkal. A bárány pecsenye emléke annak a bárányvacsorának, amelyet az ősök Isten parancsára azon az éjszakán fogyasztottak, amikor Isten a tizedik csapást mérte Egyiptomra, megkímélvén a bárány vérével jelzett izraelita házakat. A kovásztalan kenyér annak a kenyérnek emléke, amelyet az ősök oly sietve készítettek Egyiptomból való kivonulásuk előtt, hogy még megkeletni sem volt idejük; de emlékezetbe idézi azt is, hogy amikor ez a kenyér elfogyott az ígéret földje felé vezető sivatagi vándorláson, Isten mannát, csodás, « égből szállott kenyeret » adott az ősöknek.

Miután véget ért e magyarázat, a jelenlevők mind hálás szívvel elénekelték az Istent magasztaló 113. és 114. zsoltárt; ittak még egy pohár bort, és nekifogtak a lakomának. Először is a családfő vesz egy nagy darab kovásztalan kenyeret, ismét egy Istent magasztaló imát mond, megtöri, eszik egy falatot, és a többi családtagnak is ad egy-egy törésnyit. Utána vígan folyik a lakmározás. Miután a bárányhúst és minden mást

elfogyasztottak, a családfő kelyhét ismét megtöltik borral; a családfő mond újra egy Istent áldó, magasztaló, hálaadó imát (ezért nevezték ezt a harmadik kelyhet az « áldás kelyhének »), iszik belőle maga, és isznak belőle mind az asztaltársak. Végül a « nagy hallel » zsoltárainak (115-118) éneklésével záródik az ünnepi lakoma.

A húsvéti bárány áldozati lakomája tehát kifejezetten « emlékünnep ». Az izraeliták hálás örömmel emlékeztek meg ekkor Isten dicső, szabad tetteiről. Tudják, hogy Istenük hűséges. Így az Isten régmúlt tetteire és ígéreteire való hivő emlékezés egyben megvallása annak, hogy ma is ez az Isten életük támasza, és könyörgés, hogy Isten emlékezzék meg az ősökkel kötött szövetségről, és mutassa ki irgalmas, hűséges szeretetét utódaik iránt is, akik ugyanúgy csak benne bíznak.

Számos imát találunk a Szentírásban, amelyben az imádkozó arra kéri Istent, hogy emlékezzék meg az ősatyák érdemeiről, az azoknak tett isteni ígéretekről; ne idézze emlékébe a méltatlan utódok vétkeit, és mutassa ki irgalmát (Kiv 32,13; MTörv 9,27; Zsolt 105,8. 42; 79,8; stb.). Jézus korában a rabbik egy igen szép elméletet dolgoztak ki « Izsák megkötözéséről ». Szerintük Ábrahám Mória hegyén elmagyarázta Izsáknak, hogy Isten parancsára életét kell vennie; erre Izsák teljes szívvel elfogadta ezt a parancsot, és önként kinyújtotta kezét, hogy kötözze meg apja. A rabbik szerint a jeruzsálemi templomban bemutatott sokféle áldozatnak csak azért van értéke, mert ezek Isten emlékezetébe idézik Ábrahám és Izsák érdemeit, amelyeket Izsák megkötözésekor szereztek.

Így hát az izraelita emlékünnep nemcsak a múltba való visszatekintés, hanem nagyon is a jelenre vonat-

kozik: amikor Izrael fiai élő hittel emlékünnepet ülnek, az örök Isten megemlékezik a múltról, és kimutatja kegyelmét a jelen nemzedéknek, amely egynek vallja magát az ősök hitével.

De nemcsak a *múlt* és a *jelen* szerepel itt: az emlékünnep lényegénél fogva a *jövőbe* is tekint. Az egész izraelita vallás a jövő, dicsőséges, végső, messiási kor várása: minden emlékünnep célja az, hogy siettesse ennek a kornak eljövetelét, és biztosítsa azt, hogy a most ünneplők vagy utódjaik részesedjenek a dicsőséges jövőben. Sohasem égett annyira ez a vágy a zsidók szívében, mint a húsvéti ünnepkor. A Messiás egy húsvét éjjelén fog hirtelen megjelenni, mondogatták sokan.

Múlt, jelen és jövő: az, ami az emlékünnep e három dimenzióját összetartja, Isten hűsége. Az örökkévaló Isten megnyilatkozott az ember történelmének idejében: ez a megnyilatkozás az emlékünnep alapja. Célja pedig: a történelmi idő teljességbe érése Isten örökkévalóságában.

(5) *Az új szövetség*

Isten hűsége tántoríthatatlan. De a történelem folyamán az izraeliták mindinkább megtapasztalták, hogy saját népük mennyire hűtlen ehhez az Istenhez. Ez a nép és királyai végérvényesen megtörték a szövetséget. Az áldozati szretartásokat úgy-ahogy megtartották ugyan, de Isten parancsainak nem engedelmeskedtek: nem szerették teljes szívükből Urukat Istenüket; nem szerették, kizsákmányolták, elnyomták védtelen felebarátaikat. Borzasztó isteni ítélet lesz ennek következménye. A próféták Isten parancsára szimbolikus cselekedetekkel ecsetelik ezt a feltartóztatha-

tatlan ítéletet. Jeremiás egy hatalmas korsót tör pozdorjává, és felkiált: « Így szól a Seregek Ura: Úgy töröm össze e népet és a várost, mint ahogyan összetörik az agyagos edényét » (19,10-11). Ezekiel elégeti levágott hajfürtjeit, és felkiált: « Így szól Jahve, az Úr: Ez Jeruzsálem. Elvetem irgalom nélkül, és nem kegyelmezek » (5,1-7). E prófétai tettek megpecsételik a zsidók sorsát: az igaz próféta jóslatai biztosan beteljesednek!

De ugyanakkor, amikor Jeruzsálem sorsa így megpecsételődött, az irgalmas Isten új kinyilatkoztatása éri a prófétákat: túl Jeruzsálem pusztulásán és a zsidó nép szolgaságba hurcolásán, Isten egy új és örök szövetséget fog kötni népével. Ezt a szövetséget már nem töri majd meg az emberi fél: Isten megbocsátja bűneiket, szívükbe vési törvényét, új szívet ad nekik, saját Lelkét helyezi beléjük, úgy, hogy mindnyájan megismerjék az Urat, és örömmel járjanak parancsolatainak útján (Jer 31, 31-34; Ez 36, 23-32; 37, 23-28; Iz 54, 7-10; 60, 19-22).

(6) *Jahve Szolgája*

Erről az új szövetségről szóló jövendölések keretében jelenik meg Izaiás könyvének második felében « Jahve Szolgájának » titokzatos alakja. Négy ének (42, 1,9; 49, 1-6; 50, 4-11; 52, 13—53, 12) énekli meg csodálatos sorsát. Isten választotta ki ezt az ő Szolgáját anyja méhében (49, 1.5), és töltötte el Lelkével (42, 1). Ez a Szolga ártatlan, alázatos, szelíd; mindenben Isten parancsai szerint jár, és mégis borzasztó szenvedés szakad rá. De « valójában ő a mi gonoszságainkért szenvedte sebeit, a mi bűneikért vállalta, hogy összetörjék: megsanyargatása nekünk szerzett békességet, a

testén kéklő ütések bennünket gyógyítanak » (53,4-6). « Önkéntesen vállalta, hogy feláldozzák... Hagyta, hogy halálra adják, hordozta valamennyiük bűnét, és imájával közbenjárt a bűnösökért » (53,1.11-12). Ezért Isten végül is ragyogó diadalra vezeti őt, és « hatalmat ad neki mindenki fölött » (53,12). Ezt a hűséges Szolgáját tette meg Isten « népének szövetségesévé és az összes nemzeteket megvilágító fénnyé » (42,6; 49,8); általa árasztja el Isten üdvössége az egész földtekét (49,6).

Máig is vitatott kérdés a szentírástudósok között, hogy az ószövetségi szerző kire vagy kikre gondolt, amikor Jahve Szolgájának ezt a fenséges alakját megrajzolta. De egy bizonyos: az ősegyház meg volt győződve arról, hogy ez a « Jahve Szolgája » nem más, mint Jézus Krisztus (Mt 3,16-17; 8,17; 26,63; 27,38.60; Lk 4,17-21; 22,37; 24,25-26; Jn 1,32-34; 8,12; Csel 3,13; 8, 32-33; 1Pét 2,22-25; stb.). Jézus maga is, úgy véljük, így gondolkozott. Mint vértanú-áldozat ő az új szövetség megtestesülése, akiben végleg és szétválaszthatatlanul találkozik Isten és ember.

(7) *Velünk az Isten*

A kinyilatkoztatás Istene mindent fölülmúló transzcendens Úr, és egyben megdöbbentően közeli. « Én veled leszek » — ezt ígéri Isten Mózesnek (Kiv 3,12) és minden választottjának. A jeruzsálemi templom Isten hajléka (Kiv 29,45-46; stb.). De ezt a közeli Istent nem lehet, hogy úgy mondjuk, kézbe keríteni: « Az ég az én trónusom, a föld lábam zsámolya. Miféle házat tudnátok ti építeni nekem? » (Iz 66,1-2). Igen, Isten közel van, de nem úgy, ahogyan mi elképzeljük.

Jézus szerette a jeruzsálemi « Isten házát », de mégis megjósolja pusztulását. Kiűzi az áldozati állatokat áruló kereskedőket a templomból: a régi áldozati kultusz, amely túlságosan fogékony volt az elszertartásosodásra, a hamis külsőségekben való bizakodás felébresztésére, az Istent egyedül érdeklő « ember » szem elől tévesztésére, nemsokára véget ér. De új módon lesz velünk az Isten. Nem egy épületben, egy szertartásban, egy törvényben, hanem egy élő emberben, Jézusban! Ő az új templom (Jn 2,19-22), a « velünk-az-Isten (Emmanuel) » (Mt 1,23), aki « saját testén keresztül nyitotta meg az élethez vezető új utat », hogy beléphessünk Isten szentélyébe (Zsid 10,19-20), és mi magunk is szent templomává válhassunk (Ef 2,20-22; 1Pét 2,4-5).

A fentebbi ószövetségi témák fényében fordítsuk most figyelmünket arra az eseményre, amelyen az eukarisztiának egész valósága és egész eukarisztiatanunk alapszik: Jézus utolsó vacsorájára.

2. AZ UTOLSÓ VACSORA

(1) *Az utolsó vacsora Jézus életében.*

Jézus mégegyszer, utoljára felmegy Jeruzsálembe a húsvéti ünnepekre. Örömhírét, hogy elközelgett Isten országa, a zsidó állam egyházi és világi vezetői elvetették, a nép nem értette. A konfliktus mindinkább kiéleződik. Alig lehetett volna másképp. Jézus egy mély, benső bizonyossággal beszél, és olyan újakat mond, hogy elkerülhetetlen volt az összeütközés azokkal, akik a « régi »-ben éltek, azt tekintették véglegesnek és tökéletesnek. Jézus az Istenről, Atyjáról beszél, akit ő és csak ő ismer igazán; az Istenről, aki egyesegyedül « jó »; aki szereti az embereket, meg-

bocsát; kedvencei a kicsinyek, a megvetettek, kitaszítottak; féltve indul keresésére a bűnösöknek, és öröme nem ismer határt, amikor a bűnösök visszatalálnak az Atya házába. Biztosan, egészen biztosan eljön ennek az Istennek az országa, amelybe az lép be, aki hisz, bízik, megbánja bűneit, megtér, és hálából úgy kezd szeretni mindenkit, ahogy Isten szeret. Törvényt, szertartásokat, templomot Jézus meg nem vet, de relativizálja őket. Nem az ember van a szombatért, hanem a szombat van az emberért. Nem fertőzi meg az embert a szájába vett tiltott étel, hanem csak a szívből fakadó, a szájon kibuggyanó gonoszkodás. Szeretni Istent és a felebarátot többet ér minden áldozati szertartásnál, és ha szertartás közben eszünkbe jut, hogy embertársunk haragszik ránk, szakítsuk félbe az egészet, és először béküljünk ki, mert enélkül a ceremóniának nincs értelme. Nem ítélkezni és kivetni kell az embereket, hanem megbocsátani, hétszer, hetvenhétszer, és szeretettel keresni az elveszett bárányt.

Jézus tanításán és viselkedésén mindenki megbotránkozott. A jeruzsálemi főúri papság veszélyeztetve érezte a templomi szertartások abszolutizálásán alapuló hatalmi pozícióját; a törvényhű, öntelt farizeusok megbotránkoztak Jézus szombati gyógyításain és a törvény szerint elvetendő bűnösökkel való érintkezésén; a rómaiak ellen lázadást szító és harcias messiást váró zelóta párt megütközött Jézus tanításán, hogy szeressük ellenségünket, és ne álljunk ellene a gonosznak; az esszéniánus remetéknek nem tetszhetett az, hogy Jézus mindenkivel érintkezik, eszik, iszik, és valami olyan igazságról beszél, amely felette áll a mózesi törvény aprólékos előírásainak pontos megtartásán; a gazdagok azért haragudtak Jézusra, mert « jaj »-t mondott rájuk; a nép pedig, a szegény nép, bár egy ideig vonzódott Jézushoz, belátta, hogy ez a messiásjelölt nem szaporít

kenyeret rendelésre, és nem áll egy társadalmi forradalom élére, sőt boldognak mondja azt, aki szegény, sír, éhezik.

Jézust lassanként mindenki elhagyja. De ő tántoríthatatlan. Neki csak egy számít: Isten akarata. Elbújhatna néhány hűséges, megmaradt tanítványával valahol a sivatagban, de nem ezt teszi. Mégegyszer fölmegy Jeruzsálembe, ellenségei fellegvárába, hogy mégegyszer meghirdesse: Itt az Isten országa, szeretet az Isten, és csak egyet kér tőlünk: hogy ezt neki elhiggyük, és úgy szeressük őt és egymást, ahogy ő szeret minket.

Jézus jól tudta, hogy mi lesz ennek a jeruzsálemi útnak a vége. Ellenségei életére törnek. De azt a mély meggyőződést, amelyet eddig tetteivel és szavaival hirdetett, most életének áldozata árán akarja meghirdetni. Vértanú lesz: a szó szoros értelmében hivatásának áldozata. Még negyven éves sem volt Jézus, és szeretett élni. De tudta, hogy most kell vállalnia « Jahve Szolgájának » szerepét: hogy képe, tükre legyen Isten végtelen szeretetének, hogy ellenségeinek minden gyűlölete benne megbocsátássá és irgalommá váljék. Már Júdás is szőtte terveit; Jézus jól tudta ezt is. De mégegyszer, utoljára egy búcsúvacsorát akar tartani legszorosabb tanítványainak kis csoportjával. Titokban választotta meg a helyet, hogy a főpapok pribékjei meg ne zavarják ezt az utolsó együttlétet. Így került sor az « utolsó vacsorára ».

A húsvéti bárányevés szertartásos vacsorája volt-e az utolsó vacsora? Márk (14,12) és főképp Lukács (23, 15) szerint az volt. De János nagy nyomatékkal kijelenti, hogy Jézus halála arra a délutánra esett, amikor a templomban ölték a bárányokat az aznap esti húsvéti lakoma számára (18,28). Egyes szentírástudósok ennek az ellentmondásnak megoldására azt igyekeznek

bizonyítani, hogy az akkori zsidóknál két naptár volt használatban: ezek szerint Jézus és tanítványai egy régi naptár szerint előbb tartották volna meg a húsvéti vacsorát, mint a hivatalos naptárhoz igazodó vezető rétegek. Nehéz ebben a kérdésben biztosat mondani, de az eukarisztia megértése szempontjából nem is olyan fontos. Akár a szertartásos húsvéti vacsora volt ez az estebéd, akár előestéjén tartott búcsúvacsora, a húsvéti ünnepek légkörében folyt le, és ezt magyarázatánál figyelembe kell vennünk.

Jézus biztosan sokmindenről beszélt tanítványainak e vacsorán — János evangéliuma őrzi meg ennek emlékét (13—17) —; de az, ami a tanítványok emlékezetébe kitörölhetetlenül belevéső dött, az Jézusnak a vacsora elején és végén végzett két gesztusa és az azokat kísérő szavak voltak. E gesztust, e szavakat soha el nem felejtették; sőt a tanítványok és valamennyi keresztény közösség újra és újra elismételték azokat, és ismétlik a mai napig. Négyszer is le van írva ez az esemény a szentírásban: 1Kor 11,23-25, Lk 22,14-20, Mk 14,22-25, Mt 26,26-29.

(2) *A szöveg története*

A szentírástudósok tüzetes tanulmányai révén sikerült e négy szöveg történetére fényt vetni. Hasonlóságuk, tömör, ünnepélyes formájuk arra enged következtetni, hogy mint szertartási szövegek már használatban voltak az ősegyházban, mielőtt papírra vetették volna azokat. A szövegek között bizonyos eltérések mutatkoznak, amelyek szerint két csoportba oszthatók: Pál és Lukács alkotja az egyiket, Márk és Máté a másikat. Íme a szöveg, a lehetőséghez képest szó szerinti fordításban:

1Kor 11

23. Az Úr Jézus kiszolgáltatásának éjszakáján
fogta a kenyeret,
24. és miután hálát adott,
megtörte
és így szólt:
« Ez testem,
értetek.
Ezt tegyétek emlékemként. »

25. Ugyanígy a vacsora után
fogta a kelyhet,
és így szólt:
« Ez a kehely az új
szövetség véremben.

Ezt tegyétek, valahányszor isztok belőle,
emlékemként. »

Lk 22

19. Azután fogta a kenyeret,
és miután hálát adott,
megtörte, és odanyújtotta nekik e szavakkal:
« Ez testem,
mely értetek adatik.
Ezt tegyétek emlékemként. »

20. Ugyanígy tett a vacsora után a kehellyel,
és így szólt:
« Ez a kehely az új
szövetség véremben,
mely értetek kiontatik.»

Mk 14

22. Evés közben
fogta a kenyeret,
és miután áldást mondott, megtörte,
és nekik adta
e szavakkal:
« Vegyétek.
Ez testem. »

23. Majd fogta a kelyhet,
hálát adott,
nekik adta.
Mindnyájan ittak belőle.
24. Ő pedig így szólt:

Mt 26

26. Evés közben pedig
Jézus fogta a kenyeret,
és miután áldást mondott, megtörte,
és tanítványainak adta
e szavakkal:
« Vegyétek, egyétek.
Ez testem. »

27. Majd fogta a kelyhet,
hálát adott,
és nekik adta

e szavakkal:
« Igyatok ebből mindannyian.

« Ez vérem,
a szövetségé,
mely sokakért kiontatik. »

Mert ez vérem,
a szövetségé,
mely sokakért kiontatik
a bűnök bocsánatára. »

Legrégebben íródott a korintusi levél, 56 körül. Pál itt a korintusiak emlékébe idézi azt a tanítást, amelyet már « közölt velük », — kétségkívül 50 körül, amikor először járt Korintusban. Pál azt mondja, hogy ezt a tanítást « az Úrtól » kapta (11,23). Nem valószínű, hogy Pál itt valami személyes kinyilatkoztatásra célozna, hisz az ő szövegével csaknem azonos és tőle függetlenül keletkezett szövegek találhatók a három evangéliumban. Inkább egy egyházi hagyományról van tehát szó, amelyet Pál is átvett, és amelynek kiindulópontja maga az Úr Jézus. Pál ezt a hagyományt már biztosan Damaszkuszban is hallotta 33 körül (3-4 évvel Jézus halála után), amikor ott megkeresztelkedett; és feltételezhetjük, hogy Péterrel is beszélt róla, amikor néhány évvel később Jeruzsálemben meglátogatta (Gal 1,18). Maga a görög szöveg, amelyet közöl, valószínűleg az antióchiai keresztények úrvacsoráin volt használatos, hisz az antióchiai egyház küldte Pált missziós útjaira, és Lukács, akinek szövege majdnem azonos Páléval, szintén antióchiai származású.

Lukács szövege, bár igen hasonlít Páléhoz, nem függ tőle. E két szöveg két független forrás számunkra, amelyeken keresztül megismerjük azt az úrvacsora-szövegtípust, amelyet az antióchiai egyház használt a 40-es években. Mindkét szövegen érződik, hogy fordítás egy arám nyelvű eredetiből: Jézus és a palesztínai zsidók abban az időben az arám nyelvet használták.

Márk szövege teljesen független Pál és Lukács szövegétől. Nagyon érződik ezen a szövegen is, hogy egy arám eredeti fordítása.

Máté szövege Márk szövegén alapszik. Az a néhány szó, amit hozzáfűz, nem egy önálló forrásból származik, hanem az evangélista saját magyarázata.

A négy szöveg nagy hasonlóságát csak az magyarázhatja meg, hogy közös forrásuk egy arám nyelvű elbeszélés, amelyet már a harmincas években mondtak tovább Jeruzsálemben és mindenütt, ahol az első keresztény közösségek végezték közös « kenyér-töréseiket » (Csel 2,42.46). Egy vázlatos rajz segíthet a fenti összefüggések megértéséhez:

Kr. u. 30: Utolsó vacsora

30-40: a jeruzsálemi egyház arám nyelvű elbeszélése

40-50: az antióchiai egyház görög szövege

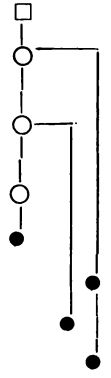
49: Pál hithirdetése Korintusban

56: 1Kor

70 körül: Márk

80 körül: Lukács

Máté

A szentírástudósok vitatkoznak arról, hogy a négy szöveg közül melyik áll legközelebb Jézus szavaihoz. Annyi biztos, hogy ami közös bennük — és alapértelmük teljesen közös —, az Jézus cselekedetein és szavain alapszik. Hogy pedig különböző megvilágításban hozza a négy szöveg ezeket a cselekedeteket és szavakat, az számunkra nagy segítség. A Szentlélek dolgozott itt, és segítette az első kereszténveket, és általuk bennünket, hogy mélyebben beláthassunk Jézus cselekedetének és szavainak kimeríthetetlen mélységeibe.

(3) *Az utolsó vacsora értelme*

Mi történt hát az utolsó vacsorán? Jézus és apostolai, mint egy család, asztalhoz ültek. Jézus a családfő, a vendéglátó. Ő az úr, de úgy, hogy mindenkinek szolgája. Ő már tudja, hogy most itt van az « óra », amikor életét adja váltságul sokakért, mindenkiért. Már említettük, hogy a húsvéti vacsorán — és az egyéb ünnepélyesebb vacsoráknál is így volt — a házigazda asztali áldásával kezdődik az étkezés. Jézus is, mint szokás volt, kezébe vette a nagy, lapos kenyeret, Istent magasztaló imát mondott — (nem a kenyeret áldotta meg! A Márknál és Máténál előforduló « áldást mondott » szó, amelyet Pál és Lukács érthetőbben « hálát adott »-tal fordít, a héber *beraka* szó szerinti fordítása, amely « Áldott legyen az Isten » szavakkal kezdődő imádságot jelent) —, megtörte, és a szokás ellenére maga nem evett belőle, hanem tanítványainak adta e szavakkal: « Vegyétek, ez testem, mely értetek adatik. Ezt tegyétek emlékemként. » A tanítványok bizonyára megdöbbenve vették magukhoz ezt a különleges kenyeret, de talán még nem egészen értették, hogy mit is akar Jézus. Megkezdődött a vacsora. Jézus beszélt nekik Atyja akaratáról, az ő saját szeretetéről, és meghagyta nekik, hogy szeressék egymást. Már lassan véget ért a vacsora, amikor megint különös dolog történt. Jézus most a vörös borral telt kelyhet fogta kezébe. Megint az Istent magasztaló imát mondott, és — anélkül hogy maga ivott volna belőle — a kelyhet tanítványainak nyújtotta e szavakkal: « Ez a kehely az új szövetség véremben, mely sokakért kiontatik. » Mikor a tanítványok kiitták a kelyhet, Jézus még néhány szót fűzött hozzá, amellyel megjövendölte közeli halálát, az elválást; de ugyanakkor az újra találkozást is egy új életben: « Bizony mondom nektek,

hogy nem iszom többé a szőlő terméséből addig, amíg majd az újat nem iszom az Isten országában » (Mk 14, 25).

Ez történt az utolsó vacsorán. Igyekezzünk most már fokozatosan behatolni az esemény titkába.

[1] Közös estebéd Jézussal

Az utolsó vacsora csúcspontja azoknak az ebédeknek és vacsoráknak, melyeket Jézus elköltött az emberekkel nyilvános életében. Ezeknek az étkezéseknek üdvösségi értelmük van. Nem a jeruzsálemi nagyurakkal, nem is az öntelt és makulátlan farizeusokkal szokott Jézus asztalhoz ülni, hanem olyanokkal, akiket az akkori vallásos elit kivetett és lenézett. « Mesteretek miért eszik-iszik bűnösökkel, vámszedőkkel? » (Mt 9, 11), mérgelődnek a farizeusok. De amikor Jézus betér vacsorára például a főbűnös Zakeus házába, akkor «üdvösség köszönt » erre a házra, mert « az Emberfia azért jött, hogy megkeresse és megmentse, ami elveszett » (Lk 19,9-10). A tanítványok sem voltak példás, törvénytudó és törvénytartó jámborok, hanem egyszerű, bár jóindulatú, de gyarló emberek. De Jézus mégis velük osztja meg étkezését, egy asztalhoz ül velük. Ő a Fiú: aki együtt ül asztalánál, vele együtt fiúvá lesz az Atya házában. Ha Jézus vendégünk, velünk van az Isten országa, velünk van az Isten.

Mikor Jézust megölik, és a tanítványok szétszélednek, egy pillanatra úgy látszik, hogy megszakad az üdvösséges asztalközösség. De nem úgy van. Jézus az utolsó vacsorán megígéri, hogy újfajta bort fog ismét inni tanítványaival Atyja országában (Mt 26,29). Ez, a jövendő örök életben tökéletesen beteljesedő jövendölés, már Jézus feltámadása után kezd megva-

sulni. Halálán túl is Jézus asztalához, az Atyaisten szeretetének asztalához gyűjti barátait, testvéreit. Főképp Lukács helyez nagy súlyt a feltámadott Krisztussal fogyasztott étkezésekre (24,30-31.42-43; Csel 1,4; vö. Jn 21,13). Az ő emlékeként az egyházban végzett « kenyértörés » ezeknek az étkezéseknek folytatása. Itt is velünk van Jézus, velünk van az Isten. Innen egyenes vonalban visz az út ahhoz a nagy, örök, ünnepi lakomához, a király fiának menyegzőjéhez, amelyet az Atya egész háznépe ül majd meg, amikor mind hazataláltak oda, ahová Jézus ment előttük « helyet készíteni » (Jn 14,2).

[2] Jézus, Jahve Szolgája, az új szövetség megtestesítője

De amikor az utolsó vacsorát így a Jézus által teremtett földi asztalközösség csúcspontjaképpen, valamint a Jézus feltámadása utáni asztalközösség kiindulópontjaképpen fogtuk fel, — bár egy igen lényeges elemet mondottunk ki, — korántsem merítettük ki ennek a vacsorának titkát. Főképp Pál és Lukács szövegére támaszkodva igyekezzünk most egy fokkal mélyebbre hatolni.

Jézus cselekedete a kenyérrel és borral szimbolikus, prófétai tett; szavai ezt világosan kimondják: a megtört, szétosztott kenyér azt jelenti, hogy Jézus odaadja önmagát, életét (a « testem » szó — Jézus valószínűleg az arámi *bisrî* szót használta, amely húst jelent — a szemita szóhasználat szerint elsősorban a halandó, konkrét embert jelöli); a szétosztott piros bor meg azt jelenti, hogy a vére kiontása által « vértanúvá » levő Jézus maga az újszövetség megtestesítője, aki által a sokaság bocsánatot nyer. Az « ada-

tik », « kiontatik » igék szenvedő alakja a zsidó szokás szerint valószínűleg Istent idézi fel, mint a történés végső okát. Végső soron az Atyaisten akarata vezet ahhoz, hogy Jézus élete áldozattá lesz, és vére hullik. Nem mintha Isten a szenvedést és a halált mint olyat kedvelné. Az Atya parancsa Jézushoz csak ez volt: légy szeretetem kinyilatkoztatója a végletekig. Ennek a parancsnak megtartása vitte Jézust a keresztre, mert ezt a szeretetet nem akarta elhinni, sőt veszélyesnek tartotta a világ; aki pedig szeret, sem megfutamodni, sem megalkudni, sem erőszakkal védekezni nem tud. Jézus tehát az utolsó vacsora prófétai tettével magára vállalja az izaiási « Jahve Szolgájának » szerepét. Nem az áruló tanítvány, nem a papság dorongos pribékjei, nem a furfangos főpap, nem a gyáva Pilátus, nem a kegyetlen hóhérsereg indítja el a passió drámáját. Még mielőtt ők megjelennének a porondon, Jézus már felajánlotta életét, már megrajzolta halálát. « Senki sem veszi el életemet. Én adom oda » (Jn 10,17-18). Ahogy Jézus kezébe vette a kenyeret és kelyhet, ahogy kimondotta azokat a súlyos szavakat, megpecsételődött sorsa. Az igazi próféta tette és szava biztosan beválik. Jézus másnap meg fog halni. Ez elkerülhetetlen bizonyosság.

Így lesz maga Jézus, ahogy Izaiás könyvében írva van, « népének szövetségévé » (42,6). Ő maga az Isten és ember közötti szövetség megtestesítője. Mert ez a szövetség nem más, mint egység, találkozás, hűség, szeretet. Jézusban *egy* az Isten Fia és az Emberfia; a meghaló, feltámadó Jézusban *egy* az Isten emberszeretete és az ember istenszeretete. Ő az újszövetség, amelyben, mint ahogy a próféták mondották, az Isten Lelke tölti be az ember szívét, és a törvény már nem kőtáblákra vésett parancs, hanem az emberszívbe oltott isteni szeretet.

Hogy Jézus « új szövetséggé », vagyis az Isten és az ember végleges találkozásának helyévé lehessen, hogy teljesen áttetsszen rajta az Isten szíve, és valóságos legyen az ember szeretete, ki kellett ontania vérét az utolsó cseppig. Ezért « ez a kehely az újszövetség véremben ». « Vérem kiontása, életáldozatom által leszek énmagam az újszövetséggé: leszek új és egyetlen találkozóhelyévé Istennek és az egész emberiségnek, az új templommá, amelynek élő kövei a hívek, amelyben az Isten Lelke lakik, és amelyben az Atyának kedve telik. » Mint ahogy az izaiási « Jahve Szolgája » hol egyéni vonásokat mutat, hol meg — úgy látszik — az egész népközösséget jelenti, úgy Jézus is « egy és mindenki »: ő a « közösségi személyiség » *(corporate personality)*, az új « tér », amelybe beleilleszkedhet most már az egész emberiség. Őbenne, az ő Lelke által járulhatunk mindnyájan közvetlenül az Atya elé.

Az, hogy Jézus tanítványai között szétosztja a testének és vérének hívott kenyeret és bort, újra aláhúzza azt a tényt, hogy mint az újszövetség megtestesülése Jézus lesz halála által a tanítványok életének, egységének, örömének forrása. Jézus léte, ahogy itt kifejeződik, teljes egészében a másokért való lét, a másokért odaadott lét. Jézus elfogadja, hogy ő legyen a meghaló búzaszem, amely « sok termést hoz » (Jn 12,24).

Az « értetek » szó szintén nagyon fontos. Jézus, bár tanítványainak adja a testének és vérének mondott kenyeret és bort, nem azt mondja: « nektek adom », hanem « mely értetek adatik », « értetek kiontatik ». Jézus életáldozata nem más, mint az ő visszatérése végtelen, engedelmes szeretettel az Atyához; és ez az áldozati visszatérés válik a tanítványok és

minden ember javára: « értetek ». « Jó nektek, ha én elmegyek, mert elküldöm a Szentlelket. Elmegyek, és ha újra eljövök, magamhoz veszlek titeket » (Jn 16,7; 14,3). Jézus által az Isten értünk való Istenné lesz.

[3] Jézus, a szövetségi áldozat

Míg a páli-lukácsi szöveg Jézust mint az Isten iránti feltétlen engedelmességet hangoztató és « Jahve Szolgájának » alakjában csúcspontjához érő ószövetségi próféták gondolatának beteljesedését írja le, addig a márki-mátéi szöveg, bár ezt a szempontot sem hagyja figyelmen kívül, főképp a Kivonulás könyvének 24. fejezetében leírt mózesi szövetségi áldozat fényében szemléli Jézus cselekedetét. « Ez a vér a szövetségé », mondta Mózes (24,8). « Ez vérem, a szövetségé », mondja itt Jézus. A szavak pontosan egyeznek, csak a birtokos személyragot fűzi szavaihoz Jézus, ami döntő változást jelent. Az újszövetség megkötése már nem bikák vére által történik, hanem Jézus vére, Jézus életáldozata révén.

A márki szövegben a « test » és « vér » szavak párhuzamban állnak, és így egymást értelmezik: az ószövetség állatáldozataival kapcsolatban volt szokásos ilyen módon húsról és vérről vagy testről és vérről (Zsid 13,11) beszélni. Jézus tehát áldozat, az újszövetség megkötését megpecsételő áldozat. Ahogy az ószövetség áldozatain való részvétel adta meg az izraelitáknak a szövetség kegyelmeiben való részesedést, úgy az újszövetség egyetlen, tökéletes áldozatán való részvétel adja meg a hivő embereknek az újszövetség végtelenül nagyobb kegyelmében való részesedést.

[4] Jézus önmagát adja az újszövetségi áldozati lakoma ételeként-italaként

Az eddig mondottakkal azonban még távolról sem merítettük ki az utolsó vacsora értelmét. Egy lépéssel tovább kell mennünk; mind a négy szöveg és az alapjukul szolgáló jézusi tett és szó erre késztet. Jézus nemcsak egy szimbolikus tett által akar valamit mutatni tanítványainak, hogy ti. Ő a Jahve Szolgája, a megtestesült újszövetség, az újszövetséget megkötő áldozat stb., hanem mindenekfelett *adni* akar nekik. Ezért választotta a kenyeret és a bort. Ezért töri meg a kenyeret, hogy mindenkinek jusson, ezért nyújtja a kelyhet, hogy mindenki igyék. Mind a négy szöveg különböző módon aláhúzza ezt a tényt: « Vegyétek », « Vegyétek, egyétek », « Igyatok ebből mindnyájan », « Mindnyájan ittak ». Ami itt történik, nem csupán oktatás, hanem részesedés.

Az apostoloknak ezt nem kellett magyarázni. Zsidók voltak ők. Számtalanszor vettek részt áldozati lakomákon. Számtalanszor ették az áldozatok húsát. Minden évben fogyasztották a húsvéti bárányt. Tudták, mit jelent egy ilyen szertartás: aki az áldozatban részesül, az a szövetség Istenének lesz asztaltársa, részesedik a szövetség kegyelmében. Így volt ez az ószövetségben. De az ószövetségnek most vége. Jézus új szövetségről beszél. És ebben az újszövetségben már nem bikák, tulkok, bárányok, kenyérlepények és tömjénmagok szerepelnek mint áldozat. *Egy áldozat van csupán*, és ez nem más, mint Jahve szolgája, *Jézus*.

Itt jutottunk el az utolsó vacsora értelmének központjához. Jézus új szövetséget alapít, és az *újszövetséget megkötő áldozat evése és ivása által akarja tanítványainak adni az újszövetség kegyelmét*. Ámde az újszövetség áldozata csupán egy: maga Jézus. Ha tehát

Jézus az újszövetség áldozatának evése, ivása által akarja az embereket részesíteni a szövetség kegyelmében, csak egy módja van rá: *önmagát kellett étellé, itallá tennie.* És Jézus pontosan ezt teszi. Szavának erejével a kenyérforma lényegvalósága ő maga lesz. A borforma lényegvalósága is ő maga. Őt eszik, őt iszszák a tanítványok, és őbenne az újszövetséget.

Hogy Jézus ezt meg tudja tenni, ahhoz Isten Fiának kellett lennie. Jézus szava teremtő erejű, hiszen ő a testté lett teremtő Ige. Jézus szavai hatékonyak. Jézus azt mondja: « Effeta », és hall a süket. Jézus azt mondja: « Tisztulj meg », és eltűnnek a leprás fekélyei. Jézus azt mondja: « Talita kum », és felkel a halott kisleány. Jézus azt mondja: « Lázár, jöjj ki », és kijön Lázár a sírjából. Ilyen hathatós szó hangzik el az utolsó vacsorán — és azóta minden misén — is: « Ez testem, ez vérem ». És testté lesz a kenyér, vérré a bor. Mert szólt az Isten Fia.

De hogy Jézus e szavakat ki tudja ejteni, ahhoz nemcsak Isten Fiának kellett lennie, hanem olyan embernek is, amilyen volt. Nincs « önzetlenebb » valami, mint az étel és az ital: önmagát feloldva válik vérünkké, táplálja testünket. Ha Jézus életében csak egy cseppnyi önkeresés is lett volna, képtelen lett volna kiejteni az utolsó vacsora hathatós szavait. Jézus egész életében készült e szavak kiejtésére. Egész élete nem volt más, mint odaadottság. Nem tart fenn a maga számára semmit. Mindenét mindig csak adni tudja. És holnap oda fogja adni utolsó szál ruháját, utolsó csepp vérét, életét, mindenét. Csak ilyen ember fejezheti ki létét úgy, hogy étellé, itallá teszi magát. Minden más embernél ez hazugság lenne. Csak nála, az egészen odaadottnál, fenséges igazság.

Jézus mint áldozatot nyújtja oda magát tanítványainak. Még vére nem hull, még teste nem vonaglik

a halál kínjában, de — mint szavai világosan mondják — a kenyér halálra szánt testének, a bor kiontott vérének jele. E jelekben van jelen ő maga; e jelekben fejezi ki szívének fölajánlását. Egyedülálló « szentségi » áldozat ez: benne Krisztus keresztje, az életadó kereszt ragyog fel a szentségi jelekben, amelyekben maga Krisztus van jelen, és fejezi ki egész léte értelmét.

Kenyér és bor... Jézus nem a húsvéti bárányt választotta az újszövetség áldozatának megvalósítására. Nem a jeruzsálemi templom bonyolult szertartásait örökítette meg. Messzebbre nyúlt vissza. A titokzatos sálemi király, Melkizedek alakjáig. A Teremtés könyve szerint Melkizedek kenyeret és bort nyújthatott Ábrahámnak, és megáldotta őt (14,18-20). Jézus nem egyszer gondolhatott a 110. zsoltárra: « Mondá az Úr az én Uramnak: Jobbom felől foglalj helyet... Megesküdött az Úr és nem bánja meg: Pap vagy te mindörökké, úgy, mint Melkizedek » (vö. Mt 22,42-46). Nem bonyolult, csak bizonyos kultúrköröknek való szertartást rendel el Jézus: a legegyszerűbbet választja. A mindennapi kenyeret, a családi ünnepen mindenkinek kijáró bort. Családi vacsora ez: az Isten házanépének vacsorája.

Jézus ezt mondja: « Igyatok ebből mindnyájan, mert ez vérem ». E szavakon biztosan megütköztek az apostolok. Áldozat húsát enni, ezt még meg tudták érteni valahogy. De vért inni?! Szigorúan tilos volt a zsidóknak. A vér az élet forrása. Az élet pedig Istené. Embernek ezért vért fogyasztania nem szabad. Megdöbbentő volt tehát Jézus parancsa. Elfelejtkezett talán az ószövetségi szigorú tilalomról? Szó sincs róla! Ellenkezőleg, éppen azt akarja tettével megtapasztaltatni, hogy mi is igazán az újszövetség kegyelme. Igen, az élet isteni tulajdon, isteni dolog. De az újszövet-

ségben épp ezt adja nekünk Isten: életet, mégpedig Krisztusban az ő saját életét.

És mindez egy családi vacsora keretében történik. Jézus odanyújtja a testévé és vérévé vált kenyeret és bort az apostoloknak, hogy osztozzanak rajta. Jézus szentségi jelenléte nem elsősorban a kenyérhez és borhoz viszonyuló jelenlét. Jézus a testévé és vérévé vált kenyér és bor által tanítványai számára, a mi számunkra van jelen.

Így tehát az újszövetség a maga egészében Krisztusban összpontosul: ő maga a szövetség; ő a szövetség alaptörvénye (« Új parancsot adok nektek: Szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket », Jn 13,34); ő az újszövetségben adott kegyelmi ajándék, mert az újszövetség kegyelme nem más, mint élni a Szentlélekben Jézus életét, az Atyától az Atyához, teljes odaadással.

[5] Az újszövetség emlékünnepe

De hogy az utolsó vacsorán történteket igazán megértsük, meg kell fontolnunk Jézusnak még egy szavát. Ha ugyanis csak az lett volna Jézus szándéka, hogy apostolainak nagypéntek előestéjén részt adjon az újszövetség kegyelméből (vagy az ő esetükben pontosabban talán így mondhatnánk: hogy zálogát adja az újszövetség kegyelmében való részesedésüknek), nem volna érthető, hogy miért választott erre ilyen fenséges és csodálatos módot. Jézus azonban nemcsak az apostolok kis csoportjára gondolt ezen az estén. Gondolata átölelte mindazokat, aki az apostolok szavára « hinni fognak benne » (Jn 17,20). A világ végéig egymást követő hivő nemzedékek számára mondja Jézus: « Ezt cselekedjétek emlékemként ».

Igaz, e szavak hiányoznak a márki-mátéi szövegben. De valamiféle formában Jézus biztosan meghagyta tanítványainak, hogy az úrvacsorát megüljék. Soha nem merte volna az ősegyház Jézusnak egy ennyire személyes tettét megismételni — és hogy azt mindenütt ismételték, világosan mutatja a korintusi levél —, ha Jézus ezt kifejezetten meg nem hagyta volna.

Az ószövetség legfőbb emlékünnepe a húsvéti bárányvacsora. Minden évben meg kellett ülni, amíg az ószövetség tartott. De Jézus kereszthalálával ez az ószövetség véget ér. És kezdődik az újszövetség. Ahogy az ószövetségnek emlékünnepe volt, úgy van az újszövetségnek is: az úrvacsora.

Amikor Jézus parancsára úrvacsorát tartunk, emlékünkbe idézzük az újszövetséget megalapító isteni tettet: azt, hogy az Atya úgy szerette e világot, hogy egyszülött Fiát adta oda érte (Jn 3,16). Emlékezünk Jézus halálára, feltámadására: arra, hogy Jézus úgy szeretett minket, hogy életét adta értünk. Emlékezünk arra, hogy — mert Egy meghalt mindenkiért — az élőknek már nem maguknak kell élniök, hanem annak, aki értünk meghalt és föltámadott (2Kor 5,15). Az Atyaisten emlékébe idézzük testvérünknek, Jézusnak tökéletes engedelmességét és életáldozatát; azt, hogy Jézus értünk halt meg, értünk támadt fel, értünk jár közbe az Atyánál. Az egyszülött Fiúnak ez a léte reményünknek és bizalmunknak egyetlen forrása: kérjük az Atyát, hogy Fián keresztül lásson bennünket, fiait. (Azért fordítottuk Jézus szavait « ezt cselekedjétek emlékemként »-tel, a szokásos « ezt cselekedjétek emlékezetemre » helyett, hogy az eukarisztikus « emlékezésnek » ezt a szempontját is kifejezzük. Nemcsak őreá emlékezünk — bár ez is egy lényeges eleme ennek az emlékünnepnek —, hanem kérjük az Atyát,

hogy emlékezzék Jézusra, aki üdvösségünk egyetlen reménye és biztosítéka. Ezt természetesen nem úgy kell érteni, mintha az a veszély forogna fenn, hogy Isten elfelejti Jézus üdvözítő tettét, hacsak mi nem emlékeztetjük rá. Ezt az emlékeztető szertartást nem Isten feledékenysége, hanem a mi feledékenységünk miatt rendelte Jézus.)

Az a Krisztus, akinek emlékét felidézzük, és akit az Atyaisten emlékébe idézünk, tegnap, ma és örökké ugyanaz (Zsid 13,8). Ő az élő, a feltámadt Úr. Ő az, aki ma is egybegyűjti testvéreit asztalához, hogy ott önmagával táplálja őket. Őbenne részesülve egy testté leszünk, és egy Lélek tölt el: Krisztus Lelke, az Isten Lelke, amely isteni, krisztusi szeretetet önt szívünkbe (Róm 5,5).

De ez a Jézus majd még egyszer el fog jönni, hogy mindent betöltsön és mindent átadjon Atyjának. E nap felé, a bárány örök lakomája felé épül az Egyház az eukarisztia által.

Amikor Krisztus feltámadása után az ősegyház hívei hetenként, sőt naponként egybegyűltek, hogy megüljék ezt a krisztusi emlékünnepet, ez az örömteli, diadalmas biztonság és remény volt az, ami mindennél jobban betöltötte szívüket. Ennek az emlékünnepnek legrégibb neve: « Az Úr vacsorája » (1Kor 11,20). Az « Úr » *(Kyrios)* szó a feltámadt Krisztus dicsőségét kifejező név. Hívták még ezt az ünnepi összejövetelt « kenyértörésnek » is (Csel 2,42.46; 20,7-11). Ez szándékosan burkolt elnevezés: a keresztények kezdettől fogva úgy érezték, hogy erről az ő legnagyobb kincsükről csak azoknak szabad szólni, akik már hisznek Krisztusban, és a keresztség által Isten házanépe lettek. Ezért beszél például csak burkoltan az eukarisztiáról a János-evangélium, amely főképpen a Krisztusban még nem hivő emberek számára íródott.

Az Apostolok Cselekedetei kiemeli, hogy a hivők túláradó örömmel vettek részt ezen a « kenyértörésen » (2,46). Ebből egyes tudósok azt következtették, hogy az eukarisztia megülésének két egészen különböző formája létezett az ősegyházban: az egyik a feltámadt Krisztussal való közös étkezések emlékéből született örömteli lakoma, ahol a hivők, nem igen gondolva Jézus halálára, a föltámadás örömét ízlelték, és Krisztus eljövetelét várták; a másik a Szent Pál által bevezetett komoly « úrvacsora », amelyet Pál az utolsó vacsorára vezet vissza, és Jézus halálával hoz kapcsolatba. Ez a vélemény azonban alaptalan. Az örömteli kenyértörésről szóló Lukács nagyon is pontosan leírja az utolsó vacsorát, és az « Ezt tegyétek emlékemként » kiemelésével, valamint a régi húsvét szembeállításával hangsúlyozza, hogy innen ered a keresztények emléklakomája. Pál pedig, bár kifogásolja a korintusiak szeretetlen kicsapongásait, nem egy « komoly », mintegy bánatos halotti tort akar bevezetni: amiről ő beszél, az éppenséggel az *Úr* vacsorája: Krisztus keresztje elválaszthatatlan feltámadásától, minden reményünk és örömünk forrásától.

Pál az, aki egy megkapó mondatban foglalja össze az újszövetség emlékünnepének hármas dimenzióját: « Valahányszor e kenyeret eszitek, és e kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön » (1Kor 11,26). « Az Úr *(Kyrios!)* halála »: Jézus halála és feltámadása, az egyszeri, történelmi, döntő isteni tett. « Hirdetitek »: most, az úrvacsora megcselekvése által: általa fejti ki erejét és érvényességét az egyszeri üdvözítő tett az itt és most összegyűlt keresztény közösség számára. « Amíg el nem jön », pontosabban fordítva: « amíg el nem érjük a célt, hogy eljön »: az eukarisztia által alakul krisztusivá a világ, míg be nem

érik a vetés, és jöhet az aratás Ura, hogy begyűjtse a gabonát örök magtárába.

* * *

Fejezetünk végéhez értünk. Foglaljuk össze még egyszer kutatásunk eredményét:

Az utolsó vacsora a Jézus által megvalósított, az Istent és az embert irgalmas szeretetben összekapcsoló közös étkezések csúcspontja, és azok kenyérszegéskor történő folytatásának kiindulópontja. Jézus ezen a vacsorán egy prófétai, szimbolikus tettel elvállalja Jahve Szolgájának, az újszövetség vértanúáldozatának és megtestesítőjének szerepét, és önmagát mint az újszövetség egyetlen áldozatát adja nekünk a kenyér és a bor formájában avégből, hogy az újszövetség egészét magában foglaló Krisztust együtt együk és igyuk, és így részesüljünk az újszövetség kegyelmében, a Krisztus és a Szentlélek által közvetített isteni szeretetéletben. Ez az emléklakoma egyesít bennünket a magát Atyjának odaadó, Atyjához menő Jézussal, Jézusban egyesít egymással, és elvezet az örök mennyei lakomára.

3. SZENT PÁL TANÍTÁSA AZ ÚRVACSORÁRÓL

Szent Pál levelei alkalmi írások. Nem volt sem ideje, sem hajlama arra, hogy rendszeres teológiai értekezéseket vessen papírra. Így csak futó bepillantást nyerhetünk rendkívül mély gondolatvilágába. Az úrvacsoráról szóló nagyszerű páli felfogás alapvonásait is, emberileg szólva, csak egy véletlen őrizte meg számunkra. A korintusi egyháznak az akkor Efezusban tartózkodó Pálhoz küldött levele olyan *gyakorlati kérdéseket* foglalt magában, amelyek egyike

közvetve az úrvacsorával függött össze: szabad-e a kereszténynek részt venniök a pogány istenek tiszteletére rendezett áldozati lakomán?

A korintusi egyházban volt egy csoport, az « erősek », akik úgy gondolták, hogy a Krisztus által megváltott embernek « minden szabad » (1Kor 10,23). A pogány istenek agyszülemények csupán, valójában nem léteznek. A bálvány meg élettelen kőszobor. Mi kár származhatnék tehát abból — gondolták —, ha a nagy dáridóval megtartott szokásos áldozati lakomákon, a pogány jóbarátokkal együtt mi is részt veszünk, és mulatunk Mars, Jupiter, Venus templomában? Ha vannak maradi keresztények, akik a miatt a szabad viselkedés miatt megbotránkoznak, az az ő bajuk.

Pál élesen kikel ez ellen a felfogás ellen. Megcáfolása végett egy hatalmas képet rajzol meg az egész üdvtörténet lényegéről. Hajdan az izraeliták nagy kegyelmeket kaptak Istentől: az Úr csodálatosan átvezett őket a Vörös-tengeren, előttük járt felhőoszlop formájában, mannával etette, sziklából fakadt csodás vízzel itatta őket. De ennek ellenére a hálátlan izraeliták megint bálványimádáshoz kezdtek, paráználkodtak, zúgolódtak, az Istent kísértették. Így aztán « legtöbbjükben nem telt kedve az Istennek, ezért odavesztek a pusztában » (10,5). Pál szerint ez nemcsak egy régmúlt eseményről szóló történet, amelyhez nekünk már semmi közünk sincs: « Mindez előkép számunkra, a mi okulásunkra írták meg, akik a végső időkben élünk » (10,11).

Pál az isteni kinyilatkoztatást egy nagy, egységes folyamatnak tekinti, amelynek minden szakasza az egy, végső krisztusi szakaszra irányul. Isten a Fia halála és feltámadása, valamint a Szentlélek elküldése által megvalósult végső (eszkatológikus) üdv-

teremtő tettére gondolt már akkor, amikor a végül Jézust is megszülő izraelita népet formálta és vezette. Ezért használ Pál keresztény kifejezéseket az Egyiptomból kivonuló zsidóknak adott kegyek leírására: « megkeresztelkedtek a felhőben és a tengerben », Krisztusból fakadó « lelki ételt ettek, lelki italt ittak ». Az ő esetükben ez mind csak árnyékszerű előkép volt; mégis leolvashatjuk az ott történteken, hogy mi a kapcsolat az Isten kegyelmi adományai és az emberek viselkedése között. A hűséges Isten viselkedésében mindig ugyanazokat az elveket követi: Isten kegyes adománya az ember számára egy új élet *lehetőségének megteremtése*, és így új hivatás, új kötelesség forrása. Aki Krisztusban a hit és a szentségek által a Szentlelket kapja, az az Isten fia lett, megszabadult az önzés és a gonosz kívánságok zsarnoki uralmától, nem rabja már a bűnnek, képes szabadon és örömmel a szeretetből élni. De ha ezt nem teszi, hanem visszatér az Istent nem ismerő, önmagát bálványozó, a szeretetet megtaposó életre, pusztulás vár rá. A keresztény szentségi élet nem mágia, mintha elég volna átesni bizonyos meghatározott szertartásokon, és azzal automatikusan miénk lenne az üdvösség. Ellenkezőleg: a keresztény szentségek vétele képesítés a krisztusi életre: ugyanannak a lelkületnek ápolására, amely Krisztus Jézusban volt (Fil 2,5). A római és a kolosszei levélben a keresztségre vonatkozólag fejti ki ezt Pál; a korintusi levélben pedig, minthogy lakomáról volt szó, az úrvacsorát teszi fejtegetéseinek kiindulópontjává.

A keresztények csodás kegyelemben részesültek! « Az áldás kelyhe, amelyre áldást mondunk, nemde a Krisztus vérében való részesedés? S a kenyér, amelyet megtörünk, nemde a Krisztus testében való részesedés? Minthogy egy a kenyér, ezért mi sokan egy test va-

gyunk, hiszen mindnyájan egy kenyérben részesülünk » (10,16-17).

Ezek a szavak jól mutatják, hogyan látta Pál az eukarisztiát. A szertartás megjelölésére Pál zsidó eredetű, az első keresztényeknél szokásos kifejezéseket használ: « az áldás kelyhe », « kenyérszegés ». És nagy nyomatékkal mondja ki, hogy e szertartás lényege a Krisztus vérében és testében való részesedés. Az úrvacsora kelyhe, kenyere nem közönséges bor és kenyér, hanem Krisztus teste és vére; ezért aki ezeket magához veszi, abban a feltámadt Krisztus él, és ő Krisztusban. Ez a tény nemcsak az egyes keresztények egyéni életét helyezi egészen új alapokra, hanem kölcsönös viszonyukat is. Mindnyájan *ugyanazt* eszik. Ez a « kenyér », amelyről Pál szándékosan hangsúlyozza, hogy « egyetlen egy », természetesen nem az úrvacsorán használt egy darab kenyeret jelenti — hiszen a több száz hivőből álló közösség úrvacsoráján nem egy, hanem sok darab kenyeret kellett haszálniok —, de nem is egyfajta kenyeret jelent, hanem « egyetlen egy kenyeret ». Ez az « egy kenyér » nem más, mint a kenyér formájában magát nekünk adó *egy* Úr Jézus Krisztus. Épp ezért « egy test » a hívek sokasága, akiket ez az egy kenyér táplál; és ez az egy test: Krisztus teste.

A szentírástudósok egyetértenek abban, hogy amikor Pál az Egyházat Krisztus testének mondja, nem csupán hasonlatról van szó: a keresztények a feltámadott Krisztus valóságos testébe oltódnak bele mint tagok, úgyhogy maga Krisztus éli bennük saját életét. A keresztények pedig a maguk életét Krisztusban élik, úgyhogy görög és zsidó egyetlen egy emberré válik Krisztusban (Gal 3,28), az Isten képévé hasonult új teremtménnyé. Ez az egység nem oltja ki a személyi-

ségeket, — hiszen ez a szeretet egysége; de olyan mély, valódi és mindent átfogó, hogy mindegyikünkben Krisztus lesz a minden (Kol 3,11).

Nem fejtegethetjük tovább Pálnak ezt a mély meglátását (amelyet a mi korunkban Teilhard de Chardin fogalmazott meg egészen újszerűen); térjünk vissza inkább a korintusi levélhez, és lássuk, miként vonja le Pál a fenséges valóságokból a pogány áldozati lakomákon való részvételre vonatkozó következtetéseket.

Az izraelitáknál is, a pogányoknál is, « akik az áldozatból esznek, az oltár részesei »-vé válnak (10,18), vagyis kapcsolatba kerülnek azzal, akinek az oltáron történt az áldozatok felajánlása. Természetesen óriási különbség van az igaz Istennek áldozó Izrael és a pogányok esete között. Pál — éppúgy, mint már Jeremiás próféta (8,19; 10,8; 14,22) — úgy vélekedik, hogy a bálványisten « semmi », és ezért a bálványnak felajánlott áldozati húsra sem ragad rá semmiféle káros erő (e téren Pál egyetért a korintusi « erősökkel », és ezért is engedi meg, hogy a piacon árult húst, még ha előzőleg bálványoknak mutatták is be, nyugodtan vásárolják és egyék a keresztények, 10,25-27). Mégis, amikor az emberek áldozatot mutatnak be az ilyen « semminek », holott csak az egy, igaz Istent volna szabad így tisztelni, a sátán kelepcéjébe esnek (10,20). Ezért az ilyen szertartásokon való közvetlen részvétel sátáni asztaltársaság. Ez pedig a kereszténynek tilos: « Nem ihatjátok az Úr kelyhét is meg a sátán kelyhét is. Nem részesedhettek az Úr asztaláról meg a gonosz lélek asztaláról » (10,21).

Aki oly nagy kegyelmet kapott Istentől, hogy Krisztus testét eheti és vérét ihatja, Krisztus áldozatában részesül (az, hogy Pál az ószövetségi áldozatok, a po-

gány áldozatok és az Úr asztaláról való részesedés között párhuzamot von, mutatja, hogy valamilyen értelemben az úrvacsorát is az áldozatban való részesedésnek tartotta), és Krisztussal egy testté lesz, az nem tagadhatja meg így hivatását. Ha mégis megteszi, úgy fog járni, — vagy még rosszabbul fog járni —, mint a régi izraeliták, akik a pusztában elvetették Isten kegyelmét. « Vagy talán ingerelni akarjuk az Urat? » kérdi Pál szigorúan (10,22). Ahogy a zsidó vallásban, úgy a keresztény vallásban sincs helye a mágikus felfogásnak: szívből fakadó hit, Isten iránti engedelmesség és krisztusi szeretet nélkül nincs üdvösség.

Pál, minthogy így belekezdett az úrvacsoráról szóló fejtegetésekbe, mindjárt rátér egy másik pontra is, amely nagyon a szívén fekszik. A korintusi egyház hívei, éppúgy, mint minden más keresztény közösség, összegyűltek (legalábbis) hetenként egyszer az úrvacsora megülésére, Ezt a gyülekezetet már akkor Krisztus feltámadásának napján, vasárnap tartották (Csel 20,7; 1Kor 16,2), amelyet az « Úr napjának » kezdtek nevezni (Jel 1,10). Persze zsidó módra számították a napokat, nem éjféltől, hanem az esti csillag felkelésétől: így a « vasárnapi » úrvacsorát vasárnap előestéjén tartották. De bizony Korintusban ezek az összejövetelek semmiképp nem voltak példásak. Pártoskodó csoportok alakultak ki; a jobbmódúak elkülönültek a szegényebbektől; az előbbiek a magukkal hozott ételből, italból dús lakomát csaptak, az utóbbiak éhen maradtak. Közben vagy a végén aztán valami formában még elvégezték a « kenyérszegést » is. Pált felháborítja ez a viselkedés. Az ilyen összejövetel már nem érdemli meg az « úrvacsora » szent nevét (11,20). Pál nem azt kifogásolta, hogy a szentáldozást szeretetlakoma keretében tartották — a szentáldozás előtti böjt csak sokkal később vált szokássá —, hanem azt, hogy ez a lakoma

éppenséggel nem *szeretet*lakoma, és így megcsúfolása az úrvacsorának, amelynek értelme az értünk haló Krisztus szeretetére való emlékezés és a Krisztus szeretetéből fakadó élet forrásából való töltekezés. Ezért, hogy a korintusiakat jobb belátásra bírja, Pál felidézi az utolsó vacsoráról szóló elbeszélést, nagyon kiemelve Jézus kívánságát, hogy « ezt » — pontosan ezt, amit ő tett, és ugyanolyan lelkülettel — tegyük az ő emlékeként. « Valahányszor ugyanis e kenyeret eszitek, és e kehelyből isztok — folytatja —, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön » (11,26). Krisztus halála és feltámadása most fejti ki ismét erejét: azokra, akik ezt az emlékünnepet ülik, kiárad ennek a krisztusi halál-feltámadásnak « krisztusító » ereje. De ugyanakkor ránk száll az a felelősség, amely arra az emberre háramlik, aki ezt a halált és feltámadást élete normájának és forrásának elfogadja: krisztusian élni! Minthogy Korintusban ebben hiány volt, Pál ezt a gondolatot fonja tovább.

« Ezért aki méltatlanul eszi a kenyeret, vagy issza az Úr kelyhét, annak az Úr teste és vére elleni vétekért kell felelnie. Tehát vizsgálja meg magát mindenki, s csak úgy egyék e kenyérből, és igyék e kehelyből, mert aki csak eszik és iszik anélkül, hogy megkülönböztetné a Testet, saját ítéletét eszi és issza » (11,27-29). Az a « méltatlanság », amelyre Pál itt már egészen konkrétan céloz, a korintusi keresztények egymás iránti szeretetlensége. Eszik az egy Testet, Krisztusét, de nem értik, hogy ez az egy Test az, amelyben egyek vagyunk mindnyájan, úgyhogy már nem szabad közöttünk viszálykodásnak, szakadásnak, hideg közömbösségnek lennie. Aki Krisztust, mégpedig a szeretetáldozat formájú Krisztust veszi magához, és ugyanakkor nem szereti Krisztus testének tagjait, az vét a szent test és vér ellen, amelyet magához vesz, és erről

felelnie kell majd Isten ítélőszéke előtt. Pál úgy véli, hogy a betegségek és halálesetek, amelyek a korintusi keresztények között nagy számban fordultak elő, már isteni fenyítés az ilyen bűn miatt, és ezért komolyan javulásra inti a híveket.

Röviden ezek Pál gondolatai az úrvacsoráról a korintusi levélben. Lényegében ugyanazt a felfogást találjuk itt, amelyet az utolsó vacsoráról szóló elbeszélések elemzéséből már ismerünk, de tipikusan páli megvilágításban. Pál teológiájának főgondolatai:

— Krisztus halála és feltámadása mint minden üdvösség forrása, amelynek Pál a hirdetője;

— az ember megigazulása a Krisztus iránti hit által;

— a Szentlélek révén megvalósuló egység a feltámadott Krisztus között és miközöttünk;

— a Szentlélek gyümölcseként születő szeretet, amely nélkül mit sem érünk;

— bízó várakozás Krisztus dicsőséges eljövetelére.

Ugyanezeket a nagy gondolatokat találjuk meg Pál úrvacsoratanában:

— e vacsora hirdeti az Úr halálát, amely így árasztja ki üdvözítő erejét a hivők közösségére;

— a kenyér és a bor vétele által a hivők Krisztus testében és vérében részesülnek, és így maguk is Krisztus egy testévé válnak;

— szükséges, hogy a hivők élő hittel magukévá tegyék a krisztusi test követelményeit, és engedjék magukat belesodorni szeretetének áradásába;

— így vonulnak együtt a felé a nap felé, amelyen az Úr eljön, és Isten lesz a minden mindenben.

Az eukarisztiatanból oly természetesen fakadnak ezek a nagy Szent Pál-i témák, hogy véleményünk szerint Pál eukarisztiaélménye Pál teológiájának nemcsak megnyilvánulási tere, hanem egyik igen fontos forrása is volt. Minden teológiának, amely igazán krisztusi akar lenni, Pál nyomdokain kell járnia.

4. AZ ÉLET KENYERE JÁNOS EVANGÉLIUMÁBAN

Feltűnő, hogy bár János a többi három evangélistánál sokkal részletesebben írja le Jézus utolsó vacsoráját, az úrvacsora elrendeléséről nem tesz említést. Ennek oka, mint már említettük, valószínűleg az, hogy János elsősorban nemkeresztényeknek írta evangéliumát abból a célból, hogy elvezesse őket az Isten Fia iránti hitre (20,31). A keresztények már akkor ösztönösen megérezték, hogy az eukarisztiáról csak megkeresztelt hivőknek illik beszélni.

Minthogy azonban János evangéliuma megírása által egyben a hivőket is Jézus üdvösségi titkának mélyebb megértésére akarta vezetni, mégsem hallgathatott teljesen az eukarisztiáról, hiszen az a krisztusi üdvrend lényegéhez tartozik. Ezért, mint ahogy János más esetekben a Jézus életének utolsó napjain történt eseményeket elbeszélésének egy előbbi szakaszába helyezte át, hogy így Jézus létét és működését mélyebben megértesse, úgy Jézusnak az utolsó vacsorán elhangzott szavaiból, valamint a Jézusra vonatkozó egyéb emlékekből is egy egységes fejezetet teremtett meg, amelyből a hívek megérthetik vasárnaponkénti úrvacsorájuk mély értelmét. János evangéliumának 6. fejezetéről van szó.

A fejezet Jézus két csodáját írja le és az azokhoz kapcsolódó beszédet az « Élet kenyeréről ». Ha olyas-

valaki olvasná ezt a fejezetet, aki sohasem vett részt a kenyérrel és borral végzett krisztusi emléklakomán, ezt a szakaszt, valószínűleg, az evés és ivás szimbólumával kifejezett Jézus iránti hit szükségességéről és gyümölcseiről szóló tanításként értelmezné, bár minden bizonnyal megütköznék a szokatlanul erőteljes kifejezéseken. De ha egy olyan keresztény olvassa ezt a fejezetet, aki vasárnaponkint az úrvacsorán vesz részt, az azonnal megérti, hogy itt ennek az eseménynek magyarázatáról van szó. A jézusi beszéd egyes kifejezései pontos visszhangjai az utolsó vacsora — és az úrvacsorák — legfontosabb szavainak:

« Íme, ez a kenyér » (Jn 6,58)	—	« fogta a kenyeret » (1Kor 11,24)
« testem a világ életéért » (6,51)	—	« testem, értetek » (uo.)
« aki eszi testemet » (6,54)	—	« egyétek, ez testem » (Mt 26,26)
« aki issza véremet » (6,54)	—	« igyatok ebből mindnyájan, mert ez vérem » (Mt 26,27-28)

Igaz, hogy míg az utolsó vacsora szövegeiben a « test » szó görög eredetije *sôma*, addig Jánosnál *sarx*, de — mint már említettük — mindkét szó valószínűleg ugyanannak az egy arámi *bisri* szónak a fordítása. Antióchiai Ignác († 110) leveleiből látjuk, hogy Krisztus eukarisztikus testét még a második század elején is egyes egyházakban a *sarx* szóval fejezték ki. Kétségtelen tehát, hogy János úgy fogalmazta meg ezt a fejezetet, hogy — Jézus tanításai alapján — a még nem hivőkkel a hit fontosságát és értelmét, a hivőkkel pedig az eukarisztia titkát értesse meg. Ez annál is inkább lehetséges volt számára, mert hiszen az eu-

karisztia vételében csúcsosodó szentségi életünknek nélkülözhetetlen alapja a hit.

Ma ezért a szentírástudósok között általánosan elfogadott az a nézet, hogy János 6. fejezetének 53-56. versei az eukarisztiáról szólnak. Azonban számos tudós ma is úgy vélekedik, hogy a 6. fejezet két különálló beszédet tartalmaz, amelyek közül az első (22-51) a hitről szól, a második (52-57) az eukarisztiáról, és a kettő csak utólagosan és mintegy külsőlegesen került egymás mellé.

Két kérdést kell itt megkülönböztetnünk. Az első kérdés: mi annak a beszédszövegnek értelme, amelyet János evangéliumában olvasunk? Véleményünk szerint az *egész* 6. fejezet egységes alkotás, amelynek végső célja az eukarisztia titkának feltárása. Fejtsük ki röviden e véleményünk okait. Már a fejezet elején leírt két csoda, a kenyérszaporítás és Jézus vízen járása, az eukarisztiáról szóló tanítást készíti elő. Csak János említi meg, hogy « közel volt a húsvét » (6,5), amikor a kenyérszaporítás történt. Három « húsvét » szerepel János evangéliumában: az első húsvétkor Jézus Nikodémussal a keresztségről beszél (2,23; 3,3); a második húsvétkor hangzik el az eukarisztiáról szóló beszéd (6); a harmadik húsvétkor Jézust keresztre feszítik, oldalából víz (a keresztség szimbóluma!) és vér (utalás az eukarisztia kelyhére!) folyik ki; Jézus feláldozott teste a Szentlélek forrása (7,38); feltámasztva az Atyánál és velünk van, és leheletével átadja az éltető Szentlelket (20,22). A három húsvét így mély kapcsolatban áll egymással. Továbbá csak Jánosnál Jézusé a kezdeményezés a tömeg étellel való ellátására vonatkozóan (6,5-6); és csak Jánosnál parancsolja maga Jézus, hogy szedjék össze a maradékot, nehogy az kárba vesszen (6,12); a Jézus által adott kenyér « maradandó étel »

(6,27), nem olyan, mint a manna, amelynek maradéka nyomban megromlott (Kiv 16,20). A kapcsolat világos: Jézus e csodajelével mutatja, hogy húsvéti ételáldozata által ő képes mindenkinek valóságos és örökké maradandó táplálékot adni. Jézus vízen járásának a csodája is Jézus személyére összpontosítja a figyelmünket: az ő testének jelenlétét nem korlátozzák a természet közönséges törvényei. Szava: « Én vagyok » (6,20), ha összevetjük a János-evangélium egyéb hasonló kifejezéseivel, az isteni név: « Én vagyok, aki vagyok » (Kiv 3,4; Iz 42,8) erejével cseng. És amikor Jézus a bárkához lép, a tanítványok rögtön partra érnek, « ahová tartottak » (6,21): a jánosi szimbolizmusban a háborgó víz ennek a világnak jelképe, a part, « ahová tartunk », az örökkévalóságé. Ha Jézus velünk van, már most miénk az élet! Mindez világos célzás az eukarisztia titkára. Maga a beszéd is első szavától fogva arról az ételről szól, « amelyet az Emberfia ad *majd* nektek » (6,27), amelynek mivoltát az eukarisztiáról szóló versek fejtik ki világosan. Az egész beszéd, tipikusan jánosi stílusban, koncentrikus körökben halad vagy inkább örvénylik mélyebbre és mélyebbre, míg végül az 56-57. versben elérkezik végső nyugvópontjához. A beszédet követő párbeszéd is, bár közvetlen indítóokát a test evéséről szóló szavak képezik, az egész beszéd témáit (leszállni-felszállni; az Atyától vonzatni; hinni stb.) visszhangozza. Ezért számos szentírástudóssal egységként fogjuk fel az egész beszédet, és eszerint értelmezzük.

Egészen más kérdés, hogy Jézus így egyfolytában mondotta-e el Kafarnaumban a zsidóknak ezt a beszédet. Aki ismeri János evangéliumát, tudja, hogy Jánosnak nem az volt a szándéka, hogy riportot készítsen a názáreti Jézus életéről, hanem hogy a feltámadt Krisztussal való talál-

kozás alapján és a Szentlélektől megvilágosítva elmondja nekünk. hogy ki is valójában ez a Jézus, és mi is életének és halálának maradandó, isteni értelme. János a Jézusra vonatkozó emlékeket és hagyományokat természetesen nagyon is használja, de azokat szabadon csoportosítja és saját stílusában fogalmazza át. Jánosnak nem az volt a fontos, hogy egy meghatározott napon egy bizonyos embercsoportnak Jézus menynyit mondott el létének titkából, hanem hogy Jézus *egész* élete, tanítása, halála és feltámadása által mit mond Isten nekünk ma. Áll ez, gondoljuk, a 6. fejezetben leírt beszédre is. Hogy annak egyes elemeit János pontosan honnan merítette, azt most már nem tudjuk ellenőrizni (egyik forrása bizonyára az utolsó vacsora emléke volt); de ez nem is fontos. A fontos az, hogy János evangéliuma által a Szentlélek vezet bennünket Jézus szívének és e szív legcsodálatosabb ajándékának, az eukarisztiának mélyebb megértésére.

Jézus egész beszéde öt témából van szőve: 1) Az Atya; 2) Maga Jézus; 3) Az Atya és Jézus által adott étel; 4) Az, amit az embereknek tenniök kell, hogy ebben az ételben részesedjenek; 5) Ennek az ételnek hatása.

Egy bevezető ciklusban (6,26-31) megjelenik mind az öt téma. Utána 5 ciklus (32-33, 35-40; 43-47; 48-51; 53-57) variálja ezeket a témákat, akárcsak egy zenei szimfónia, amely egyre mélyebben fejti ki a főtéma tartalmát. Végül egy záróakkord (58) foglalja össze az egész tanítást.

Mint az egész János-evangéliumnak, úgy ennek a beszédnek is az ószövetségi szentírás képezi hátterét. A témák, amelyek itt felcsengenek: a paradicsomi « élet fája », amelynek gyümölcse életet ad; az isteni Bölcsesség lakodalma, amelyben a Bölcsesség önma-

gát adja táplálékul (Péld 9,1-6; Sir 24,3.17-21); a messiás korabeli lakodalom (Iz 55,1-3); főképp pedig az egyiptomi kivonulás alkalmával hullott « manna ». De ugyanakkor — és ez is tipikusan jánosi — minden ember legfontosabb alapélményeiről van szó: hinni, valakihez menni, együtt lenni, enni, inni, meg nem halni, élni.

A bevezető szakaszban Jézus megrója a zsidókat, hogy csak a földi, látható, érzékelhető táplálékot és jóllakást keresik, és nem értik, hogy a csodáknak csak mint láthatatlan, de annál igazibb valóság jeleinek van értelmük. Ez a téves magatartás, amelyet Jézus itt bírál, végig megmarad a hallgatóságban, és végül is Jézus elvetéséhez és így az élet elvesztéséhez vezet. Jézus így szól:

« Ne romlandó étel megszerzéséért tevékenykedjetek,
hanem olyanért, amely megmarad az örök életre,
amelyet az Emberfia ad majd nektek:
őt ugyanis az Atyaisten igazolta » (27-28).

Itt az öt téma: 1) Az Atya « igazolja », vagyis elküldte, csodatevő hatalommal felruházta és végül is feltámasztja Fiát; 2) Jézus, az Emberfia, akit az Atya igazol, és aki ételt fog adni; 3) A « maradandó » étel, amely örökké tartó életet táplál; 4) Tevékenykedni kell, de nem azért, hogy teljesítményeink legyenek, hanem azért, hogy valamit Jézustól kapjunk; 5) A Jézus adta étel eredménye: az örök élet.

A zsidók azt kérdik, hogy milyen tetteket (többesszám!) tegyenek avégből, hogy azok Istennek (kedves) tettek legyenek. Jézus felelete: «Az Isten tette» (egyesszám! — az értelem szándékosan kettős: az Isten erejéből fakadó emberi tett, és egyben az Istennek tetsző

egyetlen emberi tett): *hinni* abban, akit Isten küldött.

A zsidók erre egy olyan csodát követelnek, amely túltesz a mózesi csodákon, hiszen Jézus itt ugyanolyan, sőt nagyobb hitelt követel magának, mint volt Mózesé. Idézik a 78. zsoltárt: « Égből szállott kenyeret adott nekik enni » (78,24).

Jézus egész következő beszéde e zsoltár szavainak új, krisztusi, végleges értelmének feltárása. A beszéd első része (6,32-51) azt tárja fel, hogy mi vagy, jobban mondva, ki az igazi « égből szállott kenyér ». A második rész (6,51-57) pedig azt fejti ki, hogy mit jelent e kenyér evése.

A beszéd első ciklusában Jézus azt hangoztatja, hogy nem Mózes adta, hanem az Atya adja most az igazi égből szállott kenyeret (32-33). A második ciklusban aztán felhangzik a beszéd első felének alapvető állítása: « Én vagyok az élet kenyere! » (35). A mondat elején erőteljesen hangzó « én vagyok » szóban ismét az isteni név visszhangzik. Jézus az életadó kenyér, az új « élet fája », az embereket saját maga által tápláló és éltető isteni Bölcsesség, az éltető isteni Ige (MTörv 8,3), akinek magunkhoz vétele tökéletesen kielégít: soha többé nem fogunk éhezni, szomjazni, hiszen vendégei leszünk az « örök szövetség » messiási lakodalmának (Iz 55,1-3), és Jézus maga fog feltámasztani az utolsó napon (35-41).

A zsidók zúgolódnak ez ellen a kijelentés ellen, mint ahogy már őseik zúgolódtak a sivatagban (Kiv 16,2). De a harmadik ciklusban Jézus újra megismételi állításait. Akiket az Atya vonz, akik az Atyára hallgatnak és az Atyától tanulnak, azok hiszik, hogy Jézus az Atyától jön, és az Atya küldetéséből beszél (43-48).

A negyedik ciklus két tagból áll, és így, mint egy kapocs, összeköti a beszéd első és második részét. Az első tag (50) így hangzik: « Én vagyok az élet kenyere (ez a beszéd első felének foglalatja). Aki eszik belőle, nem hal meg » (ez a beszéd második része témájának jelentkezése). Először van szó « evésről »: Jézusban nemcsak hinni kell, hanem enni is kell őt!

A második tag (51) ez: « Én vagyok az élő kenyér, mely a mennyből alászállott (ismételt és fokozott összefoglalása a beszéd első felének: Jézus az *életet adó* kenyér, azért, mert ő maga az *élő* Kenyér: élete, mint az 57. vers mondja, az Atyától származó isteni élet, amely Jézus közvetítése által tölt be és éltet minket is). Aki e kenyérből eszik, örökké él » (újra a beszéd második részének témája, ezúttal pozitív megfogalmazásban).

A következő vers megmondja, miképpen lesz az élő Kenyér a mi éltető táplálékunk: « A kenyér, amelyet én adok nektek, az én testem a világ életéért » (50). Hogy Jézus ételünk lehessen, először áldozatnak kell lennie: oda fogja adni testét, vagyis teljes emberi önmagát, a keresztfán, hogy a világ éljen! A Megtestesülés (égből szállott kenyér!) Jézus halálának és feltámadásának húsvétján éri el végső beteljesedését. Jézus meghal, feltámad, « fölmegy oda, ahol azelőtt volt » (6,62), és mint föltámadt, örök Élet lesz ételünk, italunk.

Az utolsó ciklus kilencszer ismétli ugyanazt az alapgondolatot: Jézus teste *valóban* étel, vére *valóban* ital, testét enni (az « enni » igén kívül a még nyomatékosabb « trogein » — « rágva enni » ige is szerepel), vérét inni kell: így és csak így lesz örök életünk. János, aki mindenkinél jobban hangoztatja a Szentlélek, a személyes hit és szeretet üdvözítő erejét és a pusztán

testi tevékenység elégtelenségét, ugyanakkor és talán még erélyesebben hangsúlyozza, hogy ez az üdvösség a « *testté* lett Igé »-vel való egyesülés gyümölcse. Az úrvacsorát ünneplő őskeresztények, amikor János e sorait olvasták, hálás örömmel állapították meg: Úgy van, minden bizonnyal: az úrvacsora Jézus valóságos testének és vérének vétele!

Így jutunk el az egész beszéd c s ú c s p o n t j á t képező 56-57. versekhez:

« Aki eszi testemet, és issza véremet,
énbennem marad, és én őbenne.
Amint engem küldött az Atya, és én az Atya által élek,
úgy aki engem eszik, énáltalam él ».

Íme a szentáldozás gyümölcse: Jézus, az értünk önmagát föláldozó, az Atyához menve hozzánk visszatérő és önmagát nekünk adó Jézus *valóságosan bennünk marad, és bennünk él most és mindörökké.* Eddig csak a « test » és « vér » szavak szerepeltek, ami arra a félreértésre adhatna okot, hogy valami élettelen anyag evéséről és ivásáról van szó. De nem így van: « Aki *engem* eszik », mondja Jézus. Az eukarisztiában maga Jézus lett táplálékunk, az Élő Kenyér, a meghalt és feltámadt Isten Fia. Az ilyen evés és ivás — amely természetesen csak úgy lesz hasznunkra, ha azzal a hittel történik, amelyről a beszéd első része szólt — közvetíti nekünk Isten életét. Mi ez az élet? « Én az Atya által élek » — mondja Jézus. János előszeretettel használ olyan szavakat, amelyeknek két különböző értelmük van, és ilyenkor azt kívánja, hogy mind a két értelmet tartsuk szem előtt. A « dia » névelő két értelme: « valaki által » és « valaki számára ». A Fiú az Atya *által* él: az Atya végtelen szeretete szüli őt, és földi, megtestesült élete is teljes egészében az Atyától

származó élet. De épp azért, mert az Atya által él, él a Fiú az Atya *számára*; a Fiú egész lényege viszonyulás az Atya felé; és Jézus egész emberi élete odafordulás az Atyához. Az Atya és a Fiú örök élete ez az örök lét- és szeretetközösség. Ebbe vonz be bennünket Jézus, amikor ételül adja magát nekünk. Mi, akik őt esszük, ő általa élünk, az ő számára élünk. Mi és Jézus kölcsönösen egymásban maradunk; ezért részesedünk az Atya és a Fiú életében, amely szeretetközösség (17,21-22).

Ezzel a beszéd elérte célpontját. Egy rövid mondat zárja le, amely a 78. zsoltár kezdetben idézett sorának krisztusi értelmét foglalja össze:

« Íme az égből szállott kenyér!
Aki ezt a kenyeret eszi, örökké él » (58).

Foglaljuk össze v á z l a t o s a n az egész beszéd tartalmát:

TÉMÁK:

a) az Atya
b) Jézus
c) az étel
d) az ember tevékenysége
e) az étel hatása

0) 6,26-31

a) igazolja, küldi Jézust
b) ad majd ételt
c) maradandó
d) hinni Jézusban
e) örök élet

1) 6,32-33

a) adja a kenyeret
c) valóban égből szállott
e) élet a világnak

2) 6,35-40

a) adja az embereket Jézusnak
b) *c*) én vagyok az élet kenyere
d) jönni Jézushoz
e) sohasem éhezni, szomjazni
feltámadás

3) 6,43-47

a) vonz és tanít, hogy higgyük Jézust
d) hinni
e) örökké élni
feltámadás

4) 6,48-52

b) *c*) élő kenyér
a világ életéért adott test
d) enni
e) nem meghalni
élni

5) 6,53-57

b) *c*) test és vér
d) enni, inni

JÉZUSBAN MARADNI
JÉZUS ÁLTAL ÉLNI

Jézus beszédei után János a hallgatóság válaszát is le szokta írni. Ez a válasz néha a hit válasza (4,42), néha a hitetlenségé (8,59), néha pedig, szembeállítva, mindkét válasz (9,34-38). Ezeket a válaszokat nem pusztán történelmi érdekességként írja le az evangelista: bennünket akar rávezetni arra, hogy mi is megadjuk a jézusi kinyilatkoztatásra a hit helyes válaszát. Az Élet Kenyeréről szóló beszéd után is mindkét válasz szerepel. Először, durván és kihívóan, a hitetlenség válasza: a tömeg, sőt a tanítványok nagy része is, elutasítja Jézus önkinyilatkoztatását. Hogy ez a szegény falusi ács az Atyaisten kebeléből jött közénk, úgyhogy az ő léte, élete és halála, nem pedig Mózes törvénye az örök élet egyetlen forrása: ez botrányos állítás, elfogadhatatlan. « Mivé teszed magad?! » (8,53) — kiáltják egy hasonló alkalommal a zsidók. Nem félreértésről van itt szó, hanem a krisztusi hit alapvető tételének visszautasításáról. Jézus állítása kétségkívül megdöbbentő, de ő nem mondhat mást, mint azt, ami igaz. Ezért a tanítványok elutasítására önkinyilatkoztatásának ismétlésével felel, és egyben feltárja a visszautasítás okait:

« Ez megbotránkoztat titeket?
Hátha majd látjátok, hogy az Emberfia felmegy oda, ahol azelőtt volt? » (6,62).

Jézus megy az Atyához halála és feltámadása útján. Azok, akik nem akarnak engedni az Atya vonzásának, mert a maguk gőgjét, dicsőségét, vágyait keresik, azok akkor még jobban meg fognak botránkozni ennek a Jézusnak halálán és az apostoloknak azon az állításán, hogy ez a Jézus feltámadt. De azok, akik tanulékonyan hajlanak az Atya tanítására, azok akkor megértik majd, hogy hogyan lehet Krisztus teste (az

Emberfia embersége) a szentléleki élet közvetítője, már nemcsak egy nép, hanem az egész világ számára. Jézus folytatja:

« A lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit.
A szavak, amelyeket én mondottam, lélek és élet » (6,53).

Az egész jánosi test *(sarx)*-lélek*(pneuma)* dialektika (vö 3,5-16) benne cseng ezekben a szavakban. A puszta « test », vagyis az evilági ember emberileg született természete és annak minden igyekvése, legyen az akár evilági dicsőség, hatalom, vagyon, élvezet hajhászása, legyen az a mózesi törvény szerinti vallási szertartások és gyakorlatok halmozása, « nem használ semmit ». Még Jézus teste sem használna semmit, ha csupán ilyen — jánosi értelemben vett — test *(sarx)* lenne. A « lélek » az Isten lényege, az Isten örök élete. Jézus, aki a megtestesült Isten-Ige, tele kegyelemmel (1,14), aki az Atya által él, aki « felmagasztalása » által válik a Szentlélek forrásává (7,39), aki feltámadva küldi, leheli a Szentlelket (20,22): ennek a Jézusnak a teste, vagyis meghalt, feltámadt emberi valósága, az örök isteni élet szeretetközösségét közvetíti számunkra. Akik csak a « testi », vagyis evilági elvek szerint gondolkodnak, azok ezt nem hiszik, és a sötétségben maradnak. De akiket a Jézus által küldött Lélek elvezet az « igazságra » (16,3) azok hiszik Jézust, eszik Jézust, és így élni fognak. Így hát világos, hogy menynyire « lélek és élet » adományozója mindaz, amit Jézus beszédében mondott e világba való leszállásáról, a világ életéért való önfeláldozásáról, a benne való hitről, testének és vérének valóságos evéséről és ivásáról.

Azok a tanítványok, akik a beszéd végén botránkozásukat fejezték ki, ez után a jézusi magyarázat

után elválnak tőle, és « már nem járnak vele együtt » (6,66). Elfogadtak volna talán egy tisztán égi, szellemi (pneumatikus) messiást, aki csodálatos emberfölötti lényként lebegvén közöttük elvezeti őket valami meseországba; elfogadtak volna talán egy tisztán testi, evilági messiást is, aki hadvezérként áll seregeik élére, és csodálatosan szaporított eledelekkel elégíti ki étvágyukat. Az, amit nem tudnak és nem akarnak elfogadni, az a megtestesült és keresztre feszített Egyszülött Fiú vallása. Túl fenséges és túl alázatos, túl nagy és túl kicsiny volt nekik egyszerre az a messiás: nem értik az isteni szeretet paradoxonát, amely a legkisebb konkrétumban valósítja meg a legnagyobb végtelent.

Azonban a 6. fejezet nem záródik ezzel a szomorú hitehagyással. Jézus kérdésére Péter felel, mint mindnyájunk hitének képviselője: « Uram, kihez mennénk? A te szavaid az örök élet szavai. És mi hittük és megismertük, hogy te vagy az Istennek a Szentje » (68-69). Pétert vonzotta az Atya!

Jézus válaszában megemlíti, hogy a most megmaradt tanítványok közül is van egy, aki majd elárulja őt. Ez a mondat megint utalás a 6. fejezet és az utolsó vacsora közötti összefüggésre.

Ezt az utolsó vacsorát pedig János mint az úrvacsora ideálját beszéli el. A résztvevőket maga Jézus tisztítja meg, mint ahogy az úrvacsorán résztvevőket a keresztség. Jézus kölcsönös szolgálatra és szeretetre buzdítja az apostolokat: ez a szeretet feltétele az úrvacsora méltó megülésének is. Jézus áldozatnak szenteli magát az apostolokért, hogy ők is megszentelődjenek ebben az áldozatban (17,19): ez történik az úrvacsorán is, ahol egybeforrunk Jézus áldozatával. Jézus tanítványaiban marad, hogy azok részesedjenek az Atya és Fiú lét-, élet-, ismeret- és szeretetközössé-

gében: ez az úrvacsora célja és gyümölcse is. A tanítványok Jézus szeretetében fognak maradni, sok gyümölcsöt fognak teremni, eltöltetnek békével és örömmel: az úrvacsorát akkor üljük meg Krisztus akarata szerint, amikor az ilyen légkört és ilyen életformát teremt.

Ez tehát nagy vonalakban *János evangéliumának tanítása az eukarisztiáról*. Lényegileg itt ugyanazt a felfogást találjuk, mint amelyet az utolsó vacsora elbeszéléseinél és Szent Pálnál láttunk, de jellegzetesen jánosi megvilágításban.

János evangéliumának főgondolata: az Atya és a Fiú örök lét-, élet- és szeretetközössége, amelyet kinyilvánít e világ számára az Atya és Jézus tettekben és szeretetben megnyilvánuló tökéletes egysége, és amelyben, Jézus és a Szentlélek bennünk maradása által, mi is részesülünk. Ez az az «igazság», amelyről Jézus egész létével és minden szavával tanúskodik; amely beteljesíti, de egyszersmind végtelenül fölül is múlja az egész ószövetséget, és egyben kielégíti az emberi szív legmélyebb és legtitkosabb vágyait. Hogy ebben az igazságban mi is részesüljünk, hinnünk kell Jézusban, szeretnünk kell, ahogy ő szeretett, de ez csak úgy lehetséges, ha az Atya vonzását követjük, és Jézus bennünk lakozik.

A jánosi eukarisztiatanban is ugyanezeket a vonásokat találjuk: azáltal, hogy hivő szívvel esszük az eukarisztikus Jézust, az Atya és a Fiú lét-, élet- és szeretetközössége a világért önmagát adó Jézus révén kiárad ránk, megtölt és éltet bennünket. Azáltal marad bennünk örökké a megtestesült, szenvedett és feltámadt Isten Fia, hogy most már érte éljünk és vele az Atyáért. Beteljesedik itt az egész ószövetség minden előképe és az élni vágyó emberi szív minden re-

ménye. De csak akkor lesz hasznunkra ez az evés, ha hittel végezzük, mégpedig jánosi értelemben vett hittel, ami nem más, mint Jézushoz járulni, és teljes odaadással elfogadni őt mint életünk forrását és mértékét. Aki ilyen lelkülettel eszi Jézus testét és issza vérét, annak — már most itt, e földön — örök élete van, és Jézus feltámasztja őt az utolsó napon (6,54).

MÁSODIK RÉSZ

AZ EUKARISZTIA AZ EGYHÁZ ÉLETÉBEN ÉS TANÍTÁSÁBAN

Egy az eukarisztiáról szóló hittudományi tanulmányban az Egyház eukarisztikus gyakorlatának és tanának történetét nem csupán a történelmi ismeretek gyarapítására vázoljuk fel, hanem azért, hogy megismerjük azt az « éltető hagyományt, amelynek kincsei a hivő és imádkozó Egyház gyakorlati életét töltik meg » (*DV* 8). Az ember nem elkülönült sziget; és a keresztény ember még kevésbé az, mint mások. Egy nagy folyamban úszunk együtt, amelynek forrása Krisztus, torkolata az eljövendő örök élet tengere, és a folyamot mozgásban tartó nehézségi erő a feltámadt Krisztus Szentlelke. Életünk és hitünk csak akkor lesz igazán krisztusi, ha átveszi ennek a folyamnak ritmusát.

Ugyanakkor azonban igaz az is, hogy a kereszténység kétezer éves története egyfelől ugyan a Szentlélektől kapott állandó gazdagodás története, de másfelől egyes elemek felejtésének, a hangsúlyok váltakozásának, sőt azok esetleges félrecsúszásának története is. Ezért van szüksége az Egyháznak, mint ahogy a II. vatikáni zsinat hangoztatja, « állandó reformra » (*UR* 6). Ennek a reformnak pedig alapvető mértéke és egyben előmozdítója a szentírás, amely « az Egyház támasza, ereje, az Egyház fiai számára pedig a hit bástyája, lelki táplálék és a lelki élet tiszta és kiapadhatatlan forrása » (*DV* 21). Az eukarisztia tanulmányozása szempontjából a történelmi szemlélet különösen fontos, mert az nem elvont fogalom, amelyen csak a hittudósok vitatkoznának egymás között, hanem olyan valóság, amely kezdettől fogva az egész keresztény

nép gyakorlati hitéletének központját képezte. A múlt itt sok tanulsággal szolgál, először azért, mert általa megérezzük a kétezer éves folyam haladási irányát; másodszor azért, mert így felfedezzük azokat az erővonalakat, amelyeket hivő őseink jól ismertek, de mi elfelejtettünk; harmadszor pedig azért, mert így a múlt gyakorlatában és gondolkozásában mutatkozó elégtelenségek káros következményeinek felismerése által módunk lesz arra, hogy elkerüljük azokat.

1. AZ EUKARISZTIA AZ ÓKORI EGYHÁZBAN

A keresztény ókor ismerete ebből a szempontból különösen fontos. Az Úr napján tartott úrvacsora kezdettől fogva minden város keresztény egyháza életének központját képezte. A szemita kultúrkörből a görög-római kultúrkörbe való átültetés ugyan bizonyos nehézségekkel járt, de egészében véve jól sikerült: az ókor eukarisztialiturgiája, tana és élete, különösen az első négy században, az igazi keresztény élet kimeríthetetlen iskolája és erőforrása volt, amely nagyszerűen fejezte ki Krisztus Egyházának lényegét. Nem volt még ekkor egyházjogi törvény, amely előírta volna a vasárnapi misehallgatást (az ilyen törvényekre először a 6. század egyházkerületi zsinatainál bukkanunk), de nem is volt rá szükség: az eukarisztián való részvétel az ókori keresztények féltett előjoga és közösségi életük boldogító forrása volt. Az eukarisztia valóságának különböző szempontjai a gyakorlatban is meg a tanításban is jól kiegyensúlyozott egységet alkottak, amely tökéletesen kielégítette a híveket. Ezért az egész ókor során nem is keletkezett egyetlen számottevő eretnekség sem az eukarisztiára vonatkozóan. Az Egyház hálával és örömmel élte ezt a Krisztus adta kincsét.

(1) *Az egység és élet krisztusi lakomája*

Az *első alapvető szempontot*, amely szerint az ókor egyháza élte és gondolta az eukarisztiát, így fogalmazhatjuk meg:

Az eukarisztia Isten családjának lakomája, ahol a megkeresztelt hivők, akik Krisztus tanítása szerint igyekeznek élni, együtt eszik Krisztus testét, és isszák az ő vérét, amely őket egy egyetlen krisztusi testté, egy egyetlen Egyházzá forrasztja össze, és elvezeti az örök életre.

Mint ahogy a korintusi levélből láttuk, eleinte az úrvacsorát egy közös vacsora keretében az Úr napjának előestéjén ülték meg, de nemsokára elválasztották az úrvacsora szertartását a közös étkezéstől, és vasárnap reggelre helyezték. Minthogy természetesen a római birodalomban nem létezett vasárnapi munkaszünet, egy-egy város keresztényei hajnalban, néhány órával napfelkelte előtt gyűltek össze, megrövidítve éjszakai álmukat, hogy énekek, imák meg szentírásolvasás keretében végezzék el közösen az úrvacsora szertartását. Az első három században, amíg a kereszténység tiltott vallás volt, a keresztények természetesen nem építhettek maguknak templomot. Egy nagyobb magánházban vagy annak kertjében gyűltek hát össze a hivők. Az úrvacsora egyik igen elterjedt elnevezése egyszerűen csak ez volt: *synaxis*, vagyis « összejövetel »; az Egyház lényege: egybegyűlni Krisztus testének vételére. Minden kis városban volt püspök, és ő végezte a szent szertartást. Nagy súlyt fektettek arra, hogy a keresztények valamennyien ezen az egy közös úrvacsorán vegyenek részt. Mint ahogy Antióchiai Ignác (†110) hangoztatja: « Egy eukarisztián vegyetek részt, mert Urunk Jézus Krisztus teste egy, és egy a kehely, amely vérével egyesít; egy az oltár, valamint egy a

püspök papjaival és szerpapjaival» (*Philad.* 4). «Az az eukarisztia érvényes, amelyet a püspök vagy megbízottja tart» (*Smyrn.* 8,1). A papok (*presbyteri*) a püspöki szertartáson közösen és tevékenyen vettek részt; csak ritka esetekben miséztek egyénenként. Ciprián († 258) egy leveléből (*Epist.* 5,2) tudjuk, hogy a hitükért börtönbe vetett keresztényekhez szoktak titokban járni egyenként a papok egy-egy szerpap kíséretében, hogy számukra úrvacsorát tartsanak.

Jusztin vértanú († 165) leírásából tudjuk, hogy miképpen folyt le az összejövetel Rómában a II. század közepén. Más városok egyházaiban is ugyanilyen lehetett a szertartás. Idézzük szavait:

«A testvérek — mert így nevezzük őket — gyülekezetében kenyeret és egy kehely vízzel kevert bort visznek ahhoz, aki a testvérek elöljárója. Ő kezébe veszi a kenyeret és a kelyhet, a Fiú és a Szentlélek nevében a mindenség Atyjához áldás- és hálaimát intéz, és hosszan hálát ad Istennek azért, hogy ily ajándékokat kegyeskedett nekünk adni. Miután az elöljáró befejezte az imákat és a hálaadást, az egész jelenlevő nép 'Ámen'-t felel rá. Az 'Ámen' héber szó, és azt jelenti, hogy 'Úgy legyen'. Miután az elöljáró befejezte a hálaadást, és a nép Ámент mondott, akkor azok, akiket diakónusnak (szerpapnak) hívnak, az eukarisztizált kenyeret és a vízzel kevert bort a jelenlevők között szétosztják, és elviszik azokhoz, akik nem vettek részt a gyülekezeten.

Ezt az ételt eukarisztiának hívjuk. Csak az veheti magához, aki hiszi azt, hogy tanításaink igazak, megkeresztelkedett a bűnök bocsánatára, és Krisztus parancsolatai szerint él. Mert mi ezt az ételt nem úgy vesszük magunkhoz, mintha közönséges kenyér vagy közönséges ital lenne. Ellenkezőleg, mint ahogy Isten igéje által testté lett Urunk Jézus Krisztusnak a mi üdvösségünkre teste volt, éppen úgy a Jézustól származó imádság szavai által eukarisztizált étel ennek a Jézusnak teste és vére, — hi-

szen az ember teste és vére az étel átformálódása által gyarapszik. Mert az apostolok emlékirataikban, amelyeket evangéliumnak neveznek, megírták, hogy Jézus meghagyta nekik, hogy ezt tegyék. Vagyis Jézus fogta a kenyeret, hálát adott és így szólt: 'Ez vérem' (*Apol.* I, 65-66).

Ez a leírás egyszerűségében is megkapó: látjuk, hogy az eukarisztia alapformája és az Egyház eukarisztikus hite ezernyolcszáz évvel ezelőtt is lényegében ugyanaz volt, mint ma; és érezzük egyben ennek a hitnek és életnek konkrét frisseségét. A püspök vezetésével az egész keresztény közösség részt vesz a szent lakomán: nincs olyan, aki ne áldoznék. Ha valaki valami okból — vagy azért, mert beteg, vagy talán azért is, mert nincs mindenki számára hely a gyülekező teremben — távol maradt, ahhoz elviszik a szentséget.

Lassan már kialakul a keresztény nyelvezet: mind az úrvacsorát, mind az úrvacsorán vett Krisztus testét és vérét « eukarisztiának » kezdik hívni. Szó szerint fordítva: « hálaadás ». A « Jézustól származó imádságot » (vagyis az utolsó vacsorán elhangzott jézusi szavakat) magában foglaló püspöki imát « eukarisztizálásnak » (hálaadó imának), az ima által megszentelt kenyeret és bort pedig « eukarisztizált » adományoknak nevezik. Az « eukarisztizált » kenyér és bor Jézus teste és vére: ez az egész ókori egyház közös és rendíthetetlen hite. Világosan mutatják ezt a hitet az első századokból származó rövid szövegek (Ignác, Iréneusz, Tertullianus, Ciprián stb) ugyanúgy, mint a IV. századból ránk maradt nagy hitoktató beszédek, amelyeket a húsvétot követő héten tartottak a püspökök az újonnan megkeresztelkedett hívek számára. Idézzünk a keleti és nyugati egyház egy-egy nagy püspökének beszédéből.

Jeruzsálemi Cirill († 386) így magyarázza az új keresztényeknek az eukarisztiát:

« Minthogy maga Krisztus állította a kenyérről: 'Ez testem', ki merne még habozni? Minthogy maga Krisztus állította: 'Ez vérem', ki merne még kételkedni, azt mondván, hogy ez nem vér? Jézus hajdan a galileai Kánában a vizet borrá változtatta — és a bor hasonlít a vérhez —; mi pedig talán nem tartanánk őt méltónak arra, hogy higgyünk neki, amikor a bort vérré változtatta? Már földi menyegzőn is bámulatos csodát tett Jézus! Nem kell-e sokkal inkább hinnünk és vallanunk, hogy az Egyházzal kötött szent nászából született fiainak testét és vérét adja táplálékul? Vegyük tehát teljes meggyőződéssel Krisztus testeként és véreként. Mert a kenyér formájában a test adatik nekünk, és a bor formájában a vér, hogy Krisztus testét és vérét magunkhoz véve Krisztussal egytestűek, egyvérűek legyünk. Így leszünk Krisztus-hordozókká, minthogy Krisztus teste és vére elosztódik tagjainkban. Így részesülünk, amint Szent Péter mondta, az isteni természetben. Higgyed rendíthetetlen hittel, hogy az, ami kenyérnek látszik, nem kenyér, bár kenyéríze van, hanem Krisztus teste; és az, ami bornak látszik, nem bor, bár boríze van, hanem Krisztus vére » (*Catechesis* 22).

« Hallod aztán az előénekes énekét, aki isteni dallammal a szent misztériumok vételére hív: 'Izleljétek és lássátok, hogy mily édes az Úr'. Ne testi ízlelőszervünk szerint ítéljünk róla, hanem rendíthetetlen hitünk szerint. Mert nem azt a parancsot kaptuk, hogy kenyeret és bort ízleljünk, hanem Krisztus testének és vérének alakját...

Amikor tehát az oltárhoz járulsz, ne terjeszd ki kezedet, és ne terpesszed szét ujjaidat. Jobbodon a Király fog helyet foglalni: készíts tehát balkezeddel trónust jobbkezed számára, és jobbkezed tenyerébe fogadd Krisztus testét, és mondjad azt, hogy Ámen. Azután óvatosan érintsd szemeidhez, megszentelvén azokat; végül pedig vedd magadhoz a szent testet. Vigyázz, hogy el ne szórj

belőle valamit... Miután Krisztus testét magadhoz vetted, járulj vérének kelyhéhez. Ne terjeszd ki kezedet, hajolj meg, mondj tiszteletteljes imádásképpen Ámen, és szentelődjél meg Krisztus vérének vétele által» (*Catechesis* 23).

A következő szöveg *Szent Ambrusé* (†397): úgy maradt ránk, ahogy annak idején a milánói székesegyházban lejegyezték a gyorsírók:

«Ez a kenyér, mielőtt kimondanák a szentségi szavakat, csupán kenyér. De mihelyt megtörténik a megszentelés, a kenyérből Krisztus teste lesz... Amikor e tiszteletreméltó szentséget hozza létre a pap, már nem saját szavait használja, hanem Krisztus szavait. Miféle szó ez a Krisztus szava? Ez az a szó, amely mindent teremtett! Az Úr parancsolt, és létre termett a föld. Az Úr parancsolt, és létre termett a tenger. Az Úr parancsolt, és megszülettek a teremtmények. Már érted, ugye, hogy mily hathatós Krisztus szava *(quam operatorius sit sermo Christi)*! Ha tehát az Úr Jézus szavának van ereje ahhoz, hogy a nemlétből létet teremtsen, mennyivel inkább van ereje ahhoz, hogy azt, ami létezik, tovább léteztesse, de mássá változtassa... Gondolom, már megértetted: az égi szóval végzett megszentelés által a kenyér Krisztus testévé és a kehelyben levő vízzel kevert bor Jézus vérévé váltak... Ezért nem ok nélkül mondod azt, hogy 'Ámen', és így szívből elismered, hogy Krisztus teste adatik neked. Amikor áldozáshoz járulsz, a pap így szól hozzád: 'Krisztus teste!'; te pedig így válaszolsz: 'Ámen', vagyis: 'Igaz. Úgy van'. Amit szád megvall, azt szíved meggyőződése őrizze meg!» (*De sacramentis* 4,4-6).

A görög és latin nyelvű egyház hitének e két képviselője után idézzük harmadiknak a szíriai (arám) nyelvű egyház szószólóját. *Szent Efrém* (†737) prédikációi egy egészen más érzésvilágba vezetnek bennün-

ket, de az abban megnyilvánuló hit azonos. Hallgassunk meg egy részletet nagyheti prédikációiból:

« Miután beteljesedett a szentírás, miután tudniillik Jézus a szolga alakját vette magára, apostolainak szolgált és annyira megalázta magát, hogy lábaikat mosta és törölte, miután így végül megértette a tanítványokkal, hogy az alázatosság tanítványainak és mestereinek kell lenniök, — miután mindez megtörtént, Jézus egy második szövetséget között. E szövetség eltörli a régi húsvétot, és megalapítja minden nép új húsvétját, amely örök életet ad. Jézus kezébe vette a kenyeret. Ez kezdetben közönséges kenyér volt csupán. Jézus az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében megáldotta és megszentelte ezt a kenyeret, megtörte, és kegyes jóságában darabonként szétosztotta tanítványai között. Kinyújtván kezét nekik adta ezt a kenyeret, amelyet jobbja megszentelt, mondván: 'Vegyétek, egyétek mindnyájan azt, amit szavam megszentelt. Ne gondoljátok, hogy kenyér az, amit most adtam nektek. Vegyétek, egyétek, egy morzsáját se szórjátok el! Amit testemnek neveztem, valóban az. A legparányibb morzsája képes ezreket és ezreket megszentelni, és elégséges arra, hogy életet adjon mindenkinek, aki eszik belőle. Vegyétek, egyétek, hitetekben semmit se kételkedjetek: mert ez testem!' Aki ezt lenézi vagy megveti vagy megsérti, vegye biztosra, hogy a Fiút sérti meg, aki a kenyeret testének mondta, és valóságosan testévé tette. 'Vegyétek, mindnyájan egyetek belőle, és benne egyétek a Szentlelket, mert ez az én testem' » (*Sermo in hebdom. sanctam* 4,3kk).

A keresztények az eukarisztián való részvételtől főképpen a következő hármas kegyelmi hatást várták: 1) a Krisztussal való tényleges egyesülést, 2) a Krisztussal való egység révén az egyház tagjai között megvalósuló kölcsönös testvéri egységet, 3) a feltámadt Krisztussal való egység gyümölcseként bekövetkező fel-

támadást és örök életet. Számos szöveget idézhetnénk, amelyek ezekről a kegyelmi hatásokról szólnak, de meg kell elégednünk egy idézettel *Aranyszájú Szent János* (†407) beszédeiből, amely a keresztény ókor közös felfogását igen szépen és mélyen átérzett szavakkal fejezi ki:

« 'Nemde a kenyér, amelyet megtörünk, a Krisztus testében való részesedés?' Miért nem használta Pál inkább a 'részvevés' szót? Azért, mert többet akart mondani puszta részvételnél: vagyis közvetlen egységet. Mert nemcsak részvétel valósul itt meg, hanem egység. De minthogy a részesítő és a részesülő különbözőnek tűnik, azért Pál, miután a Krisztus testében való részesedésről beszélt, avégből, hogy még ezt a parányi megkülönböztetést is eltűntesse, így folytatta szavait: 'Minthogy *egy* a kenyér, ezért mi sokan *egy* test vagyunk.' 'Mit beszélek részesedésről?' — mondja Pál. 'Mi vagyunk ez a test?' Mi a kenyér? Krisztus teste! Mivé lesznek az áldozók? Krisztus testévé! Nem sok testté, hanem egy testté! Amint a kenyér, bár sok búzaszemből készült, annyira *egy* kenyérré lesz, hogy már nem lehet benne megkülönböztetni a szemeket — a búzaszemek ott vannak ugyan a kenyérben, de az egységbe gyúrt kenyérben már nem lehet megkülönböztetni azokat —, úgy mi is, mindnyájan, egymás között és Krisztussal, egységet képezünk. Nem az egyik test táplálja egyikünket és egy másik test másikunkat, hanem egy és ugyanazon test táplál mindnyájunkat. Ezért teszi hozzá az apostol: 'Hiszen mindnyájan egy kenyérben részesülünk'. Ha tehát mindnyájan ugyanabban a kenyérben részesülünk, miért nem mutatunk egymás iránt azonos szeretetet is?

Az Úr nemcsak testét adta nekünk, hanem minthogy a földből teremtett első ember teste a bűn által szenvedett, Krisztus — hogy úgy mondjam — belénk oltott egy új lényeget, egy új élesztőt, vagyis az ő saját testét, amely ugyanúgy emberi test, mint a miénk, de bűntelen és telistele van élettel. Az Úr nekünk adta ezt a testet,

végül hogy ezzel az új testtel tápláljon minket, és hogy mi, levetvén a régi halott testet, ez által a lakoma által eljussunk az örök életre » (*Hom. 24 in Corint.* 2kk).

Amikor egyes keresztényeket főbenjáró bűnök (hittagadás, emberölés, házasságtörés stb.) miatt az egyház kizárt az eukarisztiában való részvételből, ez a legnagyobb szerencsétlenségnek számított. Hiszen aki nem vehet részt Isten népének krisztusi lakomáján, az távol van Krisztustól, távol testvéreitől, távol az örök élettől! Ezért bármilyen áldozatok árán is — és bizony kemények voltak az ilyen esetekben kirótt vezeklések! — ezek a bűnösök minden erővel arra törekedtek, hogy feloldozást és bocsánatot nyerjenek, és így részt vehessenek az Egyház úrvacsoráján.

Amikor pedig a keresztények más városba utaztak, püspöküktől kaptak ajánlólevelet, amelynek alapján részt vehettek a föld minden táján tartott keresztény testvérek úrvacsoráján. Így volt tehát az eukarisztia, mint Isten családjának bensőséges lakodalma, nemcsak a helyi egyház egységének megvalósítója, hanem egyben a világegyház egységének is legkonkrétebb és legerősebb kapcsa.

(2) *Hálaadás*

A *második szempont*, amelyet az ókor keresztényei az eukarisztiával kapcsolatban mélyen átéltek, a *hála*. Maga az « eukarisztia » szó, amely az ókorban e szertartás legelterjedtebb elnevezése volt, jellemző erre: e szó értelme, mint már mondottuk: «hálaadás». Felfigyelhettünk már Jusztin leírásában arra, hogy a püspök hosszú imájában a hálán van a főhangsúly. A legrégibb ránk maradt miseszöveg, Hippolütosz kánona, már azzal a párbeszéddel kezdődik, amely azóta is

megmaradt a misében mint az egész szertartás alaphangulatának kifejezője: « Püspök: 'Az Úr legyen veletek!' Valamennyien: 'És a te lelkeddel'. Püspök: 'Adjunk hálát az Úrnak!' Mind: 'Méltó és jogos'. Püspök: 'Hálát adunk neked, Isten, szeretett Fiad, Jézus Krisztus által... » (*Trad. apostolica* 4). Miután pedig a püspök imája közepén elmondta az utolsó vacsora szavait, így folytatta: « Ezért tehát megemlékezve az ő haláláról és feltámadásáról fölajánljuk neked a kenyeret és a kelyhet, és *hálát adunk* neked, mert arra méltattál, hogy színed előtt állhatunk és szolgálhatunk neked » *(ibid.)*.

Már Jézus szenvedése előestéjén, mielőtt az első úrvacsorát végezte, hálát adott Atyjának. Mennyivel inkább kell tehát a kereszténveknek hálát adniok, akik számára Krisztus halála legyőzte a halált, és Krisztus feltámadása megadta az életet, azt az életet, amelyben Krisztus testének és vérének vétele által reszesülünk. Nem csoda tehát, hogy az ókori egyház valamennyi liturgiájának alapvonás a hála: hála a teremtés adományaiért, hála Krisztus elküldetéséért, hála azért, hogy Isten befogadott minket Fia asztalához, hála azért, hogy Krisztus önmagával táplál. Szépen mondja egy régi áldozás utáni ima: « Add, Uram, hogy mindig hálaadásban éljünk ».

Nem szabad elfelejtenünk, hogy ez a hálától túlcsorduló liturgia akkor született, amikor egyik üldözés a másik után szakadt az egyházra, amikor Isten látszólag cserbenhagyta az érte kifosztott, halálra kínzott, kegyetlenül kivégzett gyermekeit. De Isten látszólagos hallgatásán és az üldözés minden viharán túlcseng a hála himnusza: « Méltó és jogos, hogy mindig és mindenütt hálát adjunk neked... » Mindig és mindenütt, — mert bármi történik is, a bennünk élő Krisztust tőlünk senki el nem veheti.

(3) *Emlékünnep*

A *harmadik szempont:* a *megemlékezés.* Azt az ószövetségi gondolatot, amely szerint az « emlékünnep » Isten emlékezetébe idézi az üdvösségünk okát képező múlt eseményt, a görög-római egyház nem vette át ugyan, de annál élénkebben élt benne a meggyőződés, hogy az eukarisztia ünnepe a mi megemlékezésünk Jézus üdvösségteremtő tetteiről. « Megemlékezve az ő haláláról és feltámadásáról » — az ilyen vagy hasonló szavak feltétlenül szerepeltek minden eukarisztikus imában. A Jézus halála által kinyilvánított végtelen isteni szeretet, a Jézus feltámadása által megvalósult és minden reményünk alapját képező krisztusi dicsőség: ezek voltak azok a nagy valóságok, amelyeket a keresztények az úrvacsora által emlékünkbe idéztek. Hallgassuk Cipriánt: « Az Úr szenvedése az az áldozat, amelyet felajánlunk » (*Epist.* 63, 17). « Illett, hogy Krisztus este végezze a felajánlást, hogy a felajánlás időpontja által is mutassa, hogy elérkezett a világ estéje. Mi azonban reggel ünnepeljük szertartásunkkal az Úr feltámadását » (*ibid.* 17). A keresztény embernek nem szabad feledékenynek lennie: lényeges számára az emlékezés. Amint az Ambrus által idézett miseszöveg mondja: « Emlékezünk Krisztus igen dicsőséges szenvedésére, az alvilágból való feltámadására és mennybemenetelére » (*De sacram.* 4,4). A vasárnapi mise minden szentképnél és prédikációnál hathatósabban tartotta és tartja életben a keresztényekben azoknak a nagy eseményeknek emlékét, amelyek életük mértékét, reményük alapját, örömük főforrását és hálájuk indítóokát képezik. « Krisztus miérettünk » — ennek az alapvető valóságnak emléke az eukarisztia, és ebből az emlékből táplálkozik minden keresztény élet.

(4) *A leghathatósabb ima*

A *negyedik szempont:* az *ima.* Az eukarisztia megülésének lényeges eleme az Istenhez irányított szó. Úgy valósul meg az úrvacsora, hogy egy a Szentlélek működését kérő imádság keretében, az Egyház közösségében, a pap kenyérrel és borral a kezében elismétli Jézus szavait. A keresztény vallás központi szertartását nem állatok leölésével hajtjuk végre, hanem a krisztusi szóval. « Milyen egyszerű a keresztények áldozata! » — kiáltott fel már Ágoston. Nem kell hozzá állatok megkötözése, kés villogtatása: néhány egyszerű szóval megvalósul a mi áldozatunk. De egyszerűségében mily nagyszerű ez az áldozat, hiszen benne működik az Isten Igéjének teremtő ereje! « Vond el a szót, akkor az itt kenyér és bor. Add hozzá a szót, és akkor mássá lesz. Micsoda ez a 'más'? Krisztus teste és Krisztus vére! Tehát vond el a szót, akkor ez kenyér és bor. Add hozzá a szót, és szentséggé lesz » — mondja Ágoston az újonnan megkeresztelt hívek számára tartott beszédben (*Sermo ad infantes* n. 6.) Aranyszájú Szent János pedig így magyaráz: « Krisztus van itt jelen, és ő, aki az utolsó vacsorát készítette, készíti ezt a lakomát is. Ugyanis nem ember változtatja a felajánlott adományokat Krisztus testévé és vérévé, hanem maga az értünk keresztre feszített Krisztus. A pap mint Krisztus képmása működik itt, és ő ejti ki a szavakat, de az erő, a kegyelem Istentől származik. Amint e szó: 'Növekedjetek, gyarapodjatok, és népesítsétek be a földet', bár Isten csak egyszer mondta ki, erőt ad természetünknek gyermekek nemzésére, úgy Krisztusnak az egyszer kimondott szava napjaitól mostanáig és mostantól Krisztus végső eljöveteléig minden Egyház valamennyi asztalán megvalósítja a tökéletes áldozatot » (*De prod. Judae, hom.* 1,6).

És Jeruzsálemi Cirill: « Könyörgünk az irgalmas Istenhez, hogy küldje el az elénk helyezett áldozati adományokra a Szentlelket, hogy az átváltoztassa a kenyeret Krisztus testévé és a bort Krisztus vérévé. Mert amit a Szentlélek megérint, azt teljesen megszenteli és átváltoztatja » (*Catechesis* 23).

Az eukarisztia « szavai » egyre jobban kibővültek: érezték a keresztények, hogy ez a legalkalmasabb pillanat a könyörgő imádságra. Már Antiochiai Ignác hangoztatja azt, hogy mily hatásos az az ima, amelyet nemcsak « ketten-hárman » (Mt 16,19-20), hanem Krisztus nevében az eukarisztiára egybegyűlt egész gyülekezet intéz az Atyához. A « közbenjáró könyörgések » az ókori egyház liturgiájának lényeges részét képezték. Hogy ismét Jeruzsálemi Cirillt idézzük: « Ez engesztelő áldozat végzésekor imádkozunk Istenhez az egyház általános békéjéért, a világ jó rendjéért, a császárért, a katonákért és szövetségeseinkért, a betegekért, a bánkódókért, egyszóval mindenkiért, aki segítségre szorul. Mindnyájan imádkozunk értük, és felajánljuk értük ezt az áldozatot. Azután megemlékezünk azokról, akik a halál álmát alusszák, abban a reményben, hogy hathatós segítséget nyernek azok a lelkek, akikért akkor imádkozunk, amikor ez a szent és félelmetes áldozat fekszik előttünk » (*Catech.* 23.).

(5) *Az új szövetség új áldozata*

Az *ötödik szempont,* amely már az éppen idézett szavakban is feltűnt, az *áldozat* szempontja.

A keresztények kezdettől fogva áldozati kifejezésekkel beszéltek eukarisztiájukról. *Eucharistia* (=hálaadás) és *synaxis* (=összejövetel) mellett az úrvacsora harmadik, legelterjedtebb elnevezése *anaphora, pros-*

phora (=felajánlás) volt. Már Antióchiai Ignác az eukarisztia megülésének helyét « oltárnak » (görögül: *thysiastêrion*, vagyis: « az áldozatfelajánlás helye ») nevezi, és Jusztintól (*Dial. cum Tryphone* 41,3) meg Iréneusztól (*Adv. haer.* 4,17,5) kezdve valamennyi egyházatya az eukarisztiára vonatkoztatja Malakiás próféta szavait: « Napkelettől napnyugatig nagy az én nevem a népek között, és minden helyen tiszta áldozatot mutatnak be nekem » (1,11). Az egyházatyák az eukarisztia szertartását « áldozatnak » (Jusztin, *i.h.*), Krisztus eukarisztikus testét és vérét pedig « áldozati adománynak » (Iréneusz, *i.h.*, Jeruzsálemi Cirill, *Catech.* 23,10; stb.) nevezik. Természetesen ugyanakkor tudatában voltak a keresztények annak, hogy ez az áldozat lényegesen különbözik mind az ószövetségi, mind a görög-római vallás áldozataitól. A mi áldozatunk « vérontás nélküli áldozat » (Cirill, *uo.*), « élő áldozat » (Efrém, *Hymn. in azymos* 21), « titokzatos áldozat », a Logosnak (Igének) megfelelő áldozat. Az egyházatyák műveiben már nagyszabású teológiákat is találunk, amelyek épp az áldozat fogalma alapján fejtik ki az eukarisztikus szertartás lényegét. Említsük itt meg négy ilyen teológiának alapgondolatait.

(1) *Iréneusz* az első, aki egy nagy eukarisztiateológiát épít ki, amellyel az egyház eukarisztiagyakorlata alapján megcáfolja az anyagellenes, feltámadásellenes gnosztikus eretnekségeket. Mi keresztények — mondja — a jó Istennek, Jézus Atyjának, a mi teremtőnknek és életünk fenntartójának, hálás szívvel ajánljuk fel teremtményeit: a kenyeret és a bort. Az anyagi világból származó kenyeret és bort nevezte Jézus az utolsó vacsorán testének és vérének. Ő parancsolta meg apostolainak, hogy ezt ajánlják fel mint « az új szövetség új áldozatát » *(novi testamenti nova oblatio)*. Ezt az áldozatot mutatja be Istennek az Egyház az egész vi-

lágon. « A föld termette kenyér, amit Istenhez szálló ima szava érint, már nem közönséges kenyér, hanem eukarisztia, amely földi elem (vagyis a kenyér) és égi elem (vagyis a megszentelő krisztusi imádság) révén valósul meg. Testünk, amelyet ez az eukarisztia táplál, nem enyészik el, hanem biztos remény van arra, hogy feltámad ». « A kenyér és a bor Isten szava által eukarisztia, vagyis Krisztus teste és vére lesz. Az általa táplált testünket a földbe temetik ugyan, és az ott elenyészik, de a megszabott időben föltámad. Isten Igéje támasztja fel Isten dicsőségére » (*Adv. haer.* 4,17-18; 5,2). Ez az eukarisztiafelfogás Iréneusz világképének tükre: a teremtő és a megváltó Isten egy és ugyanaz; összefügg az anyag és a szellem; Krisztus a régit önmagába foglalva tesz újjá mindent, és vezeti el az Atyaisten örök életében való részesedésre az embert, akit azért teremtett, hogy a feltámadt Krisztus képmásává váljék. Az eukarisztia az, amiben ez a nagy egység kifejeződik és dinamikusan megvalósul. Iréneusz eukarisztiatana főképp a János-evangéliumon alapszik, és iránymutató a görög egyház eukarisztiafelfogása számára.

(2) Míg Iréneusz az eukarisztiát főképp Krisztus feltámadásával hozza kapcsolatba, a nagy afrikai latin egyházatya, *Ciprián* főképp az eukarisztiának és Krisztus kereszthalálának viszonyára fordította figyelmét. Krisztus, « ez áldozat alapítója és tanítómestere », bűneinket hordozta, és Melkizedek rendje szerinti főpapként az utolsó vacsorán fölajánlotta testét és vérét Atyjának. Krisztus vére az, ami bennünket bűneinktől megváltott és életre keltett. Azért ihatjuk mi ennek a krisztusi vérnek kelyhét, mert Krisztust mint szőlőt először megtaposták, vérét kisajtolták. A mi úrvacsoránk szertartása szimbolikusan az Úr szenvedését fejezi ki: a vörösbor a kehelyben Krisztus vérének képe.

De nem üres kép csupán: Krisztus valósága tölti azt meg. Így lesz az ő áldozata a miénk: « Az áldozat, amelyet mi bemutatunk, az Úr szenvedése ». Mint ahogy a víz elválaszthatatlanul egybevegyül a borral a kehelyben, úgy lesz ez áldozatban eggyé Krisztus és az Egyház népe (*Epist.* 63).

Ciprián eukarisztiafelfogását csak egy alkalmi levélben és beszédeiben előforduló rövid utalásokból ismerjük, de így is csodálatot kelt annak mélyen megélt ereje. Ugyanolyan típusú eukarisztiaelgondolás ez, mint amelyet később a másik nagy afrikai egyházatya, Ágoston műveiben találunk. Nem csoda, hogy Ciprián, aki ilyennek élte az eukarisztiát, nyugodt szívvel csak egy szót felelt, amikor a római prokonzul kihirdette a keresztény hitéért reá szabott halálítéletet: « *Deo gratias*, Istennek legyen hála! »

(3) Harmadik mesterünk *Aranyszájú Szent János.* Idézzük két beszédének szavait, amelyek nagyon jól mutatják felfogását:

« Mi mindig ugyanazt az egy áldozatot mutatjuk be. Nem áldozunk nap nap után más és más bárányt, hanem mindig ugyanazt az egy Bárányt. Ezért *egy* az áldozatunk. Következik-e a sok helyen történő felajánlásból az, hogy sok Krisztus létezik? Semmi esetre sem! Mindenütt az egy Krisztus létezik! Teljes egészében létezik itt is meg amott is. Egy a Test. Amint tehát nem több test, hanem egy test létezik, bár sokszor ajánljuk azt fel, éppen úgy csupán egy az áldozat. A mi főpapunk, Krisztus mutatta be a népeket megtisztító áldozatot. Ezt az áldozatot, amelyet hajdan Krisztus mutatott be, mutatjuk be mi is, mert ez az áldozat kimeríthetetlen. Annak emlékére tesszük ezt, ami annak idején történt. Mert Jézus ezt mondta: 'Ezt tegyétek emlékezetemre'. Mi nem mutatunk be más és más áldozatot, amint hajdan a zsidó főpap tette. Mi mindig csak ugyanazt az egy áldozatot mutatjuk

be, vagy — jobban mondva — ez áldozatnak emlékét üljük» (*Homilia in Hebr.* 17,3).

Bámulatos dolgot mondok, de ne csodálkozzatok, ne essetek zavarba. Az áldozat ugyanaz, akár miközülünk mutatja be valaki, akár Szent Pál, akár Szent Péter mutatja be. Az áldozat, amelyet hajdan Krisztus adott tanítványainak, ugyanaz, mint amelyet ma mutatnak be a papok. Ez utóbbi nem ér kevesebbet, mint az előbbi. Mert nem emberek szentelik meg ezt az áldozatot, hanem ő, aki azt először szentelte meg. A szavak, amelyeket Isten (Krisztus) ejtett ki akkor, ugyanazok, mint amelyeket a pap ejt ki most. Tehát az áldozat is ugyanaz» (*Comm in 2 Tim. hom.* 3,4).

Aranyszájú Szent Jánosnak ez a tanítása, amely a szentmise valóságos áldozati jellegét annak csodálatos, krisztusi emlékjellegéből magyarázza, éppen a mi korunkban vált számos eukarisztiateológiának alapgondolatává.

(4) Negyedik mesterünk *Ágoston* (†430). Hallgassuk a « valóságos áldozatról » szóló mélyértelmű tanítását. « A valóságos áldozat minden jó tett, amelyet azért végzünk, hogy szent közösségben Istennel egyesüljünk (*ut sancta societate inhaereamus Deo*). « Lelkünk, amikor az istenszeretet szent lángjával ég, és így Isten szépsége ragyog benne, Istennek tetsző áldozattá válik ». A látható áldozati szertartások ennek a láthatatlan « valódi áldozatnak » szent jelei.

De a nagy kérdés ez: miképpen tehetnek az emberek szert az ilyen lángoló istenszeretetre? Nem a maguk erejéből, kiáltja Ágoston. Ahhoz, hogy e tűz bennünk lángra lobbanjon, szükség volt Krisztus keresztáldozatára és az abból fakadó Szentlélek eljövetelére. « Főpapunk, Krisztus, aki felajánlotta magát érettünk szenvedésekor avégett, hogy mi is ily fenséges Fő tagjaivá lehessünk, az egész megváltott kö-

zösséget, vagyis a szentek közösségét, mint egyetemes áldozatot ajánlotta fel Istennek ». Mindegyikünk akkor lesz az istenszeretet lángjával égő áldozat, amikor Krisztus tagjaként ebbe a krisztusi áldozatba beleilleszkedik. « Ez a keresztények áldozata: sokan egy test Krisztusban! »

Ennek az áldozatnak is van látható jele, és az nem más, mint az eukarisztia: « A hivők által ismert oltáriszentségben az Egyház ezt az áldozatot üli meg. Ott látja az Egyház, hogy abban, amit fölajánl, önmaga is áldozattá válik ». Krisztus mint ember az áldozatbemutató, és egyben maga az áldozat. « Krisztus azt kívánta, hogy az Egyház áldozata ennek az áldozatnak legyen mindennapi szent jele *(sacramentum)*. Így az Egyház, ennek a Főpapnak teste, megtanulja azt, hogy Krisztus által önmagát tegye áldozattá » (*De civitate Dei*, lib. 10, c. 5-6).

Így épül a hittel és szeretettel végzett eukarisztikus áldozat által « az egész Krisztus, fő és tagok », kiket a Szentlélek egyesít az egy, teljes odaadottságban, az egy szeretetben. « Óh, jóság szentsége! Óh, egység jele! Óh, szeretet köteléke! Ha valaki élni akar, tudja már, hogy hol leli az élet forrását. Jöjjön hát, higgyen, legyen eggyé a Testtel, hogy élhessen! » (*In ev. Ioan.* 26,13). Így lesz az eukarisztia a « remény szentségévé », amely « egységbe gyűjti az Egyházat » (*Contra Faustum*, 12,20).

(6) *A görög gondolatvilág keretében felfogott eukarisztiatan*

Az egész ókor eukarisztiatanának hátterét a plátói valóságfelfogás képezte. Platón bölcselete szerint nincs ellentmondás « valóság » és « képmás » *(eikôn, typos)*

között. A kettő egy szerves egységet alkot. Az eszme ősvalósága az érzéki létező képmásában jelen van, általa működik, általa ismerhető meg, — tökéletlenül ugyan, de ténylegesen. A képmás részesül a valóságban, amelynek két fokozata van: a képmásban elrejtőző és magát az ember számára csak tökéletlenül kinyilvánító valóság és a közvetlen meglátás, megélés végső igazságában az emberrel egyesülő valóság.

Ez volt az a gondolatforma, amelyben az ókor keresztényei az eukarisztia valóságát felfogták. Így ugyanazok az egyházatyák, akik a legnagyobb nyomatékkal hangoztatják, hogy az eukarisztia nem közönséges kenyér, hanem Krisztus teste, minden aggodalmaskodás nélkül nevezik azt Krisztus teste képmásának. Egy későbbi kor, amelynek gondolatvilága a valóságot és a jelképet ellentétként fogta fel, sokszor képtelen volt megérteni, és nem egyszer félreértette az egyházatyák, különösen Ágoston ilyen kifejezéseit. Az egyházatyák számára az eukarisztia éppen azért valóság, mert képmás — nem ugyan olyan közvetlenül megélt valóság, mint az égi közvetlen istenlátás, de valóság.

Az eukarisztizált kenyér és bor képmásában megnyilvánuló, jelenlevő és működő valóság az egyházatyák szerint persze nem egy örök, változatlan eszme — e ponton az egyházatyák a keresztény kinyilatkoztatás alapján gyökeresen megváltoztatták a plátói gondolatvilágot —, hanem halála által a feltámadás dicsőségébe emeltetett élő Krisztus. A krisztusi szó és a Szentlélek ereje teszi azt, hogy az oltáron lévő tapasztalati tárgy már nem a kenyéreszme megnyilvánulása, hanem a Krisztus-valóságé. Ez a krisztusi szó és szentléleki erő a szent Egyház gyülekezetében működik, ahol e szavakat a felszentelés által a Szentlélek eszközévé vált pap mondja ki, akiben mint képmásában

ugyancsak Krisztus van jelen, és mutatja be egyetlen áldozatát.

Az egyes egyházatyák felfogása között természetesen különbségek is vannak (más az alexandriai eukarisztiafelfogás, más az antióchiai, más az afrikai — hogy csak a legfontosabbakat említsük), de a fentebb vázolt alapfelfogás közös. Fontos ez a megállapítás: az egész ókorban az Egyház mélyen élte és gyökeresen átgondolta az eukarisztia titkát anélkül, hogy az arisztotelészi filozófiából származó *substantia* és *accidens* valós megkülönböztetésének elméletét felhasználta volna. Ez persze ennek az elméletnek felhasználását nem teszi jogtalanná, de mutatja azt, hogy ez az elmélet nem az egyetlen lehetséges formája az eukarisztia elgondolásának. Az egyházatyák platonikus felfogásának megvolt az az előnye is, hogy Jézus eukarisztikus jelenlétét és Jézus valóságos jelenlétének egyéb formáit egységben tudta látni, míg az arisztotelészi síkon mozgó magyarázatnál ez lehetetlen. Előny az is, hogy az egyházatyák felfogását nemcsak Jézus statikus jelenlétének kérdésére, hanem Jézus egyszeri áldozata és a mi számos szentmiseáldozatunk közötti egység magyarázatára is alkalmazni lehet (természetesen a plátói gondolatmenetek légyeges átformálása árán), amire az arisztotelészi felfogás keretében csak a legutóbbi időben történt kísérlet (vö. Dörnyei-Gergye-Csőgl művét).

(7) *Az ókori eukarisztiafelfogás hiányosságai*

Természetesen az ókor eukarisztiafelfogása sem volt tökéletes. Főképp három pontban találunk hiányosságokat.

Először, az ókor keresztényei, bár teljes szívükből

hitték, hogy a megszentelt kenyér és bor Jézus valóságos teste és vére, valahogy azt inkább egy szent tárgyként, mintsem Krisztus élő személyeként kezelték. Nem hiányoztak ugyan a figyelmeztetések: « Tudjátok már, hogy mit esztek és mit isztok; helyesebben mondva, hogy *kit* esztek és *kit* isztok » — mondja Ágoston híveinek (*Sermo* 9,14). De az akkori keresztények nem vonták le ebből a meglátásból a kellő következtetéseket, azt tudniillik, hogy a kenyér és a bor formájában maga Krisztus jön személyesen hozzánk, hogy belevonzzon az Atyához való személyes odafordulásába, és így szabaddá tegyen, úgy, hogy az Atya szemével lássuk és Krisztusban szeressük embertestvéreinket. Az a tény, hogy a régi szokás szerint a betegek áldoztatására a templomok sekrestyéiben megőrzött eukarisztia iránt e századokban nem gyakoroltak nyilvános ájtatosságot, szintén az említett hiányosság jele.

A *második* hiány is hasonló forrásból ered. Bár az egyházatyák mindig hangsúlyozták, hogy a hit és szeretet nélkül csak testileg végzett szentáldozásnak nincs haszna, mégsem fejtették ki eléggé a szerves összefüggést a szentség kegyelmi működése és a személyes hit-szeretet-élet között. A hitet és a szeretetre való készséget mintegy előfeltételként fogták fel: ha ez az előfeltétel megvan, akkor az oltáriszentség a maga erejéből, szinte azt mondhatnánk, gépiesen krisztusítja lelkünket, készíti a feltámadásra testünket. Egy olyan felfogást, amely a Krisztussal való reális, szentségi találkozás gyümölcsét a mélyebb személyes hit és szeretet kegyelmi lehetővétételében és felindításában látja, és így magyarázza meg a szentség természetfölötti hatását, az egyházatyák nem dolgozták ki. A középkorban még jobban szétesett a szentség működése *(opus operatum)* és a személyes hit-szeretet-

élet *(opus operantis)* az emberek felfogásában, a keresztény szentségtan nagy kárára.

A *harmadik* hiány csak a IV. században kezdett jelentkezni, de ez volt a legveszedelmesebb. Aranyszájú Szent János konstantinápolyi beszédeiben tűnik fel ismételten az a panasz, hogy a hivők járnak ugyan misére, de nem veszik magukhoz az Úr testét és vérét. Ugyanebben a korban nyugaton, Milánóban, Ambrus azt mondja, hogy bár a keleti egyházban egyre ritkább lesz a hivők szentáldozása, a nyugati egyházban az eukarisztián résztvevő valamennyi hivő a régi szokás szerint most is minden misén a szentáldozáshoz járul.

Ha összehasonlítjuk a konstantinápolyi János és a milánói Ambrus beszédeit, könnyen megértjük ennek a különbségnek okát. Míg Ambrus az Énekek Énekének szavaival ecseteli annak az embernek lelki örömét, aki teljes bizalommal vette magához és fogadta szíve hajlékába Krisztust, Aranyszájú Szent János és görög kortársai az eukarisztiát « félelmetes szentségnek » nevezik, és heves szavakkal követelnek nagy lelki tisztaságot és igen buzgó előkészületet attól, aki azt venni merészeli.

Honnan ez az új hang? A liturgia történetének ismerői úgy vélik, hogy az Áriusz eretnekségével való küzdelemnek volt itt nagy szerepe. Ez a küzdelem Áriusz hazájában, keleten, sokkal hevesebb volt, mint nyugaton, és így mélyebben vésődött bele az emberek tudatába. Áriusz tagadta Krisztus valóságos istenségét; az egyházatyák ezért éppen ezt hangoztatták. Így az eukarisztiát is már nem annyira az embertestvér Jézussal elköltött bizalomteljes családi vacsora képében, hanem a mindenható világbíró, Isten-Krisztus dicsőséges megjelenésének és királyi látogatásának képében szemléltették. Nem volt már messze az az idő, amikor

a görög templomokban képekkel gazdagon diszített fal választja majd el az oltárteret a néptől, amely csak egy megrendült, futó pillantást vethet a tömjénfüstbe burkolt mennyei látványra. Az ilyen szertartás is bizonyára nagy vallási élményt jelentett, de nem azt az élményt, amelynek Jézus az eukarisztiát szánta. A keleti egyháznak ez a felfogása és gyakorlata az ókor végén átterjedt nyugatra, és döntően befolyásolta az egész középkort, az eukarisztikus élet helyes egyensúlyának nagy kárára. De erről majd a következő fejezetben szólunk.

* * *

Zárjuk be ezt az óegyház eukarisztiájával foglalkozó fejezetet egy idézettel Szent Leó pápa (†461) beszédeiből, amely ennek a nagy kornak méltó összefoglalásaként szolgálhat:

« Uram, te mindent magadhoz vonzottál,
úgyhogy azt az istentiszteletet,
amelyet régen csak Judea egyetlen templomában,
árnyékszerű előképek formájában végeztek,
most tökéletes és nyilvánvaló szentség formájában
valamennyi nép tartja.
Mert most fenségesebb, mint régen volt, a leviták rendje,
nagyobb, mint régen volt, a presbiterek méltósága
szentebb, mint régen volt, a papok *(sacerdotes)* kenete.
Ugyanis a te kereszted, Uram, minden áldás forrása,
minden kegyelem gyökere.
Kereszted által a gyengeséged nekünk erőt,
meggyalázásod nekünk dicsőséget,
halálod nekünk életet adott.
Most az állatáldozatok sokfélesége is véget ért,
és a sok különböző áldozati adomány helyét
a te testednek és vérednek egyetlen áldozata foglalja el,

mert te vagy Isten igazi Báránya,
ki elveszed a világ bűneit.
Te beteljesítesz önmagadban minden misztériumot.
Amint tehát a sok különféle áldozat helyét
most egy egyetlen áldozat foglalta el,
úgy lesz minden nemzetből egy egyetlen ország »

(*Sermo* 63,7).

2. AZ EUKARISZTIA A KÖZÉPKORBAN ÉS A TRENTÓI ZSINATON

Az ókor végén és a középkor első századaiban a nyugat-európai egyház a római birodalom bukása és a népvándorlás által teremtett teljesen új viszonyok következtében igen mélyreható változásokon ment keresztül. Sajnos, e viharos századokból ránk maradt források nagyon gyérek, úgyhogy e változások okairól és részletes lefolyásáról való ismeretünk nagyon hiányos. Áll ez teljes mértékben az egyház eukarisztikus életére is.

(1) *A középkor eukarisztikus hitélete*

Az újonnan kialakuló nyugati keresztény államokban a *vasárnapi* mise képezte egy-egy város, község egész lakosságának legfontosabb közösségformáló élményét. A hűbéri társadalom itt fejezte ki önmagát, és gyökereztette életrendjét Istenbe. A VI. századtól kezdve jelennek meg olyan egyházi törvények, amelyek bűn terhe alatt kötelezik a hivőket a vasárnapi és ünnepnapi misén való részvételre; nemsokára rá újabb törvények jelennek meg, amelyek munkaszünetre köteleznek. Ezeket a törvényeket az államhatalom

is jóváhagyta, és a megszegőre szigorú büntetést rótt ki: a mi Szent Istvánunk törvénykönyve jó példa erre. Így szinte mindenki jár misére — a « mise » *(missa)* szó az ókor végétől kezdve kerül használatba mint az úrvacsora legelterjedtebb elnevezése —, de csak *kevesen* és *ritkán áldoznak*. A IV. lateráni zsinat rendeli el 1215-ben, hogy mindenki legalább évenként egyszer, húsvét táján végezzen szentáldozást (*DB* 437; *DS* 812). Buzgó hívek évente háromszor áldoztak. Azonkívül mindenki nagy súlyt fektetett a halálos betegségben való szentáldozásra. Senki sem akar a másvilágra költözni anélkül, hogy ne venné magához ezt a szent « útravalót » (*viaticum*).

Minthogy a nép nyelve már nem a latin, a mise imáit és énekeit pedig a papság változatlanul *latin* nyelven mondta továbbra is, ezért a nép számára az imaszövegek és olvasmányok megértése, a párbeszédes formában való ima, a nép cselekvő részvétele lehetetlenné vált. A misét a papság végezte a hivők jelenlétében. Jellemző erre a helyzetre az a magyar szó, amellyel a misén való részvételt szokták kifejezni: « misehallgatás ». A papok a misemondás szereplői, a hivők a hallgatóság.

A VII. századtól kezdve terjed el az a szokás, hogy a papok (presbiterek) *egyenként* miséznek. A mindennapi mise már az egyházatyák fénykorában sok helyen szokássá vált, de a püspök és papjai közösen végezték. A keleti egyházban továbbra is ez maradt a szokás, de a nyugati egyházban a szokás szinte teljesen eltűnt, és helyet adott az egyenként való misézésnek. Ennek a ténynek egyik oka kétségkívül az volt, hogy megszaporodott a keresztény közösségek száma, és minthogy megtartották a régi szokást, hogy a püspököt (éspedig egy-egy püspököt) csak a váro-

sok egyházának élére állítanak, faluhelyen és a nagyobb városok lakónegyedeiben « plébánosok » miséi váltak szükségessé. Azonban más okok is közrejátszottak: a nyugati egyháznak a papságról való felfogása a papot mint Krisztus teljhatalmú képviselőjét szemléli, akinek szava Krisztus hatalmából valósítja meg a szentmisét. Kevesebb figyelmet fordítanak a Szentlélekre, aki az egész Egyház lelke, aki a papot az egész Egyház egyik szolgáló szervévé teszi, úgyhogy a pap minden működése a Szentlélek által vezetett összegyház hitén alapszik, és az egyház egységének kifejezője. Aki főképp az előző felfogást követi, hajlani fog arra, hogy minél kifejezettebben gyakorolja saját, egyéni papi hatalmát. Aki főképp az utóbbi felfogásra figyelmes, hajlani fog arra, hogy minden papi tevékenységének minél inkább közösségi jelleget adjon.

A VIII.-IX. századtól terjed el az a szokás is, hogy *kovásztalan kenyeret* és nem vörös, hanem *fehér bort* használnak a miséhez; ugyanakkor kezdik a szentostyát áldoztatáskor nem a hivők kezébe, hanem *szájába* adni. Ezeknek a változásoknak főoka az eukarisztiában való krisztusi jelenlét iránti tisztelet növekedése volt (ezért nem használtak közönséges kenyeret, látható pecsétet hagyó vörösbort stb.). Ez a tisztelet természetesen kívánatos; de kétségtelen az is, hogy ezek az újítások fokozták a papok és a hivők közötti távolságot, és csökkentették azt az érzést, hogy a misén mindnyájan testvérként, egy asztalhoz híva veszünk részt Krisztus vacsoráján.

Ugyanezekben a századokban terjedt el a nyugati egyházakban az a szokás is, hogy a hívek *nem járulnak a szent vér kelyhéhez.* Nem ismerjük e feltűnő változás pontos okait: annyi bizonyos, hogy kezdetben nem az egyházi törvény tiltotta el a hí-

veket a szent vér vételétől. Ellenkezőleg, maradtak ránk korai középkori zsinati határozatok, amelyek kifogásolják egyes hivők tartózkodását a kehelytől, és sürgetik a régi szokás megtartását. Csak később lett ebből az új szokásból egyházi törvény, és így egy újabb megkülönböztetés bevezetése a papság és a hívek között. E szokás eredetének egyik oka valószínűleg szintén az eukarisztia iránti fokozott tisztelet volt: az emberek féltek attól, hogy áldoztatáskor kiloccsan a szent ital. De valószínűleg egy más ok is közrejátszott: a kehelytől való tartózkodás szokásának elterjedése egybeesik a nagy pestisjárványok korával; érthető, hogy ily borzasztó járványok alatt az emberek húzódoztak a közös kehelyből való ivástól.

A eukarisztia lényegéről való *felfogásra* erős befolyást gyakorolt e korban a germán népek sajátos gondolatvilága, amely nagyon is különbözik a plátói színezetű antik gondolkodásmódtól. A germánok számára a konkrét, fogható, tárgyi valóság a fontos. Tapintható ereklyék, lemérhető vezeklések, kézzelfogható előírások feleltek meg lelkületüknek. Ezért is érzett a középkor rokonságot a hasonló felfogású ószövetséggel, és ezért vezettek be újra a kereszténységbe egy egész sor ószövetségi gondolatot és előírást (a munkaszünetes vasárnap mint keresztény « szombatnap »; szent háborúk; teokrácia; vallási eltévelyedések miatt kirótt halálbüntetés; a nemi életre vonatkozó korlátozások stb.). Az ilyen gondolatvilágban élő emberek nem tudtak mit kezdeni az ókori eukarisztiafölfogás plátói valóság-képmás dialektikájával. A germán gondolkodásmód szerint, ha valami képmás, akkor nem valóság. A IX. és XI. században a kereszténység két élénk vita keretében igyekezett megbirkózni azokkal a nehézségekkel, amelyek az eukarisztia megértésére vonatkozólag ebből a felfogásból származtak. Főképp a XI.

századi vita vert fel nagy port: Berengár tours-i kanonok azt állította, hogy mivel az eukarisztia tapasztalati, konkrét, érzéki valósága kenyér, ezért az nem Krisztus teste, hanem csupán annak « képmása », vagyis — az új felfogás szerint — valóság nélküli jelképe. E vitában Krisztusnak az eukarisztiában való jelenlétét főképp VII. Gergely pápa nagy és népszerű egyházreformjának előmozdítói hangsúlyozták — kezdetben bizony elég primitív kifejezésekkel (« Krisztus testét megtörjük, megrágjuk » — Aquinói Tamás ilyen kifejezéseket soha nem alkalmazott volna!) —, és buzgóságuk mély benyomást tett a keresztény népre.

Ettől kezdve az egész középkorban az eukarisztia iránti érdeklődés középpontja: *Krisztus valóságos szentségi jelenléte.* A «krisztusi-család-közös-lakomája» szempont elhomályosodott, mert a hivők alig áldoztak; a « hálaadás-és-ima » szempont ugyan nem tűnt el, de minthogy a pap szavait, amelyeket latinul és nagyobbrészt suttogva ejtett ki, a nép nem értette, az imádság a misehallgatás alatt végzett magánájtatosságok formáját öltötte; az « emlékezés » szempontja is megmaradt ugyan, de nem kapcsolódott az úrvacsora lényegét képező krisztusi gesztusokhoz és szavakhoz, hanem egy bonyolult allegórikus magyarázat formáját öltötte, és a mise egyes szertartásaiban, eléggé önkényesen, Krisztus szenvedéstörténete egyes jeleneteinek jelképét vélte fölfedezni; a « kegyelemközvetítő-áldozat » szempont erősen ki volt emelve, de hiányoztak azok a nagy koncepciók, amelyeket az egyházatyáknál láttunk, és így Krisztus keresztáldozata és a szentmiseáldozat lényeges egysége nem jutott eléggé kifejezésre. A minden más szempontot háttérbe szorító központot azonban Jézus szentségi jelenléte képezte. Ekkor jön szokásba az « Úrfelmutatás », és a hívek,

ha nagy ritkán áldoznak is, annál nagyobb buzgalommal szeretik nézni és imádni a felmutatott szentostyát. Ebben a korban épülnek a templomokban a díszes « szentségházak » az oltáriszentség megőrzésére, amelyeket az Isten lakóhelyét képező mózesi szövetségsátor nevével « tabernaculum »-nak neveznek el; ekkor készülnek a pompás monstranciák; ekkor jön szokásba a kitett oltáriszentség nyilvános imádása, a szentségi áldások, a szentségi körmenetek. Az 1264-ben bevezetett eukarisztikus ünnep (úrnapja) is kifejezetten Krisztus eukarisztikus jelenlétének ünnepe. Jellemző, hogy franciául ez ünnep neve a nép nyelvén « Fête-Dieu », « Isten ünnepe »: a kereszténység a « velünk levő Istenként » ünnepli az eukarisztiát!

Ennek az új ájtatossági hullámnak megvolt a jó oldala: ráterelte a figyelmet arra az alapvető tényre, hogy az eukarisztia nem valami tárgy, hanem egy személy: az élő Krisztus. De nem tagadhatjuk hátrányait sem: a hívek az eukarisztiát elsősorban már nem az Isten családjának közös, bensőséges lakomájának formájában élték meg, ahol Krisztus vonz magával bennünket Atyjához, és egyesít önmagával egy közös testben, hanem az imádandó Isten jelenlétének formájában. A középkor tehát teljes erővel hangsúlyozta a Jézus által elrendelt eukarisztiából jogosan levonható egyik következményt, de árnyékban hagyta az eukarisztia lényegét.

(2) *A középkori eukarisztiatan*

Az eukarisztiára vonatkozóan a hittudósok érdeklődése is elsősorban Krisztus szentségi jelenléte módjának magyarázatára irányult. A középkor nagy hittudósai a keresztény teológiába ekkor — nagy ellenállá-

sok leküzdése árán — bevezetett arisztotelészi bölcselet fogalmainak felhasználásával igyekeztek új fényt vetni e hittitokra. A *substantia* fogalmának jutott itt a legfontosabb szerep. Igaz, hogy a *substantia* szót már jóval előbb alkalmazták az eukarisztiával kapcsolatban: az V. századi riezi (Franciaország) püspök, Faustus, egyik beszédében találjuk ezt a mondatot: « A láthatatlan Főpap, Krisztus, szavainak titkos hatalmával a látható teremtményeket testének és vérének *substantiá*jává változtatja » (*PL* 30,271). Itt a *substantia* szó még nem arisztotelészi szakkifejezés, hanem egyszerűen « valóságot » jelent. A középkor skolasztikus teológusai azonban ezt a szót az arisztotelészi lételmélet értelmében használják. Arisztotelész szerint minden anyagi létező két valóságosan megkülönböztetett lételvből, vagyis *substantiá*ból és *accidens*ekből (mennyiség, minőség, cselekvés, szenvedés, hely, idő stb.) összetett lény.

Ennek a felfogásnak felhasználásával így fogalmazták meg a középkori hittudósok Krisztus jelenlétét: a pap krisztusi szavain keresztül működő isteni erő által a kenyér *substantiá*ja Krisztus testének *substantiá*jává válik, míg a kenyér *accidens*ei változatlanul megmaradnak ott, ahol voltak, és Isten ereje tartja közvetlenül létben azokat. Krisztus teste és az azzal elválaszthatatlanul összefüggő egész, élő, istenemberi létvalósága, a *substantia* létmódja szerint lesz ezáltal jelen a kenyér-*accidens*ek által elfoglalt helyen. Ez a jelenlét nem a mennyiségi kiterjedés módját követi, hanem a *substantiá*jét, amely teljes egészében van jelen *accidens*ei kiterjedésének egészében is, meg annak minden egyes részében is, anélkül, hogy saját magától eltávolodna, és jelenlétei között távolság keletkeznék. Így Krisztus teste is jelen van minden ostyában és annak minden egyes részében, anélkül, hogy

e jelenlétek között, valamint Krisztusnak az égben való jelenléte között Krisztus testének szempontjából távolság léteznék. Mégpedig Krisztus addig van jelen ily módon, amíg a kenyér és bor *accidens*ei megtartják kenyérszerű, borszerű mivoltukat.

Az arisztotelészi gondolatvilág alapján történt egyes középkori magyarázatok között jelentős eltéréseket is találunk az egyes hittudósoknál. A legátgondoltabb magyarázatnak Aquinói Szent Tamás fejtegetéseit tekinthetjük. Megértésükhöz természetesen nemcsak az arisztotelészi bölcseletnek a létezők benső szerkezetéről szóló elméletét kell jól ismernünk, hanem Tamás saját egyéni felfogását is a lét *(esse)* mivoltáról. Azok számára, akik ilyen ismeretekkel bírnak, a tamási magyarázat igen szabatos, minden ellentmondást elkerülő és minden ellenvetésre jól meggondolt választ nyújtó elmélet a Berengariusszal való vita során felállított primitív felfogásokkal szemben. Egy főhiányossága azonban az Arisztotelészen alapuló magyarázatoknak az, hogy bár a személyes Krisztus jelenlétére vetnek fényt, ennek a jelenlétnek módját nem a személyes lét kategóriáival (a személy önkifejeződése, önátadása, találkozás, együttlevés stb.), hanem az általános és inkább a tárgyi valóságokat jellemző létkategóriákkal igyekeznek magyarázni. Ez a hiányosság különösen a középkor vége felé tevékenykedő nominalista hittudósoknál mutatkozik, akiknek eukarisztiatanulmányai elvont és bonyolult bölcseleti értekezések benyomását keltik. Nem csoda, hogy a jámborságra vágyódó emberek, mint pl. Kempis Tamás, az ilyen magyarázatokkal nem tudtak mit kezdeni (vö. Krisztus Követésének 4. könyvét, ahol Kempis bírálja az eukarisztia « kíváncsi kutatóit »).

Eretnekségek az Egyházban akkor és oly kérdésekre vonatkozólag szoktak támadni és főképpen

elterjedni, amelyek terén a keresztény hitfelfogásban és hitéletben egyensúlyi zavarok léptek fel. A középkorban a papság és a hívek viszonyában és az eukarisztia gyakorlatában, mint ahogyan a fentebbiekből kitűnik, ilyen egyensúlyi zavarok mutatkoztak: nem csoda tehát, hogy a középkorban keletkezett szinte valamennyi eretnekség a papi rend és a szentségek ellen irányult. Így az albi *catharus*ok (albigensek) (XII., XIII. sz.), mint Wiclef és Husz (XV. sz.) mozgalmai a papi hatalom és a szentségek kegyelmi hatásának hangoztatása ellen irányult. Sajnos persze, mint ez ilyenkor történni szokott, e mozgalmak a tényleges visszásságok elleni harc hevében a szentírási hithez és az Egyház lényegéhez tartozó elemeket is vagy elvetették, vagy elhomályosították. Ezek ellen a mozgalmak ellen a középkori egyetemes zsinatok hirdetik ki a kor nyelvén az alapvető keresztény hittételeket. Így az eukarisztiára vonatkozólag a IV. lateráni zsinat (1215) így tanít: « Az Egyházban maga Jézus Krisztus a pap és az áldozat. Az oltáriszentségben valójában jelen van *(continentur)* az ő teste és vére a kenyér és a bor színe (*species*) alatt, minthogy Isten ereje által a kenyér átlényegült *(transsubstantiatis)* testévé és a bor vérévé, avégett, hogy az egység misztériumának megvalósítására Krisztus nekünk adja azt, amit tőlünk nyert (vagyis: szent emberségét). Ezt a szentséget senki más nem képes megvalósítani *(conficere)*, mint az érvényesen fölszentelt pap » (*DB* 430; *DS* 802). A konstanzi zsinat (1414-1418) is hozott határozatokat az eukarisztiáról, amelyekben az Egyház hagyományos hitének védelmére kel (*DB* 581-5, 626; *DS* 1151-5, 1198-1200). De a szentírási és az ősegyházi forrásokhoz való visszatérésre, valamint az Egyház gyökeres megreformálására nem került sor, úgyhogy végül is az egyensúlyhiány miatt felgyü-

lemlő elégedetlenség a protestáns reformáció viharában tört ki.

(3) *A protestantizmus és a trentói zsinat*

Nem áll rendelkezésünkre elég hely ahhoz, hogy a protestantizmusnak az eukarisztiáról vallott felfogását részletesen tárgyaljuk. E kérdésben különben is napjainkban, az ökumenikus mozgalom jóvoltából, egészen új helyzet van kialakulóban, amint azt például az 1967 decemberében kiadott amerikai hivatalos katolikus és luteránus tanulmányi bizottság nyilatkozata *(Joint Catholic-Lutheran Statement on the Eucharist)*, valamint az 1971 decemberében közzétett hivatalos katolikus és anglikán tanulmányi bizottság nyilatkozata *(The Anglican-Roman Catholic Agreement on the Eucharist)* mutatja. E nyilatkozatok szerint a bizottságok tagjai a hajdan heves vita tárgyát képező legfontosabb kérdésekben (a szentmise áldozati jellege, Krisztus valóságos jelenléte) egyetértésre jutottak.

Vázoljuk tehát egészen röviden a XVI. század reformátorainak tanát. Valamennyi reformátor tagadta azt, hogy a mise *áldozatbemutatás:* szerintük az eukarisztia egyedül és kizárólag szent lakoma, az Úr vacsorája. A lutheri tan szerint az üdvösség egyetlen forrása a feltétlenül bízó hit. A hit felindítására pedig nem szükséges egyéb, mint a hithirdetés. Egy ilyen felfogásban nem talál helyet az áldozatbemutató papság kegyelemközvetítő szerepe, és a szentségek fontossága eltörpül a szentírásolvasás és hithirdetés fontossága mellett. A hit szerepéről való lutheri felfogás mellett ennek az eukarisztiafelfogásnak egyik oka kétségkívül a középkori eukarisztiagyakorlat elégtelensége is volt, amely nem töltötte be megfelelően azt a sze-

repet, amelyet Krisztus szánt neki. Egy további ok volt a kezdődő újkor szubjektív szemlélete, individualizmusa. Míg az ókor és a középkor keresztényei az Isten népének nagy közösségében, a közösségi szentségi szertartásokban érezték otthon magukat, és azoktól várták a Szentlélek erejét életük krisztusi átformálására, addig a reformáció modern embere egyéni szentírástanulmány eredményeként elért személyes hitélményben kereste üdvössége zálogát. Ez az individualizmus tette képessé Luthert és a többi reformátort arra is, hogy gátlás nélkül túltegyék magukat az egyházatyák tanán és 1500 év liturgiájának hagyományán, és egy személyes hitfelfogásuknak megfelelő új liturgiát teremtsenek.

Krisztus szentségi jelenlétére vonatkozólag a reformátorok nem voltak egy véleményen. Luther rendíthetetlenül állította, hogy Jézus teste és vére valóságosan jelen van az eukarisztia szentségében, bár az átlényegülés tanát nem fogadta el, és a Krisztus jelenlétéről adott magyarázatai eléggé homályosak. Lutherrel szemben Zwingli, az akkori felvilágosult polgárság képviselője, az úrvacsorán használt kenyeret és bort kizárólag szimbolikus jelnek magyarázta. Kálvin közvetíteni próbált a két felfogás között, de magyarázata végeredményben Zwingli felfogásához áll közelebb. Az eukarisztiatanra vonatkozó ellentét volt egyik jelentős oka annak, hogy a protestantizmus kezdettől fogva egymással vitatkozó egyházakra szakadt.

Egy közös vonás azonban mégis kialakult a protestáns egyházakban, bár ez nem volt alapítóik szándékában: ti. a protestáns gyülekezetekben *mind ritkább lett az úrvacsora megülése.* Így, míg kezdettől fogva a XVI. századig valamennyi keresztény közösség hitéletének tengelyét a vasárnapi eukarisztián való

aktív — vagy legalábbis passzív — részvétel képezte, addig a XVI. századtól fogva a keresztény vallási élet két különböző típusa áll egymással szemben: a katolikusok és a görögkeletiek továbbra is az eukarisztiával ülik meg az Úr napját, míg a protestánsok vasárnapi gyülekezete szentírásolvasás, szentírás-magyarázó beszéd, énekek és imák formájában történik. Így két különböző keresztény hitéleti típus keletkezett: egyik a szentségek által Krisztussal, Istennel való valóságos egyesülésre törekvő liturgikus típus, másik a szentírás értelmi megértésére, valamint a személyes hit és jámbor buzgóság felindítására törekvő típus. A tragédia e két típus ellenséges szembeállítása volt; a mi feladatunk az, hogy az evangélium szellemében egyesítsük azokat.

A protestáns reformáció tagadásaira, a trentói zsinat adott választ. A zsinat három részletben tárgyalta az eukarisztia kérdését: 1551-ben hirdették ki a Krisztus szentségi jelenlétéről szóló hittételeket, 1562 júliusában a szentáldozás módjáról szóló rendeletet, és ugyanez év szeptemberében a szentmiseáldozatról szóló hittételeket. A trentói zsinat e pontokra vonatkozólag az egyház közös, 1500 éves hagyományát hirdette ki újra, és tartózkodott egyes középkori hittudósok véleményeinek kötelezővé tételétől. Elrendelte ezenkívül a zsinat a misével kapcsolatban a középkorban elharapózott hanyagságok és visszaélések erélyes megszüntetését.

A zsinat által kihirdetett *legfontosabb hittételek* a következők:

— az eukarisztia szentségében a kenyér és a bor megszentelésétől *(consecratio)* fogva az Istenember, Krisztus igazán, valóban, lényegileg *(substantialiter)*

jelen van *(contineri)* a kenyér és a bor színe *(species)* alatt;

— a teljes Krisztus van jelen mindkét szín alatt és a színek megtörése, elosztása esetében azok minden egyes darabjában;

— a megszentelés által a kenyér egész lényege *(substantia)* Krisztus testének lényegévé, a bor egész lényege Krisztus vérének lényegévé változik — ezt a csodálatos átváltozást az Egyház « átlényegülésnek » *(transsubstantiatio)* nevezi (*DB* 873a-893; *DS* 1635-1661);

— a két szín alatti áldozás nem szükséges az üdvösséghez, mert Krisztus egy szín alatt is teljesen jelen van (*DB* 829a-937; *DS* 1725-1734);

— a mise valóságos engesztelő áldozat *(sacrificium)*, amelyet Krisztus mutat be a papok szolgálata által, és amelynek áldozata *(victima)* maga Krisztus;

— a miseáldozat a krisztusi keresztáldozatot jelképezi, annak emlékét idézi fel, annak üdvözítő erejét alkalmazza ránk; mint « vérontás nélküli áldozat » a Krisztus vérének kiontásával történt keresztáldozat gyümölcseit közvetíti, tehát semmiképp sem ejt csorbát a keresztáldozat méltóságán;

— helyes a misét az élőkért és a tisztulásra szoruló holtakért bemutatni avégből, hogy elnyerjék bűneik bocsánatát és segítséget kapjanak (*DB* 937a-956; *DS* 1738-1759).

A Krisztus szentségi jelenlétéről és a miseáldozatról szóló zsinati tanítás elmúlhatatlan érdeme, hogy a szentírás alapján és az egyetemes egyház hagyománya szerint az ezekre a pontokra vonatkozó alapvető hitigazságokat világosan és bátran kijelentette. Ha ezek az igazságok elhomályosodnak, akkor a leg-

modernebb és legérdekesebb « liturgiák » is nemsokára üressé és unalmassá fognak válni. Ha a misén nem « történik » valami, éspedig a feltámadt Úr Krisztus részéről, aki itt ismét adja, kinyilvánítja és belénk oltja önmagát, akkor elhomályosul krisztusi életünk valósága; ha a mise nem a « keresztáldozat jelenné tevése..., hogy az Egyház hozzákapcsolhassa önmagát Jézus egyetlen áldozatához » (Dörnyei stb., *i.m.* 121.1.), akkor kialszik az eukarisztia krisztusi dinamizmusának tüze.

Ami a zsinat *szóhasználatát* illeti, az természetesen az akkori teológia nyelvezetét tükrözi, és gondos értelmezést kíván. Áll ez főképp az « átlényegülés » és az « engesztelő áldozat » kifejezésekre. Minthogy itt nincs módunk arra, hogy e kifejezések értelmezéséről részletesen értekezzünk, idézzük csupán korunk egy neves hittudósának, Karl Rahnernek magyarázatát, akivel e pontban teljesen egyetértünk.

Az átlényegülés tana, Rahner szerint, nem egy második, új hittételt fűz hozzá a Krisztus valóságos jelenlétéről szóló hittételhez, hanem csupán más szavakkal fejezi ki ugyanazt a hittételt. Vagyis ez a tan nem Krisztus jelenné válásának módjára vonatkozó léttani (ontológiai) magyarázat, hanem a Krisztus jelenlétének tényéből következő logikai fogalomtisztázás. A zsinat nem teszi sem az arisztotelészi bölcselet lételemzését, sem a különböző középkori átlényegülésmagyarázatok valamelyikét hittétellé. Amit a zsinat hittételként mond, az csak ez: « A tapasztalati síkon kenyérnek mutatkozó dolog végső és legmélyebb valósága — a krisztusi szavak kiejtésétől fogva — maga Jézus Krisztus; és ezért téves azt állítani, hogy a dolog végső és legmélyebb valósága kenyér. Ilyen értelem-

ben történt 'átváltozás': ugyanis a végső és legmélyebb valóság most más, mint azelőtt volt ». Hogy a zsinat tanításának értelme ez, az kitűnik abból is, hogy a zsinat az átlényegüléstan bizonyítékaként csupán Krisztus szavait idézi, « aki azt mondta, hogy az, amit kenyér színében ajánl fel, valóban teste » (*DB* 877; *DS* 1642). Természetesen kívánatos, hogy a hittudósok ezen a zsinati tanításon túlmenően kutassák Krisztus szentségi jelenlétének és jelenné válásának módját, de az ilyen kutatás eredménye nem tartozik már a kötelező hittételhez, hanem csupán annak mélyebb megértésére megkísérelt magyarázat (Karl Rahner, *Schriften zur Theologie*, Band IV. SS. 357-386).

Ami az « engesztelő áldozat » kifejezést illeti, először egy Szent Ágoston-i szöveget idézünk az Istennel való kibékítésünk értelméről, azután pedig Rahner szavait a miseáldozatról.

« Isten szeretete felfoghatatlan és örök, mondja Ágoston. Nemcsak azóta kezdett szeretni bennünket, mióta kibékített vele Fiának vére. Már a világ teremtése előtt szeretett bennünket az Isten! Még mielőtt léteztünk volna, Isten már azt akarta, hogy egyetlen Fiával együtt mi is fiai legyünk. Azt a kifejezést tehát, hogy 'kibékített bennünket Istennel Fiának halála által', nem úgy kell értelmezni, mintha Isten ettől a pillanattól fogva kezdte volna szeretni az embereket, akiket azelőtt gyűlölt volna. Nem olyasféle ez a kibékülés, mint amikor két ellenség békül ki egymással, és barátságot köt olyanformán, hogy azok, akik azelőtt kölcsönösen gyűlölték egymást, mostantól kezdve kölcsönösen szeretik egymást. Az Istennel való kibékülés esetében Krisztus azzal az Istennel békített ki minket, aki *már szeretett minket (iam diligenti reconciliati su-*

mus). Mi voltunk azok, akik bűneink miatt ellenséges érzülettel viseltettünk Istennel szemben» (*Tract. in Joannem*, 106,6).

Ily felfogás alapján jól megérthetjük Rahner következő sorait: «A mise nem vált ki Istenben a világ iránti új üdvözítő akaratot: valami olyan akaratot, amely különböznék attól az üdvakarattól, amely már teljes egészében létezik Krisztus keresztáldozata miatt, éspedig kizárólag e keresztáldozat miatt. A mise csak egyik módja annak, hogy ez az állandóan és végérvényesen létező isteni üdvakarat az emberrel, itt és most, konkrét történelmi helyzetében találkozzék, és őt megragadja. Amikor azt mondjuk, hogy a miseáldozat (amennyiben mint látható istentiszteleti szertartás különbözik a keresztáldozattól) megbocsátásra, megbékélésre, irgalomra, segélynyújtásra indítja Istent, akkor ennek értelme csak a következő lehet: az az isteni üdvakarat, amelynek nincs más alapja, mint a keresztáldozat által megvalósított megbékélés, a misében érzékelhető módon megnyilvánul, és a konkrét helyzetben levő ember felé fordul; az ember pedig, az üdvakarat ilyen megnyilvánulása által, ezt az isteni üdvakaratot befogadja» (K. Rahner-A. Häussling, *Die vielen Messen und das eine Opfer*, Freiburg, 1966, SS. 76-77).

Amit itt Rahner a mai teológia szaknyelvén kifejez, azt megírta már XIII. Leó pápa 1898. július 25-én a skóciai püspökökhöz intézett körlevél egy egyszerű mondatában: «Az emberek javára a keresztáldozat révén történt engesztelés teljesen tökéletes volt. Éppen ez az engesztelés — és nem valami más engesztelés — foglaltatik az eukarisztia áldozatában.» Az ilyen magyarázat alkalmas arra, hogy eloszlassa a protestáns testvérek aggályát, hogy a Zsidókhoz írt levél világos tanítása (7,27; 9,27; 10,10) ellenére a miseáldozatról

szóló katolikus tan nem tagadja-e Jézus keresztáldozatának egyetlenségét és elégségességét. Amint a fentebb idézett közös anglikán-katolikus nyilatkozat nagyon helyesen mondja: « Krisztus egész engedelmes életének csúcspontja, a kereszthalál, volt a világ bűneiért felajánlott egyetlen, tökéletes és elégséges áldozat. Azt, amit akkor Krisztus egyszer s mindenkorra véghezvitt, nem lehet sem megismételni, sem bármit is ahhoz hozzáadni. Bármiképp magyarázzuk is Krisztus áldozatának és az eukarisztiának viszonyát, a keresztény hitnek ezt az alapvető tényét elhomályosítani nem szabad » (n. 5). Maga a trentói zsinat hittétele, ha helyesen értelmezzük, ezt nem is teszi.

A trentói eukarisztiatan *hiányai* inkább más téren találhatók. A zsinat a tárgyalás megkönnyítése végett gyakorlati okokból foglalkozott külön-külön Krisztus jelenlétének és a miseáldozatnak kérdésével, de ez a szétválasztás a zsinat utáni időkben mind a hittudományban, mind a gyakorlati keresztény életben a két elválaszthatatlan szempont széteséséhez vezetett. Az eukarisztiáról szóló tankönyvek a legutóbbi időkig teljesen különálló első részben tárgyalták « az eukarisztia szentsége » címen Jézus maradandó szentségi jelenlétének kérdését, és egy második különálló részben, « miseáldozat » címen, az eukarisztia szertartásának áldozatjellegét. Ez a magyarázati mód nem megfelelő, hiszen Krisztus szentségi jelenlétének értelmét csak az eukarisztikus áldozatlakoma cselekményéből lehet megérteni. A gyakorlati hitéletben pedig a szentáldozás és a jelenlevő Krisztus iránti eukarisztikus ájtatosságok mindinkább elkülönültek a szentmisétől. Erről a következő fejezetünkben szólunk majd bővebben.

Sajnálatos volt az is, hogy a trentói zsinat csak a mise áldozatjellegét helyezte előtérbe, és a többi lé-

nyeges szempontot, ha megemlítette is, korántsem hangsúlyozta eléggé, és nem hozta szerves kapcsolatba az áldozatszemponttal. Ennek következtében a protestánsok jogos kívánságai (érthetőbb és a néphez közelebb álló liturgia, a « szó » jelentőségének kiemelése, a közös, testvéri vacsora jelleg, az egész közösség tevékeny részvétele, a papok és a hívek közötti túlzott és felesleges különbségek eltüntetése stb.) nem találtak megfelelő méltánylásra. E téren a zsinat csupán a nyilvánvaló visszaélések kiküszöbölésére fektetett súlyt, egyébként megelégedett a középkorban kialakult, semmiképpen sem ideális helyzet jóváhagyásával. Új fordulat e téren csak a II. vatikáni zsinattal következett be.

3. AZ EUKARISZTIA AZ ÚJKORBAN ÉS A II. VATIKÁNI ZSINAT

(1) *Fények és árnyak az ellenreformáció korában*

Ha visszatekintünk a trentói zsinatot követő 400 év alatti katolikus Egyház eukarisztikus életére és tanítására, fényoldalak és árnyoldalak különös egybeszövődése tűnik a szemünkbe.

Áll ez különben az egyháztörténelem e szakában az Egyház egész életére. Soha nem volt a katolikus egyház úgy « rendben tartva », olyan magabiztos és olyan hódító szellemű, mint ezekben a századokban. De ugyanezek a századok voltak azok, amelyek borzasztó vallásháborúkat, a keresztény Európában született antiklerikális, keresztényellenes és végül is ateista mozgalmak elterjedését, a világmissziókban pedig az alkalmazkodás elvének elvetésével az európaiasító missziózás jelenségét szülték.

Az eukarisztia terén, a papnevelés feljavításának eredményeképpen, buzgón miséző, prédikáló és az eukarisztiát papi életük éltető központjává tevő számos kiváló papra tett szert az Egyház. Ez természetesen a hívek eukarisztikus életére is jó hatással volt. A misekönyv megreformálása és egységes megtartásának szigorú elrendelése kiküszöbölte mindazokat a fonákságokat és visszaéléseket, amelyek a középkori egyház szertartásaiba belopakodtak. A számos katolikus reformmozgalom, amelyeknek főképpen az új szerzetesrendek voltak előmozdítói, újra szokásba hozta a buzgóbb híveknél a gyakori szentáldozást. A gyakori alapos gyónás és buzgó szentáldozás sok-sok kereszténytyt vezetett el a századok során a krisztusi élet magaslataira. A Krisztus szentségi jelenléte iránti tisztelet megnyilvánulásai (a templom főhelyét elfoglaló szentségház az örökmécsessel, a szentséglátogatások, a nagy pompával tartott negyvenórás szentségimádások, litániák, szentségi áldások, körmenetek stb.) a katolikus nép hitéletének forrását és csúcspontját képezték. Ezek a *fényoldalak* tagadhatatlanok.

De ugyanakkor nem hunyhatunk szemet az *árnyoldalak* előtt sem. A misét változhatatlan merevségében és latin nyelvében a hívek távolinak érezték, nem értették, és csak mint passzív hallgatóság voltak rajta jelen, sokszor csak kötelességből az egyházi törvény teljesítése végett. A városiasodás stb. következtében a miselátogatók száma egyre csökken. Érezték a papok is, hogy a mise akkori formája nem alkalmas a nép cselekvő részvételére, és ezért igyekeztek a híveket a mise alatt kellőképp « foglalkoztatni ». Az még a jobbik eset volt, amikor állandó orgonazenével és megfelelő szövegű vallásos népénekkel kötötték le a hívek figyelmét és táplálták buzgóságát, amint az Magyarországon volt szokás. De e sorok írója még

élénken emlékszik azokra a római plébániai misékre, ahol a pap egy főoltárnál csendesen misézett, egy másik pap a szószékről a mise kezdetétől egészen a misező pap áldozásáig egyfolytában prédikált, csak úrfelmutatásra szakítva meg beszédét egy percre, egy harmadik pap az úrfelmutatástól kezdve áldoztatni kezdte a híveket a szentségházból vett oltáriszentséggel, egy negyedik és ötödik pap meg ugyanakkor a gyóntatószékben gyóntatott. Minden « kész volt » egy fél óra alatt, de az úrvacsora eredeti formája teljesen eltűnt. Minthogy a misén kívüli eukarisztikus ájtatosságoknál az előírások nem tiltották a nép nyelvének használatát és a vallásos igényekhez való alkalmazkodást, ezért ezek az ájtatosságok képezték a keresztény nép eukarisztikus életének legkielégítőbb formáját. Kétségtelen, hogy ezek az ájtatosságok jogosak és hasznosak, de soha nem lenne szabad elfoglalniok a főhelyet az Egyház eukarisztikus életében. Mint Dörnyeiék könyve nagyon helyesen mondja, ha csupán a szentségimádásra fordítjuk figyelmünket, elfelejtjük Krisztus közvetítő szerepét, pedig az eukarisztia « lényege, hogy lehetővé tegye azt, hogy magunkat Jézusban adjuk az Atyának, Jézus jelenné tett áldozatában » (*i.m.* 217).

Az eukarisztiáról szóló teológia továbbfejlesztésére is nagy erőfeszítéseket tettek e kor hittudósai, főképpen a protestánsok által tagadott hittételek megvédése és a miseáldozat lényegének felkutatása terén. De ha ma visszatekintünk ezekre a tanulmányokra, az a benyomásunk, hogy az elért eredmény nem volt arányban a kifejtett erőfeszítéssel. Új erők felébredésére, krisztusi élményen alapuló új szemlélet megszületésére lett volna szükség.

(2) *A liturgikus megújulás és a II. vatikáni zsinat*

Az ilyen erők forrásai a XX. század első felében kezdtek fakadozni, és a II. vatikáni zsinaton történt a gáttörés. E zsinat kétségkívül a liturgia megújításának területén érte el legnagyobb sikerét. Ennek belátható következményei lesznek az egész kereszténység jövő történetére nézve.

X. Pius pápa ösztönszerűen krisztusi szíve áll e mozgalom kezdetén, és illő volt, hogy az olyan sokban rá emlékeztető, szintén észak-olaszországi szegény földműves családból származó XXIII. János pápa által megvalósított zsinat tegye fel e mozgalomra a koronát. Pius pápa nevezetes mondása: « Ne imádkozzatok a mise alatt, hanem imádkozzátok a szentmisét », és még inkább a korai és gyakori szentáldozás bevezetése döntő befolyást gyakorolt a keresztény nép és az eukarisztia közötti viszony helyes megújítására. A « liturgikus mozgalom » XI. és XII. Pius idején mind nagyobb méreteket öltött. Felfedezik újra a keresztény ókor eukarisztiafelfogását, felkutatják a miseszertartás történetét, és egyre inkább érzik, hogy egy késői fejlődési szakaszban kialakult formát örökérvényű ideálként őrző jelenlegi előírások nem felelnek meg a tevékeny liturgikus élet követelményeinek. A « misztériumjelenlét-elmélet », amelynek úttörője a Maria-Laach-i bencés, Odo Casel volt, Krisztus üdvtettei (halál, feltámadás) és a mi liturgiánk kapcsolatának új felfogására vezetett. XII. Pius pápa egy körlevele a liturgiáról *(Mediator Dei)* a liturgikus mozgalom legfontosabb eredményeit szentesíti. A liturgia lényegét meghatározó szavai elsősorban a misére vonatkoznak, hiszen a mise a keresztény liturgia forrása és csúcsontja: « A szent liturgia az a nyilvános istentisztelet *(cultus)*, amelyet Üdvözítőnk mint az Egyház feje mutat be az

Atyának. A liturgia egyben az az istentisztelet is, amelyet a hívek közössége mutat be az Egyház fejének, Krisztusnak, és Krisztus által az örök Atyának. Egyszóval, a liturgia Jézus Krisztus misztikus testének, a Főnek és a tagoknak teljes, nyilvános istentisztelete » (*DB* 2298; *DS* 3841). Az évszázadokon át változatlanul őrzött liturgiai előírások változni kezdenek (új nagyheti szertartásrend; a szentáldozás előtti böjtre vonatkozó új rendelkezések; stb.). A liturgia megújulásának mozgalma nagy ellenállásra is talált, de erejét nem lehetett megtörni: a II. vatikáni zsinatnak a szent liturgiáról szóló konstitúciója e mozgalom győzelme. A zsinat utáni években az illetékes római bizottságok a zsinat szellemében gyökeresen megreformálták az egész katolikus liturgiát. Ez a reform a zsinat által mutatott irányban lényegesen túlment a zsinaton elért eredményeken (vö. például a nép nyelvének használatáról szóló igen korlátolt zsinati engedményeket — *SC* 36 — a mostani gyakorlattal).

Az eukarisztiáról a II. vatikáni zsinat nem adott ki külön határozatot, de a zsinatnak szinte valamennyi okmányában szó esik róla. Ezekből a szövegekből egy igen mély és egységes eukarisztiafelfogást olvashatunk ki, amelynek alapvonalai a következők:

I. az eukarisztiatan és az eukarisztikus élet központja az eukarisztia megcselekvése, vagyis a mise és a szentáldozás;

II. az eukarisztikus cselekmény megvilágítására a zsinat annak kettős viszonyát emeli ki:

1) a Krisztus által véghezvitt üdvhozó tettekkel (vagyis Krisztus halálával és feltámadásával) való viszony;

2) az Egyházzal való viszony.

Lássunk egy alapvető szöveget, amely e kettős viszony alapján határozza meg az eukarisztiát:

« Üdvözítőnk az utolsó vacsorán, kiszolgáltatásának éjszakáján, testének és vérének eukarisztikus áldozatát rendelte el a célból, hogy minden időn keresztül eljövetele napjáig a kereszt áldozatát megörökítse és halálának s feltámadásának emlékszertartását adja szeretett jegyesének, az Egyháznak. A jóság szentsége ez, az egység jele, a szeretet köteléke, a húsvéti lakoma, amelyben Krisztust vesszük magunkhoz, szívünk kegyelemmel telik el, és a jövendő dicsőség záloga adatik nekünk » (*SC* 41).

Az eukarisztiacselekmény és Krisztus üdvtettei közötti viszony tehát ez:

1) az eukarisztiacselekmény *megörökíti* Krisztus keresztáldozatát (1);

2) az eukarisztiacselekmény Krisztus keresztáldozatának *emlékünnepe*;

---

(1) A zsinat egy másik szövegben még szabatosabban a következőképpen fejezi ki ezt a viszonyt: « A miseáldozat az újszövetség egyetlen áldozatát, vagyis az önmagát egyszeri szeplőtelen áldozatként Atyjának feláldozó Krisztus áldozatát az Úr eljövetelének napjáig *jelenné teszi* (*repraesentat*) és hatását *alkalmazza* (*applicat*) » (*LG* 28). — Úgy véljük, hogy a *repraesentare* ige, amelyet a trentói zsinat az általánosabb « kifejezni » értelemben használ, a II. vatikáni zsinat teológiai légkörében a nyomatékosabb « *re-praesentare* » — « jelenné tenni » értelemmel bír. A zsinat azonban természetesen nem teszi ezáltal hivatalossá a krisztusi keresztáldozat eukarisztikus « jelenné tevéséről » szóló különböző teológiai magyarázatok egyikét sem.

3) az eukarisztiacselekmény Krisztus húsvétjának, vagyis a halál és feltámadás által Atyjához való visszatérésének *lakomája.*

E viszony esetében nem puszta jelképezésről, emberi visszaemlékezésről vagy utánzásról van szó: az eukarisztikus emléklakoma formájában jelenné váló egyszeri Krisztus-áldozat az itt jelenlevő Krisztus erejéből és a Szentlélek működése által Krisztus halálát és életét oltja mind mélyebben és mélyebben a mai keresztények létébe (*LG* 3; *SC* 3; *PO* 13). A zsinat Krisztus jelenlétének a következő, szorosan összefüggő formáit sorolja fel (VI. Pál pápa *Mysterium fidei* k. körlevele szerint mindezekben az esetekben Krisztus « valóságos » jelenlétéről van szó):

1) Krisztus jelen van a nevében összegyülekezett hivő és imádkozó közösségben (Mt 18,20).

2) jelen van a mise alatt a hívekhez intézett Szentírás szavában;

3) jelen van a képviselőjeként e szertartást vezető papban;

4) jelen van « főképpen » a szentségi színek alatt (*SC* 7).

Krisztusnak ez a tevékeny jelenléte teszi az eukarisztia cselekményét az Egyház létének forrásává. A z e u k a r i s z t i á n a k a z E g y h á z z a l v a l ó v i s z o n y á t a zsinat a következőképpen fejezte ki:

1) az eukarisztia megülése által a hívek «eggyé lesznek Krisztussal és egymás között » (*LG* 7; 11);

2) « átalakulnak azzá, amit magukhoz vesznek », vagyis Krisztussá (*LG* 26).

3) az eukarisztikus cselekmény által « fejeződik ki és valósul meg az Egyház egysége » (*LG* 11; *UR* 2; *SC* 41);

4) « épül és növekszik és él az Egyház » (*UR* 15; *LG* 26).

Az « Egyház », amelyről itt szó van, elsősorban az eukarisztiát megülő helyi Egyház, a hivők konkrét gyülekezete; a lelkipásztor vezetése alatt az Úr asztalát körülvevő « oltárközösség » képezi Krisztus Egyházának konkrét megvalósulását; jelen van ezekben az oltárközösségekben « Krisztus, akinek erejéből szövődik eggyé az egy, szent, katolikus, apostoli Egyház » (*LG* 26). A zsinat az eukarisztiának ezt az egyházépítő, krisztusító hatását főképp a szentáldozásnak tulajdonítja: « Az Úr tápláléka és vére által a testvérek közössége egy Testté válik » (*LG* 26); « az eukarisztikus kenyértöréskor az Úr testében való valóságos részesülés által egyesülnek Krisztussal és egymás között » (*LG* 7).

De az eukarisztia ezeket a hatásokat nem mágikusan, gépiesen éri el, hanem azáltal, hogy *kegyelmi ereje révén a keresztények élő hitét és szeretetét mélyíti el:* « Az Úrnak az emberekkel kötött szövetségének megújítása az eukarisztiában Krisztus ösztönző szeretetébe vonzza bele az embereket, és erre a szeretetre gyullasztja őket » (*SC* 10). Ezért nagy gondot kell fordítani arra, hogy a hívek alapos megértéssel és nagy bugalommal vegyenek részt a szertartáson, vegyék magukhoz az Úr testét, adjanak hálát Istennek, ajánlják fel a pappal együtt Krisztust, és « ajánlják fel önmagukat is, hogy így, napról napra, Krisztus közvetítése által, mindinkább egyesüljenek Istennel és egymással » (*SC* 48). Ezért csak olyan mise felel meg Krisztus szándékának, amely gyakorlati krisztusi sze-

retetnek lesz forrása: « Az eukarisztia megülése akkor lesz őszinte és teljes, ha a szeretet tetteihez, kölcsönös segélynyújtáshoz, a hit terjesztéséhez és a keresztény tanúságtétel különböző formáihoz vezet » (*PO* 6).

Így épül tehát az Egyház az Úr Krisztus második eljövetele felé. Ez az eszkatológikus szempont, vagyis az eukarisztiának a világ végső, krisztusi beteljesedéséhez való viszonya egy utolsó igen fontos pont, amelyet a II. vatikáni zsinat egy tömör mondatban foglal össze: « A Szentlélek mindnyájunkat szabaddá tesz avégből, hogy legyőzve önszeretetünket és az emberi élet előmozdítására használva az összes földi erőket, a jövő felé lendüljünk, a felé a jövő felé, amelyben maga az emberi nem válik az Istennek tetsző áldozattá. Ennek a reménynek foglalójaként és útravaló eleségként hagyta ránk Urunk a 'hit szentségét', amelyben az emberi munka által megnemesített teremtmények egy egységes testvéri lakoma formájában az égi lakoma elővételezéseként Krisztus dicsőséges testévé és vérévé válnak » (*GS* 38).

Ez a rövid szöveg három szempontot emel ki, amelyek az eukarisztia és a jövendő örök beteljesedés szoros viszonyát mutatják: 1) az emberi munka által megnemesített *teremtmények*, vagyis a kenyér és a bor, « Krisztus dicsőséges testévé és vérévé », vagyis *a feltámadt Krisztussá válnak* a végső beteljesedés előjeleként, valamint annak kezdeti, rejtett megvalósulásaként. E végső beteljesedéskor Krisztus « mindent betölt » majd (Ef 4,10), « mindent hatalma alá vet » (Fil 3,21; 1Kor 15,27), hogy így « Isten legyen minden mindenben » (1Kor 15,28). 2) Az eukarisztikus lakoma elővételezése előíze annak az örök, *égi « lakomának »*, amely Atyánk házában vár ránk. Az eukarisztikus la-

koma éleszti bennünk a *krisztusi szeretetet*, és ez a szeretet az, « amely örökre megmarad » (*GS* 39), és az emberi nemet Istennek tetsző áldozattá teszi. 3) Az Isten népe *vándorútját* járja az örök haza felé: az « útravaló eleség », amelyet Jézustól kapunk, és amely egyedül ad erőt a közös vándorlásra: az eukarisztia.

* * *

A zsinat utáni liturgikus reformok igyekeznek ezt a zsinati eukarisztiafelfogást az Egyház életének valóságába átültetni. Nem azt kívánja az Egyház, hogy a hagyományos eukarisztikus ájtatosságokat elvessük, hanem azt, hogy azokat szorosan beleillesszük a fent vázolt alapfelfogásba, és előmozdítsuk azt a szándékot, amellyel Krisztus adta az eukarisztiát mint az Egyház krisztusi életének « forrását és csúcspontját » (*LG* 11).

Kétségkívül ez a reform még nem ért céljához — és tökéletesen céljához érő reform az evilági vándorútját járó Egyházban nem is lehetséges —; de az Egyház eukarisztikus gyakorlatában e néhány év alatt bekövetkezett irányváltoztatás döntő fontosságú esemény. Nem tagadhatjuk, hogy az újítások veszteségeket is jelentettek: évszázadok művészeti mesterművei, amelyek az istentiszteleteket széppé és vonzóvá tették (szövegek, oltárok, képek, zene stb.) használaton kívül kerültek, eltűntek vagy elsorvadtak, és velük egyenértékű új formákat még nem sikerült megteremteni. Az érthetőségre való törekvés néha elfelejteti, hogy — mint Pascal mondta — van a szívnek olyan logikája, amelyet nem ért az ész, és amelynek ápolása éppen a liturgikus misztériumnak egyik főcélja. A szembemisézés, ha nem vigyázunk, arra vezethet, hogy a pap és a hívek egymás számára mondják fel a liturgikus szöveg szavait, ahelyett, hogy együtt, Krisztusban, a mindenható és jóságos Atyához fordulna imájuk

minden szava. Az ilyen és hasonló elégtelenségek és visszásságok kiküszöbölésére ezentúl is nagy figyelmet és gondot kell fordítani. De kétségtelen, hogy az új eukarisztikus liturgia, ha alapkövetelményeinek megfelelően végezzük (a lehetőség szerint közösségi formában: együttmisézés *SC* 27; 41; 57; *PO* 7,8; a mise és a szentáldozás lényeges kapcsolatának kiemelése; a misén megszentelt ostyákkal áldoztatni! *SC* 55; a két szín alatti áldozás előmozdítása *SC* 55 stb.), hatalmas kegyelmi élmények közvetítője.

Mint hosszú évek óta a messze Japánban élő és dolgozó magyar pap sokszor megtapasztaltam ezt: mekkora öröm az, hogy Krisztus a mi édes magyar anyanyelvünket és kedves japánjaim kacifántos nyelvét úgy megtisztelte, hogy az « ez az én testem », « kore wa watashi no karada » szavakra átváltoztatja saját maga a kenyeret dicsőséges szent testévé, — magyarok, japánok és minden ember életének forrásává! Mekkora öröm az, amikor a miséző pap érzi, hogy az oltár köré csoportosult keresztény közösség egész létével veti bele magát Krisztus vonzásába, forr összse az egy Test és egy Vér által. Húszezer kilométerre Jeruzsálemtől és kétezer évvel az utolsó vacsora után hajt friss virágokat a japán talajban a krisztusi törzs. Csoda ez, nagy csoda! És amikor Koreában, a kínaiak lakta országokban, Vietnamban, a Fülöp-szigeteken jártam, és részt vettem az ottani testvérek miséjén, akik jellegzetes énekeikkel, hanglejtésükkel, valamennyi résztvevő buzgó szentáldozásával fejezik ki és élik át az egy Krisztus misztériumát, éreztem, hogy itt az történik most, amit ezernyolcszáz évvel ezelőtt Szent Iréneusz mondott: « A Szentlélek mindig fiatal. Ez a fiatal Szentlélek lakik az Egyházban, mint egy értékes edényben, és tőle megfiatalodik az Egyház » (*Adv. haer.* 3,24,1).

HARMADIK RÉSZ

AZ EUKARISZTIA TEOLÓGIÁJA

Az eukarisztiára vonatkozó teológiai kutatás hagyományosan főképpen két kérdés magyarázatára irányult: 1) Milyen módon van jelen Krisztus az oltáriszentségben? 2) Mi a lényege a szentmiseáldozatnak?

Mint már említettük, a középkorban a hittudósok és a hívek figyelme főképp az első kérdésre összpontosult. De véleményünk szerint a második kérdés a fontosabb. A következőkben először röviden Krisztus eukarisztikus jelenlétének kérdésére térünk ki, hogy azután részletesebben foglalkozhassunk a szentmiseáldozat, vagyis az eukarisztiacselekmény értelmének feltárásával.

1. KRISZTUS SZENTSÉGI JELENLÉTE

Mint már említettük, Krisztus szentségi jelenlétét az egyházatyák a görög, plátói gondolatvilág « valóságképmás » fogalmával, a középkori hittudósok pedig a germán népek gondolatvilágának jobban megfelelő *substantia-accidens* fogalmak megkülönböztetésével fejezték ki. Az újkor teológiája több évszázadon keresztül a trentói zsinat által is használt középkori fogalomrendszer keretei között mozgott, és lényegesen új meglátásokat nem hozott. Azonban az utóbbi évtizedekben e kérdésben is újra mozgásba jött a hittudomány.

Egy lényeges gazdagodást jelentett az egzisztencializmus, a perszonalizmus és a fenomenológiai kuta-

tás eredményeinek figyelembevételével a *jelenlét fogalmának* elmélyítése. « Jelen lenni » a személyes létezők világához tartozó fogalom. Ha két kő fekszik egymás mellett, nem mondjuk azt, hogy « jelen vannak » egymás számára. Olyan létezők vannak « jelen », amelyek egymásért, egymás számára léteznek; kifejezik, kinyilvánítják önmagukat egymásnak, befogadják egymást. Emberek, akik egy tömött villamosban közömbösen szorongnak egymás mellett, nincsenek valójában jelen egymás számára. Édesanyám van jelen velem, amikor rámnéz, megfogja kezem, édes fiának szólít, megért, szeret. Krisztus szentségi jelenléte is ilyen személyes jelenlét: a Krisztus szavai által *új értelmet* és *célt* nyert kenyér és bor által maga Krisztus van jelen velünk, számunkra, érettünk, és újra szemünk elé tárja létének értelmét: keresztjét, feltámadását. Azáltal, hogy étel és ital formáját ölti, maga Krisztus hív bennünket asztalához, önmagát adja nekünk avégett, hogy mi is megnyíljunk, önmagunkat adjuk neki és benne Atyjának és testvéreinknek.

Az emberi munka által az ember számára készült tárgyaknál azok célja és értelme a tárgyak lényegét határozza meg: egy faszerkezetet célja tesz székké; háromszínű szövetet értelme tesz zászlóvá. Ha a cél és az értelem megváltozik, mássá lesz a tárgyak lényege. Krisztus a szentmisében isteni teljhatalmával a megszentelt adományoknak új célt és értelmet ad *(transfinalisatio, transsignificatio)*, és ez a változás oly gyökeres, hogy az adományok lényegét már nem nevezhetjük közönséges eledelnek, kenyérnek, bornak: ez adományok lényege az általuk életáldozatát kifejező és, önmagát nekünk adván, bennünket ez áldozattal egyesítő Krisztus.

Az itt vázolt felfogás, amelyet különböző árnyalati

különbségekkel P. Schoonenberg és más szerzők dolgoztak ki, igen fontos szempontokat emel ki, de — amint ezt VI. Pál pápa « *Mysterium fidei* » k. körlevele hangsúlyozza — a « célváltozás », « értelemváltozás » fogalmak keretére korlátozódó magyarázatnak megvan az a veszélye, hogy nem fejezi ki elég erőteljesen és világosan Krisztus valódi, lényegi jelenlétét. Ez pedig nagy hiány, mert bármennyire modern és vonzó liturgiát állítanánk össze a mise megülésére, ha elhomályosul a Krisztus valóságos jelenlétéről való meggyőződés, a szertartás nemsokára üres lesz és unalmas, és végül abbamarad. A történelem elég bizonyíték erre.

Ezért a fenti felfogás kiegészítésére igen fontosnak tartjuk azokat az újabb kutatásokat, amelyeknek kiindulópontja *Krisztus egyedülálló létvalóságának* figyelembevétele. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az oltáriszentségben nem más van jelen, mint a megtestesült, értünk meghalt és feltámadott és így a mindenség eszkatológikus csúcspontjává és középpontjává emeltetett Istenfia, Krisztus. Az egész teremtett világot, amelynek felcsúcsosodása az ember, Krisztus végett teremtette Isten: vagyis azért, hogy megvalósuljon a « teljes Krisztus, Fő és tagok » (Ágoston). Az anyagi világ kezdettől fogva magában rejti annak lehetőségét, hogy a megtestesült « Egyszülött Isten » (Jn 1,18) testévé legyen. A Máriától született názáreti Jézusban valósággá vált ez a lehetőség; de végső célját majd csak akkor éri el, amikor Krisztus « mindent hatalma alá vet » (Fil 3,21), és « mindent betölt » (Ef 4,10). Nem csupán tulajdonjogról vagy uralmi viszonyról van itt szó, hanem a « mindenben mindent teljessé tevő » (Ef 1,23) Krisztussal való létegységről. Ez a Krisztusban történő eszkatológikus beteljesedés nem semmisíti meg a teremtményeket, hanem felemeli, beteljesíti, felmagasztalja, « krisztusítja » azokat, a krisztusi Szentlélek ter-

mészetfeletti jelenléte és működése által betöltve így valamennyi teremtmény legmélyebb létértelmét és legalapvetőbb létcélját.

A világnak ezt a Krisztusban való összpontosítását jelenti, elővételezi és mozdítja elő az eukarisztia: a feltámadott Úr, akit már nem korlátoz tér és idő, aki ott van, működik és fejezi ki magát, ahol és ahogyan kívánja, az oltárra tett adományokat saját feltámadott, ómega-(végpont)-jellegű létvalóságába vonja olymódon, hogy ő maga lesz, teljes istenemberi, megdicsőült létvalóságában, ez adományok létének alapja. Egy teljesen új és egyedülálló viszony alakul így ki ez adományok és Krisztus között; ez a viszony hasonló ahhoz a viszonyhoz, amely majd a világ végén fogja a mindenséget az egy Krisztushoz kapcsolni. Ez az új viszony egyben a kenyér és bor és minden teremtmény legmélyebb, legfenségesebb lehetőségét és rendeltetését teljesíti be. Krisztus azért lép viszonyba a megszentelt teremtményi adományokkal, hogy általuk számunkra olyan formában legyen jelen, amely lehetővé teszi, hogy a hivő emberiség a krisztusi Szentlélektől táplált szeretet tüzében valóságosan eggyé forrjon Krisztussal az Atyaistenhez térő áldozati odaadás formájában.

A fentebbi magyarázatot különböző árnyalatokkal F.X. Durrwell, J. Ratzinger, G. Martelet, A. Gerken, R.G. Cipolla stb. fejtették ki. E felfogás tökéletesítése végett kétségkívül még további kutatómunkára van szükség, de az irányt, amelyben e hittitok magyarázatát keresi, helyesnek tartjuk. (Minthogy e felfogás szerint Krisztus feltámadt létmódja fontos szerepet játszik az eukarisztikus jelenlét magyarázásában, bizonyos nehézség adódik abból a tényből, hogy az utolsó vacsorát Jézus feltámadása előtt tartotta. E nehézség azonban nem leküzdhetetlen, minthogy — amint az

« Úr színeváltozása » [Mt 17,1-13] mutatja — rendkívüli okokból és pillanatnyilag a földi Jézus is képes elővételezni dicsőséges létmódjának egyes tulajdonságait.)

2. A SZENTMISE

« Ezért tehát halálának és feltámadásának emlékét ünnepelve, felajánljuk neked, Istenünk, az élet kenyerét és az üdvösség kelyhét, és hálát adunk neked... Kérve kérünk, gyűjtsön egybe a Szentlélek mindnyájunkat, akik Krisztus testében és vérében részesülünk. »

Az új miseliturgia második áldozati imájának e szavai tökéletesen kifejezik a szentmise titkának lényegét, és útmutatásul szolgálnak a teológusnak, aki e titok értelmét feltárni igyekszik. Nem térhetünk itt ki a szentmiseáldozatról szóló számos hittudományi elmélet tárgyalására — ezek között az elméletek között egyesek teljesen elavultak (pl. de Lugo és Franzelin elméletei), mások a további teológiai kutatás számára egyes nagy értékű elemeket szolgáltattak (pl. de la Taille, Billot, Casel stb. magyarázatai) —; csupán arra szorítkozunk, hogy — a mai teológiai magyarázatok irányát követve — kifejtsünk egy felfogást, amelyet helyesnek találunk, és amely a fentebb idézett áldozati ima által jelzett mélységeket igyekszik némiképpen feltárni.

(1) *Krisztus kereszthalála és feltámadása*

1. Krisztus halála és feltámadása által e világból visszatér Atyjához. Ez a « visszatérés » úgy történik, hogy Jézus egész létét *tökéletes szeretettel* és engedelmességgel adja oda Atyjának azáltal, hogy az Atya által szeretett emberek iránti szeretete tanújeleként

életét adja a keresztfán. Ha, a szentírást és az egyházatyákat követve, ezt a tényt az « áldozat » fogalmával fejezzük ki, így mondhatjuk: « Jézus az örök *Lélek* által saját magát adta tiszta áldozatul az Istennek » (Zsid. 9,14).

« Lelkünk, amikor az istenszeretet lángjában ég, Istennek tetsző áldozattá válik » — mondja Ágoston. Senkire sem áll ez annyira, mint a keresztrefeszített Jézusra: a halálába süllyedő Jézus szívében a szeretet végtelen lángja ég: ez az a « valóságos áldozat », amellyel az ember Jézus « szent közösségben Istennel egyesül » (Ágoston). Mint ahogy Aquinói Szent Tamás nagyon helyesen mondja, Jézus halálát, amely az őt igazságtalanul halálra ítélő és kegyetlenül kivégző emberek részől elkövetett borzalmas bűntett, az életét odaadó Jézus szeretete teszi Istennek végtelenül tetsző áldozattá (*ST* III, 48,3).

Jézus véres *halála* volt e teljes önátadás látható, nyilvános, visszavonhatatlan jele és kifejezése: vértanúhalál volt ez, amely pecsétként hitelesíti Jézus minden szavát és egész életét: ő a minden bűnt legyőző és felülmúló, a végletekig önmagát adó isteni szeretet. Már nem tulajdonunkat képező jószágok, háziállatok stb. Istennek ajánlása itt a teljes önátadás jele, hanem az ember szívét elsődlegesen kifejező lényegi jel: a test odaáldozása.

2. Krisztus *feltámadása* az Atya válasza Krisztus önátadására. Az a szeretettűz, amely halála pillanatában Jézus egész létét egy nagy lánggá változtatta, nem alszik ki: örökké ég, örökké él. Jézus személyében az « ember » az Atya kebelére tér, hogy ott személyében teljesen áthassa az örök isteni élet, a Szentlélek.

Az áldozatfogalom nyelvén így mondhatjuk: Jézus feltámadása életáldozatának lényeges alkotóeleme: Jé-

zus mint tökéletesen elfogadott áldozat teljesen Istené, teljesen áthatja, megszenteli és így minden szentség forrásává teszi a Szentlélek.

3. Jézus halála az emberiség történelmében végbement egyszeri esemény, és mint ilyen a múlté. De ennek a halálnak a végállomása nem a semmi, hanem a feltámadás. A feltámadott lét pedig részesedés Isten örökkévalóságában. Így *Krisztus áldozata ez áldozat csúcspontjában örök jelen lesz.* Ez áldozat leglényegét képező szeretetláng a « beteljesedett » (Jn 19,30) pillanatának teljes frisseségében örökre ugyanaz, örökre új. A feltámadott Jézus életében a feltámadás pillanata nem vész mind távolabbi múlt ködébe: az isteni « ma », amelyben Jézus feltámadt, egy és örök.

4. Jézus visszatérése az Atyához nem csupán egy magánszemély visszatérése létének forrásához. Jézus azért ment Atyjához, hogy valamennyi ember számára úttá váljék; Jézus azért halt meg, hogy bennünk meghaljon az Istent kizáró, önkereső én; Jézus azért támadt fel, hogy általa mi Istennek éljünk. Az ő lándzsával átdöfött és feltámadt teste az élő vizek forrása, vagyis a Szentléleké, aki által az isteni szeretet szívünkbe árad. *Krisztus halála és feltámadása minden ember üdvösségének egyetlen forrása:* az az erő, amely az egész emberiséget az Atya és a Fiú szerető egységében való részesedés felé vonzza. A feltámadt Jézus e vonzása alatt áll az egész történelem a világ végéig. E történelem célja az, hogy a Szentlélek által, aki Krisztus szeretetének és a mi szeretetünknek forrása, az egész emberiség az Atyaisten családjává, Krisztus testévé és a Szentlélek templomává váljék; hogy minden ember, hittel és szeretettel, személyesen beleálljon a krisztusi életformába, és így az egész megváltott közösség Istennek tetsző, örök, egyetemes áldozattá váljék.

(2) *A mise*

1. Krisztus rendelése szerint az eukarisztia megcselekvése a *hivő Egyház találkozása Krisztus halálával és feltámadásával.* Krisztus jön itt közénk, hogy a Szentlélek által egyre tökéletesebben belevonzzon bennünket az ő saját létébe, amely az Atyaistenhez való maradéktalan viszonyulás. Ezért válik jelenné közöttünk az életadó halálát jelentő színek alatt. Amint a misén elismételt krisztusi szavak világosan mondják, a kenyér és a bor értünk adott életének, értünk ontott vérének jele. Jézus az Isten iránti engedelmességből és irántunk való szeretetből vállalt halál jelei alatt jön közénk és van jelen velünk, hiszen a Fiú halála istenszeretetének legnagyobb bizonyítéka és a mi életünk és halálunk abszolút mértéke. De ezek a jelek élethez vezető halált jelentenek: Jézus étel formájában van jelen és adja önmagát, olyan étel formájában, amely « megmarad az örök életre », örök életet táplál, és így nem lehet egyéb, mint « az Emberfia, aki felment ada, ahol azelőtt volt » (Jn 6,62), az örök isteni élettel élő « Élet Kenyere », a feltámadt Krisztus.

Az, aki ilyen formában jön földi jegyeséhez, az Egyházhoz, nem más, mint « a Bárány, aki áll, mintha leölték volna » (Jel 5,6), vagyis Krisztus, feltámadásának örök, első pillanatában, amely egyben az a pont, amelybe halála torkollik, és amely megörökíti a halálában beteljesedett szeretet lángját. Így tehát az Egyház eukarisztikus emlékünnepe *szentségi formában hathatós jelek alatt e földi időnkben valóságosan jelenné teszi Krisztus egyetlen, üdvhozó húsvéti visszatérését az Atyához, amely örökké friss az isteni « ma » teljességében.* Ez által az emlékünnep által jelenné válik közöttünk Krisztus, az Atyától elfogadott áldozatlétet kifejező színek alatt: ezért a mise Krisztus látható ál-

dozata (mint a megörökített krisztusi önfelajánlás jele); de minthogy ez az áldozat nem egyéb, mint a feltámadás által örökké lett keresztáldozat földi időnkbe való iktatása, *nem egy másik* áldozat, amely hozzáadódnék a keresztáldozathoz, hanem az *egy* keresztáldozat szentségi jelenléte.

2. Krisztus e rendelésének célja az, hogy az Egyház Krisztus testévé épüljön. Magának Krisztusnak nincs szüksége arra, hogy újra meg újra kifejezze önátadását, hiszen az már tökéletesen kifejeződött és beteljesedett egyszeri halála és feltámadása által. De szüksége van erre az Egyháznak, az embereknek. Hiszen az ember üdvössége azáltal valósul meg, hogy személyesen vesz részt Jézus áldozatában, és azt tudatosan és szabadon magáévá teszi.

A hivő Egyház, *a hivők teljes közössége üli meg, cselekszi meg* a Szentlélek erejéből a misét. Az Egyház ekkor:

(1) hálás szívvel megemlékezik Jézus haláláról és feltámadásáról; elismeri, elfogadja Jézust mint az Istenhez, élethez, üdvösséghez vezető egyetlen utat;

(2) kéri az Atyát, hogy *emlékezzék meg* a mi javunkra Jézusról, aki « érettünk és a mi üdvösségünkért » élt, halt és támadt fel;

(3) *fölajánlja az Atyának Jézust*, aki az oltáron a szó szoros értelmében önmagát helyezte kezeink közé; hiszen nincs más áldozat, amely oly kedves lenne Isten előtt, mint Fiának tökéletes önfelajánlása. Ha Krisztus nem adta volna magát nekünk, üres lenne a kezünk, hiszen csak az ő nyomában és mintegy az ő árnyékában érhetjük el Istent;

(4) *Jézus áldozatába helyezi a saját önátadását*, « Jézussal egyként mondja ki az ő egyetlen igenjét »

(Dörnyei, *i.m.* 86 és 191 l.), hogy így egy testté váljék Jézussal, éltesse a jézusi, megbocsátó szeretet, odaadja magát Jézussal az Atyának, és visszatérjen onnan Jézussal az emberekhez mint Isten szeretetének tükröződése.

Az egész szentmise: a hivők egybegyűlése, a könyörgések, Jézus megszentelő szavainak ismétlése, az eukarisztikus színek, a felajánló áldozati ima, a szentáldozás stb. mind azt fejezik ki, hogy itt egy hivő egyházi közösség eggyé forr Jézus életáldozatával, hogy « szent közösségben Istennel egyesüljön ». Minthogy pedig Jézus, az őt betöltő Szentlélekkel egyetemben, jelen van a nevében egybegyűlt gyülekezetben, jelen van a szertartást vezető papban, jelen van szavaiban, és jelen van, főképp, az életadó halálát jelentő oltáriszentségben, a szentmise hathatósan *megvalósítja azt, amit kifejez*, vagyis megvalósítja bennünk a személyes részesedést abban az « igen »-ben, amelyet Jézus mond az Atyának, és egyben részesedést abban az « igen »-ben, amelyet az Atya mond Jézusnak és a krisztusi Fővel egybeforrt tagok összességének. Az Egyház mint Isten hivő népe és Krisztus teste az eukarisztia megcselekvésében valósítja meg a legtökéletesebben saját létét.

3. A misét az egész Egyház végzi, de szükséges hozzá a *felszentelt pap* szolgálata. Az Egyház nem önmagát üdvözíti, önmagát valósítja meg. Az Egyház egyetlen megváltója Krisztus; az üdvösség kegyelem. Ezt a tényt fejezi ki a pap szerepe a misében. A pap mint megkeresztelt hivő tagja az Egyháznak, egy testvér a Krisztus által megváltott testvérek gyülekezetében; de ugyanakkor a pap felszentelése révén a Krisztus által küldött apostolok testületének tagja és a Szentlélek működésének eszköze, és mint ilyen szemben áll

a hivőkkel mint Krisztusnak, az Egyház fejének képviselője. A pap feladata az, hogy Krisztus üdvözítő tettét szentségileg a jelenbe helyezze, hogy így mindnyájan megélhessük azt a valóságot, hogy életünk és üdvösségünk forrása Krisztus, és hogy e forrással eggyé válhassunk.

A pap azonban nemcsak Krisztust, hanem egyben az Egyházat, a hivők közösségét is képviseli; szavai, cselekedetei a misén azt fejezik ki, amit az egész közösség itt tesz és tenni kíván: bemutatni Krisztus áldozatát és egybeforrni vele. Az átváltoztatás szavainak kiejtése a pap feladata, de ezeknek a szavaknak csak akkor van hatásuk, ha a pap kiejtésükkor magáévá teszi az egyetemes Egyház szándékát *(intentio faciendi quod facit Ecclesia)*. Az Egyháznak ez a szándéka a Szentlélek által az egyetemes Egyház híveinek szívében a világ végéig megőrzött krisztusi hit valóságának egyik alapeleme. Így a miséző pap mindig az egyetemes Egyház, az összes hivő hitének erejével mint az Egyház szerve végzi feladatát.

4. A mondottakból világossá válik az is, hogy milyen *kapcsolat* áll fenn *a hivő Egyház* (pap, hívek) *lelki készsége és a szentmise kegyelmi hatásai között.* A szentségek hatása, főképpen pedig az eukarisztiáé, nem korlátozódik megcselekvésük vagy kiszolgáltatásuk pillanatára. A mise kegyelemközvetítő erejét már bemutatása előtt kezdi kifejteni. Már az is a miseáldozat hatása, hogy a Szentlélek hitre és megtérésre ösztönöz bennünket; emlékünkbe idézi Krisztust; arra buzdít, hogy egybegyűljünk, megüljük emlékünnepét, felajánljuk őt és magunkat, hogy beletegyük a mi igenünket Jézus igenjébe. Az úrvacsora az a nagy szentségi jel, amely hathatósan kifejezi azt, hogy Krisztus halála és feltámadása miértünk történt, és hogy ő belevonz

bennünket e halál és feltámadás lendületébe. Ezért mondja jogosan a II. vatikáni zsinat, hogy az eukarisztia az Egyház *egész* életének forrása (*LG* 11).

Megértjük ebből azt is, hogy a mise nem gépiesen üdvözíti az emberiséget. Az eukarisztikus cselekmény tapasztalható élménye által, valamint az abban működő Krisztus benső, szentléleki, kegyelmi tevékenysége által a mise arra *ösztönöz*, hogy Krisztus módjára Istennek adjuk magunkat, és megnyíljunk a velünk egy asztalhoz járuló testvérek és minden ember felé. Az ilyen Istennek adás és megnyílás azonban nem valósul meg a ember szabad akaratának hozzájárulása nélkül. Az embernek megvan az a félelmetes képessége, hogy visszautasítsa vagy elhanyagolja ezt a kegyelmi ösztönzést. Ha ez az eset, az ilyen ember számára a mise és a szentáldozás által nyújtott kegyelmi ösztönzés kárba veszett. De ha az ember enged ennek az ösztönzésnek, és mindig mélyebben belesodródik Krisztus lelkületébe, akkor számára a vasárnapi (vagy mindennapi) misék egyre jelentősebbekké válnak: minden mise által növekszik benne a krisztusi életre való lelki készség, és ez a nagyobb lelki készség alkalmassá teszi arra, hogy számára a mise egyre gyümölcsözőbbé váljék. Így valósul meg egyre tökéletesebben a szentmise lényeges, alapvető hatása: *a hittel, szeretettel történő valóságos egyesülés Jézus önátadó életáldozatával,* amely a világmindenség és az emberi történelem központja.

5. Minthogy az emberiség üdvössége abban áll, hogy Krisztus testévé lesz, ezért a szentmise szentségi lakomával zárul: esszük, isszuk Krisztust, hogy *eggyé legyünk vele*, hogy átváltozzunk őbelé; esszük, isszuk « kötelékünket » (*Vinculum vestrum* - Ágoston), hogy eggyé legyünk egymás között. Az áldozat bemutatására

(amelynek leglényegesebb pontja az átváltozás, ahol Krisztus az életáldozatát kifejező jelek alatt válik jelenné és fejezi ki magát) következik az áldozati lakoma. A meghívottak együtt veszik magukhoz az Istentől elfogadott, megszentelt áldozatot, amelyet Isten ad vissza a bemutatóknak kegye és szeretete jeléül. A szentáldozás tehát a szentmiseáldozat lényegéből folyó módja a mise gyümölcseiben való részesülésnek.

A szentáldozás mint hathatós, szentségi jel megvalósítja azt, amit kifejez. Mit fejez ki tehát áldozásunk? Bensőséges találkozást, valóságos egyesülést Krisztussal, örök életünk maradandó táplálékával, mégpedig egyesülést Krisztussal az ő áldozati formájában, tökéletes önátadása alakjában. Egyszóval *az áldozás eggyé válást jelent Jézussal és a Szentlélektől táplált szeretetével.* A feltámadt Jézus mint « életadó Lélek » (1Kor 15,45) adja nekünk ezt a krisztusi, szentléleki szeretetlétet. Ezt fejezi ki a szentáldozás; de nemcsak kifejezi, hanem — ha átengedjük magunkat a vonzásnak — meg is valósítja: mind szorosabban *egyesít Krisztussal, és részesít Krisztus szentléleki szeretetében.*

Mindazok a hatások, amelyeket hagyományosan a szentáldozásnak tulajdonít az Egyház (a megszentelő kegyelem növekedése, egyesülés az Egyházzal, a bocsánatos bűnök eltörlése, a halálos bűnöktől való megóvás, az örök élet záloga) ez alapvető hatás következményei: a Szentlélek szeretetében való valóságos és tartós egyesülés Krisztussal a « megszentelő kegyelem » lényege; a Krisztussal való szorosabb egység mélyebben egyesít az Egyházzal is; a krisztusi szeretet gyarapodása pótolja azt a szeretetveszteséget, amelyet a bocsánatos bűnök hagynak maguk után; az erősebb szeretet ellensúlyozza a halálos bűnre való kísértések vonzóerejét; a Krisztussal való egyesülés az örök élet kezdete bennünk.

Minden szentségnek megvan a maga sajátos hatása: bűnbocsánat, erősítés, állapotbeli kegyelmek stb. De van közös hatásuk is: a « megszentelő kegyelem », vagyis a Szentlélek általi egység Krisztussal és szeretetével. A szentáldozás sajátos hatása azonos a többi szentség közös hatásával. A többi szentségnek ugyanis azért van ez a « közös hatása » (*fructus communis*), mert valamennyi szentség az eukarisztia, a Krisztussal való asztalközösség felé irányul, és ebből az összefüggésből kölcsönzi erejét (*ST* III, 73,3).

A szentáldozás kegyelmi hatása nem korlátozódik az azt követő néhány percre. Amikor a magunkhoz vett kenyér és bor testünkké és vérünkké válik, természetesen megszűnik Jézus eukarisztikus jelenléte, vagyis az a nyilvános és teljesen biztos krisztusi jelenlét az életadó kereszthalál színei alatt, amely az oltáriszentség sajátossága; de *a feltámadt Istenember Krisztus valóságos jelenléte mibennünk, akik őt magunkhoz vettük, nem szűnik meg, hanem örökre megmarad* (hacsak halálos bűnnel ki nem irtjuk szívünkből azt a szentléleki szeretetet, amely Krisztus bennünk maradásának köteléke). Krisztus szentségi « valóságos jelenlétének » célja: Krisztus « valóságos jelenléte » azokban, akik őt magukhoz veszik: « Aki eszi a testemet és issza véremet, az énbennem *marad*, és én őbenne » (Jn 6,56). Nem öt-tíz percig « marad » bennünk Jézus, hanem mindörökre. A jövendő örök életben nem lesz már oltáriszentség, de örökké megmarad a szentáldozás gyümölcse: Isten fiainak egysége az egyszülött Fiúval: « sokan egy test Krisztusban ».

6. Bár a szentáldozás a mise gyümölcseiben való részesedés legfontosabb módja, nem egyetlen módja annak. A misét megülő egyházi közösség nem önzően önmagába zárt csoport, hanem Krisztus szíve szerint

imádkozik valamennyi élőért és a holtakért; tudatában van a földkerekséget betöltő Egyházzal, sőt a Krisztus által megváltott egész emberiséggel való kapcsolatának. « Terjeszd ki szeretetedet a föld határáig, ha Krisztust akarod szeretni, mert Krisztus tagjait ott találod », mondta már Ágoston. Igaz, Krisztus halálának és feltámadásának az eukarisztikus emlékünnep által való hathatós meghirdetése elsősorban a jelenlevő hívek közössége felé irányul; de amint Krisztus minden emberért halt meg és támadt fel, úgy *a szentmise kegyelmi hatása is egyetemes*: kiterjed azokra, akik bár jelen vannak, valamilyen okból nem áldoznak; azokra, akik adományaikkal hozzájárultak a mise végzéséhez; azokra, akikért a pap különösképpen « felajánlja » a misét; azokra, akikért a pap és a jelenlevő hívek imádkoznak; és — minthogy Krisztus és az Egyház szándéka szerint minden misén az egész Egyházért, sőt az egész emberiségért imádkozunk — minden emberre, hogy belevonzza őket Krisztus húsvétjába. Minthogy Isten nem nyilatkoztatott ki nekünk részletesen semmit arra vonatkozólag, hogy e kegyelmi hatások « nagysága » mekkora, erről biztosat mondani nem tudunk; bár a hittudósok sok időt és energiát szenteltek e kérdés tisztázására, de jelentős eredmény nélkül. Annyit jogosan feltételezhetünk, hogy minél közvetlenebb kapcsolatokkal fűződik valaki egy miséhez (részvétel vagy a pap, hivők részéről való « felajánlás », különleges imádság stb. által), annál erősebben érzi annak hatását. Az Egyházban naponként bemutatott miseáldozatokat hasonlíthatjuk esőcseppekhez, amelyek egy csendes tóba hullanak: a legerősebb hullámkör ott keletkezik, ahol a csepp a tó tükrét éri, de a hullámok tovább terjednek, egészen a tó partjáig. Természetesen nem szabad megfeledkeznünk arról, amit fentebb mondtunk: az eukarisztia hatása nem gépies; akkor mélyül

el az emberek Isten-közössége, amikor az eukarisztikus Krisztus vonzása a krisztusi hitet, szeretetet, békét és örömet szívünkben lángra lobbantja.

7. Minden mise *eszkatológikus ünnep*. Azt a krisztusi áldozatot ünnepeljük benne, amely már céljához ért Isten örök szentélyében; az a Krisztus képezi központját, aki halála által bevonult feltámadásának dicsőségébe. Ezzel a Krisztussal való egyesülésünk által már most miénk az örök élet, mert az örök élet nem más, mint Ő. Az úrvacsora az a közös asztal, amelyhez minden hivő hivatalos faji, nemi, társadalmi, politikai, vérmérsékleti stb. különbségekre való tekintet nélkül, és így előképe annak a testvéri közösségnek, amely az Atya házába hozza majd össze Isten egész népét.

Az eukarisztia megülésekor élénken tapasztaljuk azt a feszültséget a « már » és a « még nem » között, amely a vándorló Egyház eszkatológikus jellegzetessége. *Már* itt van valóban közöttünk Krisztus, de szemeinkkel *még nem* láthatjuk; *már* egy testté egyesít az Egy Kenyér, de *még* távolról *sem* tökéletes a Krisztussal és egymással való egységünk; *már* a Krisztus-út járására lendít általa a Szentlélek, de *még* el-elmaradozunk a vándorlásban; *már* átlényegült a kenyér és a bor a Feltámadottba, és *már* átváltoznak az áldozók Krisztus testének tagjaivá, de az a nagy átváltoztatás, amelynek ostyája az egész világmindenség, *még* csak kezdeténél van: ennek a nagy átváltoztatásnak véghezviteléhez szükség van a világtörténelem egész tartamára, szükség a világ összes energiáinak krisztusítására.

Ezért, bár a mise alatt egy rövid időre kikapcsolódunk a mindennapi élet időforgatagából, hogy a krisztusi örökkévalóságba kapcsolódjunk bele, a mise végül is újra visszaküld bennünket a mindennapi életbe: « A szentmise végetért; menjetek békével! » Krisztus béké-

jével, Krisztus örömével! Krisztus küld titeket, Krisztus van veletek, bennetek, hogy általatok szeresse tovább testvéreit, akikért élt, szenvedett, meghalt és feltámadt.

Adja Isten, hogy az eukarisztia bennünk is elérje ezt a célját.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó 5

Válogatott irodalom 9

Rövidítések jegyzéke 11

Első rész: AZ EUKARISZTIA A SZENTÍRÁSBAN . 13

1. Ószövetségi témák . 15
   (1) A Szövetség . . 15
   (2) Áldozat . . . 16
   (3) Áldozati lakoma . 18
   (4) Emlékünnep . . 20
   (5) Az új szövetség . 23
   (6) Jahve Szolgája . 24
   (7) Velünk az Isten . 25

2. Az utolsó vacsora 26
   (1) Az utolsó vacsora Jézus életében 26
   (2) A szöveg története 29
   (3) Az utolsó vacsora értelme 33
      [1] Közös estebéd Jézussal 34
      [2] Jézus, Jahve Szolgája, az új szövetség megtestesítője 35
      [3] Jézus, a szövetségi áldozat 38
      [4] Jézus önmagát adja az újszövetségi áldozati lakoma ételeként-italaként . . . 39
      [5] Az újszövetség emlékünnepe 42

3. Szent Pál tanítása az úrvacsoráról . . 46

4. Az élet kenyere János evangéliumában . 54

Második rész: AZ EUKARISZTIA AZ EGYHÁZ ÉLETÉBEN ÉS TANÍTÁSÁBAN 71

1. Az eukarisztia az ókori Egyházban . . . 74
   (1) Az egység és élet krisztusi lakomája . . 75
   (2) Hálaadás 82
   (3) Emlékünnep 84
   (4) A leghathatósabb ima 85
   (5) Az új szövetség új áldozata 86
   (6) A görög gondolatvilág keretében felfogott eukarisztiatan 91
   (7) Az ókori eukarisztiafelfogás hiányosságai . . 93

2. Az eukarisztia a középkorban és a trentói zsinaton 97
   (1) A középkor eukarisztikus hitélete 97
   (2) A középkori eukarisztiatan 102
   (3) A protestantizmus és a trentói zsinat . . . 106

3. Az eukarisztia az újkorban és a II. vatikáni zsinat 114
   (1) Fények és árnyak az ellenreformáció korában 114
   (2) A liturgikus megújulás és a II. vatikáni zsinat 117

Harmadik rész: AZ EUKARISZTIA TEOLÓGIÁJA . 125

1. Krisztus szentségi jelenléte . . . 127

2. A szentmise 131
   (1) Krisztus kereszthalála és feltámadása . 131
   (2) A mise 134

TEOLÓGIAI KISKÖNYVTÁR

(Tervezett füzetek)

I. BEVEZETŐ TANULMÁNYOK

*1. Bevezetés a teológiába
2. Ismeretelméleti bevezetés
3. Vallásbölcseleti bevezetés
*4. A kinyilatkoztatás teológiája
5. A kinyilatkoztatás kritikája
6. A szentírástudomány alapjai
7-9. Teológusportrék

II. ÜDVÖSSÉGÜNK ISTENE

1. Isten léte
*2. Egy az Isten
*3. A Szentháromság
4-5. Krisztus

III. ISTEN NÉPE: AZ EGYHÁZ

1. Az Egyház mivolta
2. Az Egyház történetisége
3. Az Egyház liturgikus élete
4. Az Egyház jogi szervezete
5. Keresztség és bérmálás
*6. Az eukarisztia
7. A gyónás és a betegek kenete
8. A papi rend
9. A házasság
10. Az ökumenizmus

IV. ISTEN MŰVE: EMBER ÉS VILÁG

1. Az anyagi világ
2-3. Az ember a bölcseletben
4. Az ember társadalma
5. Az ember a hit fényében
6-7. Az erkölcsi élet
8. Keresztény lelkiség
9. Az ember jövője

A Teológiai Kiskönyvtár a következő címen rendelhető meg:

PP. NAGY F.-SZABÓ F. SJ
Via dei Penitenzieri, 20
I - 00193 Roma

NEMESHEGYI PÉTER SJ

Budapesten született 1923. január 27-én. Jogot tanult a budapesti egyetemen, majd 1944. október 3-án belépett a Jézus Társaságba. 1952-ben szentelték nappá. 1956-ban teológiai doktorátust szerzett a római Gergely Egyetemen. Még ebben az évben megkezdte teológiatanári működését a tokiói Sophia Egyetemen; dogmatikát és patrológiát tanít. 1963-tól 1969-ig a Sophia Egyetem teológiai fakultásának dékánja, 1969-től 1974-ig a Nemzetközi Teológiai Bizottság tagja volt. Tagja az egyeteme keretében működő Keleti Vallások Intézetének. — Számos könyvet és cikket tett közzé japán nyelven (témái a Szentháromság, az Eukarisztia, a kegyelem stb.); a *Katorikku Shingaku* című japán teológiai folyóirat szerkesztője. A Szentháromságról magyarul írt könyve sorozatunkban jelent meg; cikkeit a *Szolgálat* közli. Főműve: *La Paternité de Dieu chez Origène* (Paris 1960).